

Львівський державний університет внутрішніх справ
Інститут права

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ПРИВАТНОГО ПРАВА В УМОВАХ
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару
10 листопада 2023 року

Львів 2023

УДК 349.2
А 72

*Рекомендовано до поширення на електронних ресурсах ЛьвДУВС
Вченою радою Інституту права
Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 14 листопада 2023 року № 4)*

Редакційна колегія:

Андрусів У. Б., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Верба О. Б., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Вовк М. З., доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Красницький І. В., директор Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;

Майкут Х. В., завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні: збірник тез доповідей учасників науково-практичного семінару (10 листопада 2023 року) / за заг. ред. І. В. Красницького, Х. В. Майкут. Львів: ЛьвДУВС, 2023. 190 с.

У збірнику представлені тези доповідей, повідомлень та виступів учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні» (10 листопада 2023 року). У публікаціях учасників висвітлено теоретичні та практичні проблеми сучасного стану та перспектив розвитку науки приватного права та законодавства України; наведено досвід фахівців у пошуку ефективних шляхів удосконалення правового регулювання в умовах воєнного стану та з урахуванням євроінтеграційних процесів.

© Львівський державний
університет внутрішніх справ, 2023

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Повномасштабне збройне вторгнення на територію України стало серйозним випробуванням для українського суспільства та держави. Успіх у подоланні відповідних викликів та загроз, спричинених воєнною агресією, залежить сьогодні від дій країни та пошуку нових можливостей для розвитку її економіки, постійного вдосконалення і зміни законодавства, підтримки населення, модернізації правової системи в цілому.

Україна вже давно обрала для себе вектор розвитку, поділяючи європейські цінності, орієнтуючись на правові, економічні й соціальні стандарти Європейського Союзу. Слід зауважити, що сфера індивідуальних інтересів зумовлює поступ громадянського суспільства та демократії загалом. Тому маємо напрацювати конструктивні пропозиції щодо усунення проблем, пов'язаних із реалізацією приватного права у нашій державі.

Науково-практичний семінар є чудовою нагодою обмінятися думками, науковими напрацюваннями, окреслити актуальні проблеми приватного права в теоретичній і практичній площині, запропонувати шляхи їх розв'язання і пропозиції щодо норм чинного законодавства. Висловлюю сподівання, що цей науково-практичний захід стане вагомим внеском у розвиток національного законодавства, правничої науки, формування правозастосовної практики.

Бажаю всім учасникам науково-практичного семінару плідної праці та результативної дискусії!

Балинська О. М.,
*проректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ПРИВАТНОГО ПРАВА: НОВІ ВИКЛИКИ І МОЖЛИВОСТІ

Вітаю учасників науково-практичного семінару «Актуальні проблеми приватного права в умовах євроінтеграційних процесів в Україні»!

Напередодні повномасштабної війни і до тепер в Україні відбуваються трансформаційні зміни, головне місце в яких займає право, що функціонує у вигляді цілісної правової системи. Попри зовнішні загрози, ми невпинно розвиваємося, проводимо правові та законодавчі реформи, показуємо наш чіткий проєвропейський вибір. З кожним роком Україна робить впевнено кроки до наближення національної правової системи з правом Європейського Союзу.

Україна, підписавши Угоду про асоціацію із Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, взяла на себе низку зобов'язань, одним із яких є забезпечення поступової адаптації законодавства України до *acquis* Європейського Союзу. Отож, Україна виразила готовність імплементувати у національне законодавство існуючі акти інституцій ЄС відповідно до визначених в угоді напрямків, одним із яких є посилення економічних та торговельних відносин, шляхом створення поглибленої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі, в тому числі нематеріальними об'єктами, до яких відноситься цифровий контент. Внесення відповідних змін до Цивільного кодексу України, а також прийняття 10 серпня 2023 року Закону України «Про цифровий контент та цифрові послуги» (набуде чинності з 02 березня 2024 року) об'єктивно зумовлено необхідністю розширення переліку об'єктів цивільних прав нематеріальними благами, які перебувають в обороті лише у цифровій формі, та щодо яких можуть виникати цивільні права та обов'язки, потребою законодавчого визначення нормативних положень у формуванні правового регулювання їх цивільного обороту, а також законодавчого встановлення дієвого правового інструментарію захисту прав споживачів, яким надається цифровий контент та (або) цифрова послуга.

Використання сучасних цифрових технологій породило процеси революційних перетворень і в сфері інтелектуальної власності. Цифрове середовище невпинно стимулює появу нових об'єктів авторського права, нових форм існування та використання творів, зумовлює особливості захисту авторських прав в мережі Інтернет тощо. З набранням чинності 01 січня 2023 року Законом України «Про авторське право і суміжні права» на новий рівень вийшло правове регулювання неоригінальних об'єктів, згенерованих комп'ютерною програмою. У законі по-новому унормовано особливості набуття, здійснення та захисту авторських прав на різні об'єкти авторського права, зокрема, комп'ютерні програми, бази даних, сирітські твори, вдосконалено порядок та способи захисту авторських та суміжних прав, в тому числі і позасудовий порядок захисту прав, що порушені у мережі Інтернет.

Прийняття 13 грудня 2022 року Закону України «Про медіа» стало черговим кроком на шляху виконання нашою державою зобов'язань перед європейськими партнерами, імплементації норм європейського законодавства у національне законодавство України задля забезпечення реалізації права на свободу вираження поглядів, права на отримання різнобічної, достовірної інформації, на захист національних інтересів України та прав користувачів медіа-сервісів, регулювання діяльності у сфері медіа відповідно до принципів прозорості, справедливості та неупередженості, стимулювання конкурентного середовища, рівноправності і незалежності медіа.

Незважаючи на такі позитивні зрушення, попереду законодавця чекає й надалі важлива робота щодо вдосконалення нормативного регулювання приватноправових відносин, з урахування обраного Україною євроінтеграційного напрямку. Аналіз тенденцій у сфері розвитку приватноправових відносин потребує постійного наукового осмислення. Переконаний, що ініціатива вітчизняних учених, а також обраний напрям наукових дискусій, стануть вагомим внеском для врегулювання суспільних відносин в умовах воєнного стану, гармонізації законодавства України до

стандартів Європейського Союзу та сприятимуть якісному удосконаленню правової системи України.

Звертаючись до всіх учасників науково-практичного заходу, хочу висловити побажання успіху та плідної праці.

Красницький І. В.,
*директор Інституту права
Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор*

Андрусів У. Б.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ПРИПИНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації та, як наслідок, уведення правового режиму воєнного стану в Україні зумовило необхідність застосування державою низки обмежувальних заходів, зокрема щодо суб'єктивних цивільних прав власників майна.

Статтею 41 Конституції України проголошено, що право приватної власності є непорушним, ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [1]. Разом із тим, законодавець передбачив можливість обмеження цього речового права, допускаючи легітимне примусове відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього або наступного повного відшкодування їх вартості, зокрема в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Пунктом 4 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» до заходів правового режиму воєнного стану, які можуть застосовуватися, віднесено примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, для потреб держави [2].

Конкретизуючи конституційні норми, законодавець у ст. 346 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) унормував підстави припинення права власності поза волею власника. Зокрема, обмеження речових прав шляхом відчуження (вилучення) об'єктів титульного володільця у примусовому

порядку здійснюється із використанням такої правої конструкції як реквізиція. Метою її застосування є усунення наслідків, які настали у зв'язку з надзвичайними обставинами, або запобігання їх настанню.

Статтею 353 ЦК України регламентовано, що у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). В умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості [3].

Спеціальним нормативно-правовим актом, який визначає механізм примусового відчуження майна у фізичних та юридичних осіб для потреб держави в умовах воєнного стану, є Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». У законі розрізнено понятійний апарат термінів «примусове вилучення» та «примусове відчуження» майна. У розумінні ст. 1 примусовим відчуженням майна вважається позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного відшкодування його вартості. Натомість під вилученням майна слід розуміти позбавлення державних підприємств, державних господарських об'єднань права господарського відання або оперативного управління державним майном з метою його передачі для потреб держави [4]. На відміну від відчуження приватного чи комунального майна, вилучення державного майна здійснюється без відшкодування його вартості.

Примусово відчужене майно переходить у власність держави. Тобто реквізиція є підставою припинення права приватної власності на майно поза волею власника.

Об'єктом реквізиції, як вбачається з ст. 353 ЦК України, може бути будь-яке майно. Жодних винятків щодо того, яке майно не може підлягати примусовому відчуженню, основний акт цивільного законодавства не містить. Дещо інший підхід щодо визначення об'єкта, який може бути примусово відчужений, закладений законодавцем у Законі України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану». Так, аналіз дефініції терміну «примусове відчуження» дозволяє виснувати, що об'єктом реквізиції може бути лише індивідуально визначене рухоме та нерухоме майно. Прогалиною цієї дефініції є те, що нею не охоплюються речі, визначені родовими ознаками, а відтак неврегульованим залишається алгоритм примусового відчуження цих предметів матеріального світу. Тому вважаємо за доцільне привести у відповідність положення цього нормативно-правового акту з приписами ЦК України.

Зважаючи на те, що реквізиція здійснюється за надзвичайних обставин, які вимагають невідкладного реагування, примусове відчуження майна проводиться в адміністративному, тобто позасудовому порядку.

Необхідною передумовою проведення реквізиції, як виняткового способу припинення права приватної власності, є оголошення воєнного стану, тобто видання Президентом України указу про введення воєнного стану з подальшим затвердженням його Верховною Радою України.

У разі виникнення потреби у запровадженні та виконанні заходів правового режиму воєнного стану приймається рішення про реквізицію. Суб'єктом, уповноваженим на прийняття рішення про примусове відчуження майна під час воєнного стану, є військове командування за погодженням із районною, обласною міською адміністрацією чи виконавчим органом місцевої ради. У місцевостях, на території яких ведуться бойові дії, примусове відчуження здійснюється без погодження на підставі рішення Головнокомандувача Збройних Сил України (ст. 4 Закону України «Про

передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану») [4].

Майно, яке підлягає примусовому відчуженню, підлягає обов'язковій оцінці, що проводиться професійним оцінювачем (як виняток, може проводитися органами державної влади або органами місцевого самоврядування) у порядку, передбаченому Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні». Власник може оскаржити оцінку реквізованого майна шляхом пред'явлення позову про відшкодування його вартості.

Реквізиція повинна супроводжуватися чітким документальним оформленням: для підтвердження факту примусового відчуження майна складається акт, невід'ємним додатком до якого є документ, що містить висновок про вартість майна. Момент припинення права власності у власника та виникнення його у держави пов'язується з датою підписання акту про примусове відчуження майна.

Примусове припинення права власності шляхом реквізиції повинне супроводжуватися виплатою компенсації, яка здійснюється як перед, так і після відчуження майна.

У разі попереднього відшкодування власник отримує компенсацію до моменту підписання акту про примусове відчуження майна на підставі висновку про його оцінку. Натомість наступне відшкодування здійснюється упродовж п'яти бюджетних періодів після скасування воєнного стану на підставі поданої колишнім власником заяви до територіального центру комплектування та соціальної підтримки. Порядок здійснення наступної компенсації унормований постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 998.

У разі порушення законодавчо закріпленого порядку здійснення реквізиції особа може оскаржити неправомірне відчуження у судовому порядку. У контексті цього варто відзначити, що вирішення спорів щодо реквізиції майна для військових потреб належить до юрисдикції загальних

судів, оскільки має місце посягання на речове право особи, майно якої реквізоване [5].

Резюмуючи викладене, зауважмо, що не зважаючи на те, що реквізиція є дієвим інструментом забезпечення безпеки та захисту суспільних інтересів, вона повинна здійснюватися відповідно до закону, забезпечуючи дотримання справедливої рівноваги між державними та суспільними інтересами і фундаментальними правами фізичних та юридичних осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5668>.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17>.
5. Постанова Верховного Суду від 13 вересня 2023 року у справі № 707/1298/22. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/113560656>.

Будько В. С.,

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

СУТНІСТЬ ВИМОГ НЕМАЙНОВОГО ХАРАКТЕРУ

Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 № 1404-VIII [1] виокремлено у Розділі VIII низку рішень, які іменовано «рішеннями немайнового характеру».

Як відомо, примусовому виконанню у порядку виконавчого провадження підлягають лише рішення про присудження. Тобто, у Розділі VIII Закону України «Про виконавче провадження» врегульовано порядок примусового виконання рішень немайнового характеру про присудження.

Як зазначають В. В. Комаров та В. В. Баранкова, підстави виконання – це зазначені в законі акти юрисдикційних органів, якими підтверджуються суб'єктивні права та обов'язки сторін і засоби захисту та поновлення порушених прав [2, с. 37].

Розділ VIII Закону України «Про виконавче провадження» називається «Виконання рішень немайнового характеру». Ст. 63 згаданого Закону має назву «Порядок виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення». У ч. 1 цієї статті врегульовано порядок виконання «рішень за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення», а в ч. 4 – ще згадуються «рішення про заборону вчиняти певні дії».

Розділ IX Інструкції з організації примусового виконання рішень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5 [3], також має назву «Виконання рішень немайнового характеру».

Отже, рішення про вчинення, невчинення, заборону вчинення боржником певних дій, тобто, рішення, які не полягають у переданні майна, мають власну процедуру примусового виконання. Це зумовлено алгоритмом дій виконавця, сукупністю прийомів впливу на боржника з метою його спонукання до виконання рішення такої категорії, нарешті, сама сутність вимог за цими рішеннями.

До виконання рішень у немайнових справах шляхом встановлення обов'язку виконати чи утриматися від вчинення певних дій на користь стягувача належать такі категорії справ:

- ✓ виконання рішень про відібрання дитини;
- ✓ виконання рішень про встановлення побачення з дитиною, рішення про усунення перешкод у побаченні з дитиною;
- ✓ виконання рішень про поновлення на роботі;
- ✓ виконання рішень про виселення боржника;
- ✓ виконання рішень про вселення стягувача.

Кожна зі зазначених категорій справ має свої особливості процедури виконання, але ґрунтується на загальних засадах виконавчого провадження з урахуванням порядку виконання рішень, за якими боржник зобов'язаний вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення [4, с. 470].

Відповідно до правової позиції Верховного Суду [5] за змістом ч. 1 ст. 63 цього Закону рішеннями немайнового характеру є рішення, за якими боржник зобов'язаний особисто вчинити певні дії або утриматися від їх вчинення. До рішень немайнового характеру, які підлягають примусовому виконанню, належать рішення про відібрання дитини, встановлення побачення з дитиною тощо; про виселення боржника, вселення стягувача; інші рішення, за якими боржника зобов'язано особисто вчинити певні дії на користь стягувача чи утриматися від здійснення таких дій.

У разі задоволення позову про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння суд витребує таке майно на користь позивача, а не зобов'язує відповідача повернути це майно власнику.

Одночасне зазначення в судовому рішенні (виконавчому листі) про задоволення вимог про витребування з володіння майна та зобов'язання передати його власнику не може свідчити про те, що таке рішення підлягає виконанню як рішення немайнового характеру, оскільки виконання такого рішення передбачає вчинення державним чи приватним виконавцем дій щодо вилучення такого майна в боржника та передання його стягувачу, а не обмежується лише діями виконавця щодо перевірки виконання рішення суду самим боржником.

Отже, рішення про витребування нерухомого майна з чужого незаконного володіння підлягає примусовому виконанню в порядку, передбаченому ст. 60 Закону № 1404-VIII, через вилучення майна в боржника та передання стягувачу предметів, зазначених у рішенні.

Враховуючи наведене, суди попередніх інстанцій дійшли помилкового висновку про те, що рішення суду, яким витребувано з володіння боржника автомобіль і зобов'язано передати його стягувачу, є рішенням немайнового характеру та підлягає примусовому виконанню в порядку, передбаченому ст. 63 Закону № 1404-VIII [6].

З аналізу наведених вище категорій справ та процедури їх примусового виконання випливає те, що за характером діяльності зобов'язаного суб'єкта (боржника) в ході здійснення ним вимог, що не полягають у передачі майна, його поведінка може бути активною – дія та пасивною – бездіяльність. Активна поведінка боржника може полягати у вчиненні одноразової дії, спрямованої на одиничний результат; сукупності дій, які призводять до досягнення одиничного результату; системи дій, які повторюються до спливу строку чи настання події.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

2. Виконавче провадження: навч.-практ. посіб. / В. В. Комаров, В. В. Баранкова, В. А. Бігун та ін.; за заг. ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2014. 704 с.

3. Інструкція з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України від 02.04.2012 № 512/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text>.

4. Виконавче провадження: навч. посіб. (у схемах і таблицях) (електронне видання) / Ю. М. Юркевич, О. Б. Верба-Сидор, Н. М. Грабар та ін.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 600 с.

5. Постанова Верховного Суду від 30 червня 2021 року у справі № 201/12569/16 (провадження № 61-2627св2). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98170467>.

6. Зелена А. ВС про порядок примусового виконання судового рішення немайнового характеру про витребування майна. *Юрист & Закон*. № 35. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA015059.

Верба О. Б.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(*Львівський державний університет*

внутрішніх справ)

ФАКТОРИ ЕФЕКТИВНОСТІ МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

В основу нашого дослідження кладемо твердження П. М. Рабіновича, за яким *якість* регулятивного впливу об'єктивного юридичного права на

суспільні відносини відображається насамперед такими показниками як: цінність юридичного регулювання; економність юридичного регулювання; ефективність юридичного регулювання [1, с. 202].

Тобто, ефективність механізму захисту прав осіб у виконавчому провадженні впливає, зокрема, з ефективності правових норм. Поняття «ефективність» завжди відображає ступінь реалізації суспільних очікувань. Як відомо, питання ефективності правових норм є загальнотеоретичною проблемою, що дозволяє визначити якість законодавства, правозастосовної діяльності, рівень правосвідомості суб'єктів права. У науковій літературі з теорії права зазначається, що ефективність права є результатом його дії, що свідчить про здатність закону вирішувати певні соціально-правові проблеми.

Погоджуємося з твердженням про те, що поняття ефективності передбачає здійснення порівняння, для прикладу, щоби визначити, які методи та засоби дають кращі результати, а які – менш дієві у тих чи інших випадках. Це має велике значення для примусового виконання рішень, оскільки законодавством про виконавче провадження передбачено різні заходи примусового виконання (звернення стягнення на кошти, цінні папери, інше майно (майнові права), корпоративні права, майнові права інтелектуальної власності, об'єкти інтелектуальної, творчої діяльності, інше майно (майнові права) боржника, у тому числі якщо вони перебувають в інших осіб або належать боржникові від інших осіб, або боржник володіє ними спільно з іншими особами; звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника; вилучення в боржника і передача стягувачу предметів, зазначених у рішенні; заборона боржнику розпоряджатися та/або користуватися майном, яке належить йому на праві власності, у тому числі коштами, або встановлення боржнику обов'язку користуватися таким майном на умовах, визначених виконавцем; інші заходи примусового характеру, передбачені Законом України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [2]), порівняння ефективності яких може мати практичне значення.

У теорії права під ефективністю правових норм розуміють їхню здатність з найменшими витратами позитивно впливати на суспільні відносини та на установки їх учасників у заданому напрямку за тих соціальних умов, які реально існують у період їх дії в країні.

Ефективність юридичного регулювання, на думку П. М. Рабіновича, характеризується *співвідношенням реальних результатів здійснення цього регулювання з його метою*. Якщо таку мету (М) і такі результати (Р) виразити в однотипних, змістовно співставляваних показниках, які можуть бути емпірично виявлені, зафіксовані й обраховані, тоді ефективність юридичного регулювання (Е) можна буде визначити в кількісній формі за такою формулою: $E=P/M$. Мета юридичного регулювання (мета закону) – *це передбачувані і бажані для правотворчого органу результати здійснення закону*. Мета закону, залежно від наявності засобів й умов її досягнення, може бути або найближчою (безпосередньою) або ж перспективною [1, с. 202].

Екстраполюючи наведені вище теоретичні положення на інститут виконавчого провадження, зазначимо, що для підвищення його ефективності слід переходити на приватну модель примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів, оскільки приватні виконавці є у 5 разів ефективнішими, ніж державні виконавці, на законодавчому рівні необхідно розширювати їхні повноваження, зрівнявши їх із повноваженнями державних виконавців, спростити доступ до професії приватних виконавців та збільшити їхню кількість.

Для підвищення дієвості механізму примусового виконання рішень необхідно надалі розвивати цифровізацію виконавчого провадження, зокрема запровадити автоматизований розподіл виконавчих документів про стягнення адміністративних штрафів на користь держави, наділивши цим повноваженням приватних виконавців; створити повноцінну систему електронного арешту коштів; виважено, з урахуванням українських реалій, імплементувати найкращий досвід іноземних держав.

Досконалість законодавства, як відомо, визначається відповідністю прийнятих правових норм тим загальним та конкретним соціально-економічним, ідеологічним, культурно-психологічним та організаційним умовам, у яких вони діятимуть, відповідністю цілям розвитку законодавства на основі об'єктивних потреб суспільства.

У контексті виконавчого провадження велике значення має досконалість *юридичної техніки*, оскільки законодавство про виконавче провадження активно розвивається. За визначенням П. М. Рабіновича, юридична техніка – це сукупність способів і прийомів, умінь і навичок формування й ефективного використання механізму юридичного регулювання у праворегулятивній практиці [1, с. 200].

В Україні законодавство про виконавче провадження, як відомо, постійно змінюється та оновлюється. Законом України «Про виконавче провадження» та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06.2016 р. № 1403-VIII [3] запроваджено низку новел, зокрема інститут приватного виконавця, на вимогу європейської спільноти з метою збільшення рівня виконуваності рішень юрисдикційних органів. Наведені обставини призводять до того, що ефективність та результативність законів та інших нормативно-правових актів залежать від того, наскільки точні та зрозумілі юридичні формулювання, наскільки вони логічно пов'язані та послідовні, наскільки однаково є застосування юридичних понять. Тому ефективність норм виконавчого провадження безпосередньо залежить від досконалості юридичної техніки. Тобто, чим вищий рівень юридичної техніки, тим вищий рівень ефективності норм виконавчого провадження, а показники фактичного результату мають найбільший збіг з тими цілями, для досягнення яких норми про виконавче провадження були прийняті.

Досконалість правозастосовної діяльності, на відміну досконалості законодавства, є динамічною ознакою ефективності. Акт застосування права – це індивідуальне, державно-владне веління (припис), ухвалений за результатом

вирішення юридичної справи. Досконале законодавство лише встановлює ідеальну модель поведінки, позаяк, практично не завжди вдається досягти повного застосування тієї чи іншої норми. Тому дуже важливо досягти досконалості у правозастосовній діяльності.

На правозастосування істотно впливає досконалість законодавства. Якщо вимоги правових норм задалегідь нездійсненні через свій неякісний зміст, то норма права або взагалі не застосовується, або застосовується обмежено, зі спотворенням тих цілей, для досягнення яких вона була сконструйована.

Істотний вплив на досконалість правозастосування здійснює дотримання учасниками виконавчого провадження режиму *законності*. При цьому велике значення мають судовий та відомчий контролю у виконавчому провадженні, а відповідальність у виконавчому провадженні.

Отже, робимо висновок, що серед основних факторів ефективності механізму захисту прав особи у виконавчому провадженні є *досконалість законодавства* та *досконалість правозастосовної діяльності*. Зазначені фактори мають безпосередній зв'язок з елементами механізму правового регулювання, оскільки є ідеальними цілями законодавця.

Список використаних джерел:

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посібник. Вид. 10-е, доповнене. Львів: Край, 2008. 224 с.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
3. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.

Вовк М. З.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

КОНВАЛІДАЦІЯ ДОГОВОРУ У РАЗІ НЕДОДЕРЖАННЯ ВИМОГИ ЗАКОНУ ПРО НОТАРІАЛЬНЕ ПОСВІДЧЕННЯ

Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу. Основні способи захисту цивільних прав та інтересів закріплені у ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Суд може захистити цивільне право або інтерес також іншим способом, що встановлений договором або законом чи судом у визначених законом випадках [1].

Як слушно зауважує О. О. Кот, іноді спосіб захисту порушеного права та інтересу прямо визначений спеціальним законом, який регулює певне цивільне правовідношення. В окремих випадках спеціальні способи захисту для відновлення тих чи інших суб'єктивних прав мають пріоритетне значення [2, с. 280-281].

Варто відзначити, що відповідно до ч. 2 ст. 215 ЦК України у випадках, встановлених цим кодексом, суд може визнати дійсним нікчемний правочин. Дійсними можуть визнаватися нікчемні правочини у випадках, передбачених положеннями ч. 2 ст. 218, ч. 2 ст. 219, ч. 2 ст. 220, ч. 2 ст. 221, ч. 2 ст. 224 та ч. 2 ст. 226 ЦК України.

Надання нікчемному правочину юридичної сили з моменту його укладення у цивілістиці позначається терміном «конвалідація». За своєю соціальною спрямованістю конвалідація покликана захищати та гарантувати

інтереси добросовісних учасників обороту, які внаслідок різних причин позбавлені можливості отримати захист іншими законними способами [3, с. 76].

У ЦК України відсутня єдина норма, в якій би містився перелік договорів, що підлягають нотаріальному посвідченню. Такі вимоги «розпорошені» у різних нормах ЦК України та інших законів. У наукових джерелах зазначено, що законодавець встановлює вимогу щодо обов'язкового нотаріального посвідчення стосовно таких договорів, які відіграють значну роль у цивільному обороті і чинять значний вплив на його стабільне функціонування. Це стосується договорів щодо переходу права власності на земельні ділянки чи інше нерухоме майно, передачі майна у користування, зокрема, окремих договорів найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини), оренди житла з викупом, найму транспортного засобу за участю фізичної особи, договорів у сфері корпоративних правовідносин та в інших важливих сферах [4, с. 246].

За загальним правилом, що міститься у ч. 1 ст. 220 ЦК України, недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення договору призводить до його нікчемності. Однак із ч. 2 ст. 220 ЦК України вбачається, що договір, нікчемність якого зумовлює відсутність нотаріального посвідчення, за наявності певних умов може бути визнаний судом дійсним [1].

У своїй постанові від 18.08.2021 (справа № 305/1468/16-ц) Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що конвалідація, згідно ч. 2 ст. 220 ЦК України можлива за наявності таких умов: досягнення між сторонами згоди щодо усіх істотних умов договору; наявність письмових доказів досягнення домовленості щодо всіх істотних умов договору; повне або часткове виконання договору; ухилення однією зі сторін від його нотаріального посвідчення. Суд також звернув увагу на те, що визнання дійсним договору (конвалідація) на підставі ч. 2 ст. 220 ЦК України є окремим способом захисту. Висновок суду про визнання дійсним договору має міститися і як у мотивувальній, так і в резолютивній частині судового рішення [5].

У п. 13 постанови Пленуму Верховного Суду України № 9 від 06.11.2009 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» зазначено, що, вирішуючи спір про визнання правочину, який підлягає нотаріальному посвідченню, дійсним, судам необхідно враховувати, що норма ч. 2 ст. 220 ЦК України не застосовується щодо правочинів, які підлягають і нотаріальному посвідченню, і державній реєстрації, оскільки момент вчинення таких правочинів відповідно до статей 210 та 640 ЦК України пов'язується з державною реєстрацією, тому вони не є укладеними і не створюють прав та обов'язків для сторін [6].

Варто згадати, що 01.01.2013 року у повному обсязі набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» та інших законодавчих актів України» [7], яким була реформована система державної реєстрації прав на нерухомість, унаслідок чого законодавець відмовився від державної реєстрації договорів, які обумовлюють перехід речових прав на нерухомість. Таким чином, це уможливило застосування положення ч. 2 ст. 220 ЦК України до договорів з нерухомістю.

На сьогодні інтерес становить питання щодо можливості визнання дійсними договорів, нікчемність яких є наслідком порушення вимог українського законодавства про необхідність їх нотаріального посвідчення, укладених на тимчасово окупованих територіях. Адже для людей, що проживають на цій території, життя триває. Вони продають та купують майно, дарують його близьким тощо. Надання цим договорам відповідної форми, встановленої законодавством України, не завжди є доступним для мешканців окупованих територій. Однією із таких обставин є припинення виконання органами нотаріату України повноважень від імені України. Крім того, не можна не брати до уваги, що окупаційні адміністрації вимагають від мешканців окупованих територій дотримання процедур, запроваджених саме цими адміністраціями [8].

Слід відзначити, що поняття конвалідації як процедури визнання дійсності правочинів, вчинених в умовах окупації, використовувалося у Хорватії (у 1997 році там був прийнятий відповідний Закон про конвалідацію). Цей Закон створив механізм визнання документів та рішень (актів індивідуальної дії), виданих під час окупації, за умови їх узгодження з хорватським законодавством до видання, де це доцільно, офіційних хорватських документів для їх заміни [9].

Спроба законодавчо врегулювати питання щодо можливості визнання дійсними договорів, укладених на тимчасово окупованих територіях в Україні робилася у 2021 році. Зокрема, на розгляд до Верховної Ради України одразу було подано три законопроекти, котрі стосуються конвалідації правочинів, вчинених на непідконтрольній території («Про засади державної політики перехідного періоду» № 5844 від 09.08.2021 [10], «Про засади реінтеграції тимчасово непідконтрольних територій України» № 5844-1 від 31.08.2021 [11], «Про особливості державної політики перехідного періоду» № 5844-2 від 31.08.2021 [12]). Автори зазначених законопроектів виходили із презумпції недійсності правочинів, які були вчинені на окупованих територіях, та пропонували запровадити їх конвалідацію. Однак законопроекти не містили механізму реалізації конвалідації правочинів.

Деякі науковці та практики, враховуючи міжнародний досвід, вважають, що доцільно було б передбачати для України підхід, заснований на презумпції правомірності правочину (принаймні після деокупації території). Він є найбільш доцільним, вимагає менше фінансових, організаційних, людських та технічних ресурсів (тобто, є більш ефективним) для обліку органами державної влади України певних правочинів, що підтверджуються документами, виданими окупаційною владою. Натомість, на думку інших, більшість договорів про відчуження нерухомості, рухомого майна на окупованих територіях відбувається за участі громадян України на заздалегідь не вигідних для них умовах. Тому вони вбачають можливим використати на випадок

деокупації концепцію повернення сторін у первісний стан недійсного правочину [8, 13].

Таким чином, на підставі викладеного можна зробити висновок, що одним із важливих способів захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин є конвалідація. Договори, нікчемність яких є наслідком порушення вимог українського законодавства про необхідність їх нотаріального посвідчення, укладені на тимчасово окупованих територіях, не можуть бути конвалідовані за процедурою передбаченою ч. 2 ст. 220 ЦК України. Тому існує нагальна потреба у розробці та закріпленні в законодавстві механізму конвалідації відповідних договорів.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. Київ: Алерта, 2017. 494 с.
3. Нижний А.В. Конвалідація нікчемних цивільно-правових договорів, укладених з порушенням обов'язкової форми. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 4. С. 75-79.
4. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 2: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатеевої. – Харків: ЕКУС, 2021. 784 с.
5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 18.08.2021 у справі № 305/1468/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99250624> (дата звернення: 03.11.2023).
5. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09#Text> (дата звернення: 03.11.2023).

7. Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень» та інших законодавчих актів України: Закон України від 11 лютого 2010 року № 1878-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1878-17#Text> (дата звернення: 03.11.2023).

8. Лутковська В.В., Лук'яненко Ж.В. Порівняльний аналіз та рекомендації Україні щодо репарацій та статусу документів, виданих на тимчасово окупованій території. URL: <https://rm.coe.int/recognition-of-civil-documentation-ukr/1680a0c5e2> (дата звернення: 03.11.2023).

9. Закон про конвалідацію. URL: https://www.zakon.hr/z/1377/Zakon-o-konvalidaciji#google_vignette (дата звернення: 03.11.2023).

10. Про засади державної політики перехідного періоду: Законопроект від 9 серпня 2021 року № 5844. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625 (дата звернення: 03.11.2023).

11. Про засади реінтеграції тимчасово непідконтрольних територій України: Законопроект від 31 серпня 2021 року № 5844-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72663 (дата звернення: 03.11.2023).

12. Про особливості державної політики перехідного періоду: Законопроект від 31 серпня 2021 року № 5844-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72664 (дата звернення: 03.11.2023).

13. Аналіз Проекту ЗУ «Про засади державної політики перехідного періоду». URL: <https://r2p.org.ua/page/polityka-perehidnogo-periodu-analiz> (дата звернення: 03.11.2023).

Воробель У. Б.,

старший викладач кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ЗАЛИШЕННЯ
ПОЗОВНОЇ ЗАЯВИ БЕЗ РУХУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ:
PRO ET CONTRA**

Залишення позовної заяви без руху у науковій літературі трактується як тимчасовий захід, який застосовується судом, з метою усунення позивачем недоліків позовної заяви та дотримання порядку її подання [1, с. 152]. Слід зазначити, що у судовій практиці можна знайти аналогічне визначення поняття «залишення позовної заяви без руху», а саме як тимчасовий захід, який застосовується судом з метою усунення позивачем недоліків позовної заяви та дотримання порядку її подання до відкриття провадження по справі [2].

С. В. Васильєв вважає, що інститут залишення позовної заяви без руху слід розглядати в трьох аспектах: 1) як допомога особам, які звернулися до суду за захистом порушених і оскаржуваних прав, свобод і законних інтересів, тому, що суддя повинен в ухвалі про залишення позовної заяви без руху вказати, які є недоліки в позовній заяві, і показати способи їх усунення, надавши тим самим процесуальне сприяння; 2) як попередня процесуальна дія, що здійснюється судом перед поверненням позовної заяви, якщо допущені недоліки не будуть усунені заінтересованою особою вчасно; 3) як процесуальна дія, що є не тільки правовим наслідком подання позовної заяви, а й процесуальною перешкодою в здійсненні права на судовий захист [1, с. 152].

У зв'язку з цим, науковцями виділялись такі характерні особливості інституту залишення заяви без руху: можливість застосування цього інституту лише на стадії пред'явлення позову та відкриття провадження у справі, а також

ті процесуальні наслідки, які тягне цей інститут: прийняття заяви у день первісного її подання до суду у випадку виправлення позивачем недоліків позовної заяви; повернення її з усіма доданими до неї додатками у випадку не виправлення [3, с. 2].

Д. Д. Гнап, досліджуючи процесуальні аспекти залишення позовної заяви без руху в адміністративному процесі, зазначає, що залишення позовної заяви без руху – це процесуальна дія судді, направлена на зазначення позивачу на необхідність дотримання форми й змісту позовної заяви та порядку звернення до адміністративного суду; це особливий інститут адміністративного процесу, який сприяє дотриманню правил і вимог законодавства, встановленню процедур, який сприяє швидкому та якісному розгляду справи, захисту прав всіх учасників судового процесу [4, с. 16; 5, с. 76].

А ознаками інституту залишення позовної заяви без руху науковиця визначає те, що: це обов'язково тимчасовий характер; застосовується на будь-якій стадії судового розгляду; здійснюється одноособово суддею; носить роз'яснювальний характер; оформляється окремим процесуальним документом – ухвалою; сприяє дисциплінуванню учасників процесу; прийняття заяви відбувається у день первісного її подання до суду, у випадку виправлення позивачем недоліків позовної заяви; повернення позовної заяви у випадку невиконання вимог ухвали про залишення позовної заяви без руху [4, с. 16].

Отож однією із характерних ознак інституту залишення позовної заяви без руху нині виділяють можливість застосовування цього процесуального інституту на будь-якій стадії судового розгляду. Слід відзначити, що її прояв можна простежити й у правовому регулюванні інституту залишення позовної заяви без руху у цивільному судочинстві. Це пов'язано із тим, що із проведенням у 2017 році судової реформи законодавець закріпив цікаві з огляду доктрини цивільного процесу положення, які в цілому кардинально змінили підхід до інституту залишення заяви без розгляду.

Так, згідно з ч. 11 ст. 187 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), суддя, встановивши, після відкриття провадження у

справі, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у ст. 175, 177 ЦПК України, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів з дня вручення позивачу ухвали. Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, суд продовжує розгляд справи, про що постановляє ухвалу не пізніше наступного дня з дня отримання інформації про усунення недоліків. Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду (ч. 12-13 ст. 187 ЦПК України) [6].

Таким чином, законодавець надав можливість суду у випадку виявлення недоліків позовної заяви, які існували до відкриття провадження у справі, залишати таку заяву без руху на будь-якому етапі судового розгляду аж до моменту ухвалення судового рішення, а не лише до відкриття провадження у справі. Тобто не залежно від того, коли такі обставини були виявлені судом: чи до відкриття провадження у справі, чи вже під час судового розгляду, суд зобов'язаний завжди спочатку застосувати інститут залишення заяви без руху, і лише потім повернення чи залишення заяви без розгляду.

Таке нововведення законодавця, нам видається, досить контроверсійним. По-перше, законодавець цими положеннями фактично знімає із суду необхідність здійснювати належну, сумлінну та фахову перевірку дотримання особою, що звертається до суду із заявою, умов реалізації права на пред'явлення позову. Адже нині суду практично не має сенсу похапцем здійснювати перевірку дотримання позивачем вимог, викладених ст. 175 та ст. 177 ЦПК України, щодо форми й змісту позовної заяви та сплати ним судового збору, оскільки він це може зробити у будь-який час розгляду справи, а що ймовірніше за нього цю роботу виконає відповідач, адже це буде відповідати його інтересам, суду залишиться виключно оформити це у формі відповідного процесуального документа.

По-друге, основна ціль залишення заяви без руху як цивільно-процесуального інституту це виявлення та усунення недоліків позовної заяви чи інших порушень, пов'язаних із недодержанням ним умов реалізації права на пред'явлення позову, ще до моменту відкриття провадження у справі. Саме часові межі застосування цього цивільно-процесуального інституту дозволяють з одного боку убезпечити саму суддівську систему від безпідставних затрат на розгляд і вирішення справи та пред'явлення позивачем необґрунтованого позову, з іншого – забезпечити можливість фактичної реалізації особою права на судовий захист, оскільки у випадку виправлення позивачем недоліків позовної заяви вона вважається прийнятою у день первісного її подання до суду [7, с. 116-118].

Таким чином, запропоноване законодавцем оновлення цивільного процесуального законодавства фактично призвело до нівелювання самої суті інституту залишення заяви без руху як процесуально-правового засобу недопущення неправомірного виникнення судового процесу у зв'язку із недотриманням позивачем (заявником) умов реалізації права на звернення до суду за судовим захистом та відповідно можливості недобросовісного виконання судом обов'язку по перевірці наявності передбачених законодавством підстав відкриття провадження у справі. Адже чимало формальних недоліків позовної заяви (заяви), несплата судового збору чи інших випадків недотримання позивачем (заявником) умов реалізації права на звернення до суду, які стають підставою для залишення заяви без розгляду, могли бути встановлені, у разі належного і сумлінного виконання судом своїх функцій, ще під час первісної оцінки позовної заяви та у випадку відмови позивача від усунення цих недоліків дозволить, не розпочинаючи судового процесу, повернути її особі, що дасть змогу запобігти невиправданим затратам як з боку суддівського корпусу, так і непотрібним витратам з боку інших учасників цивільного процесу.

Ситуацію посилює і той факт, що у випадку залишення позовної заяви без руху постановляється ухвала, яка не може бути оскаржена окремо від рішення суду [8, с. 158].

Нині суди воліють радше відкрити провадження у справі, не приділивши належної уваги дослідженню дотримання позивачем (заявником) встановлених законодавством умов звернення до суду, а вже згодом, найчастіше при вказівці на це відповідача, третьої особи із самостійної вимоги чи іншого учасника цивільної справи, постановити ухвалу про залишення заяви без руху і як санкцію за її не виконання застосувати положення п. 8 ч. 1 ст. 257 ЦПК України, постановивши ухвалу про залишення заяви без розгляду.

Отож, нині таке правове регулювання інституту залишення позовної заяви без руху дозволяє суддям уникати обов'язку щодо добросовісного та належного здійснення ними на стадії відкриття провадження у справі перевірки наявності у позивача передумов реалізації права на звернення до суду та дотримання ним умов реалізації цього права, що зрештою призводить до порушення права особи на доступ до судового захисту та справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Васильєв С. В. Енциклопедія цивільного судочинства: основні інститути та теоретичні засади. Київ: Алерта, 2021. 658 с.
2. Ухвала Приморського районного суду м. Одеси від 22.02.2021 року у справі № 522/2772/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95052043> (дата звернення: 03.11.2023).
3. Воробель У. Б. Правові наслідки недотримання форми та змісту позовної заяви в цивільному процесі. *Часопис Академії адвокатури України*. 2011. № 1 (10). С. 1–8. URL : <http://dspace.lvduvs.edu.ua/> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Гнап Д. Д. Звернення до суду в порядку адміністративного судочинства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 22 с.

5. Гнап Д. Д. Процесуальні аспекти залишення позовної заяви без руху в адміністративному процесі. *Університетські наукові записки*. 2017. № 62. С. 71–78.

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 03.11.2023).

7. Воробель У. Б. Закінчення провадження без ухвалення рішення суду в цивільному судочинстві: дисертація на здобуття ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право». Львів, 240 с.

8. Навроцька Ю. В., Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.

Грабар Н. М.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ

Для впровадження та закріплення міжнародних стандартів в судочинство України виникла необхідність вдосконалити окремі судові процедури, що і було зроблено. Сьогодні цивільна процесуальна форма перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами містить у собі саме такий механізм

перегляду, який дає можливість забезпечити право кожного на справедливий суд.

Враховуючи те, що об'єктивно забезпечити постійно високу якість судових рішень не вбачається можливим, за певних обставин і дотримуючись встановлених умов, судові рішення, що набрали законної сили, можуть і навіть, на це звертає увагу ЄСПЛ, повинні бути переглянуті, з метою реалізації права на справедливий суд і дотримання верховенства права [1].

Перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами є формою перегляду судових рішень, які уже набрали законної сили. Вказаний перегляд, по-перше, допускається лише за тими підставами, що чітко визначені законодавством; по-друге, за позицією ЄСПЛ перегляд використовується як механізм виправлення судових помилок; по-третє, при перегляді за нововиявленими обставинами повноваження суду мають бути обмежені усуненням судової помилки [2].

Нововиявлені обставини – це юридичні факти, які мають істотне значення для розгляду справи та існували на час розгляду справи, але не були і не могли бути відомі заявнику, а також обставини, які виникли після набрання судовим рішенням законної сили та віднесені законом до нововиявлених обставин [3].

Розглядаючи право перегляду судових рішень, що набрали законної сили можна зауважити, що такий перегляд дає додаткову гарантію реалізації права на судовий захист. Оскільки, таке право закріплено в ЦПК України, то відповідно, для захисту своїх законних прав, свобод та інтересів сторони мають право звернутися вдруге до суду із заявою про повторний перегляд судового рішення, що набрало законної сили, за умови наявності підстав для такого перегляду.

Об'єктом перегляду за нововиявленими або виключними підставами, повинно бути таке рішення суду, яким остаточно фіксується результат розгляду справи, а, відтак, її закінчення, а також набрання таким рішенням законної сили. З огляду на це, будь-яке судове рішення, щодо якого виконано названі умови, може бути об'єктом перегляду, у тому числі, судовий наказ [4].

Варто відзначити, що при перегляді судового рішення за нововиявленими обставинами суд не має права виходити за межі вимог, які були предметом розгляду під час ухвалення судового рішення щодо якого відбувається перегляд. Також законодавством заборонено розглядати судом при перегляді судових рішень за нововиявлених обставин інші вимоги чи інші підстави позову.

Відкриття провадження за нововиявленими обставинами відбувається за умови подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами. Така заява подається до суду першої або апеляційної інстанції, тобто до того суду, хто розглядав справу та приймав або змінював судові рішення.

Заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами із підстав передбачених у ч. 2 ст. 423 ЦПК України може бути подано:

1. якщо підставою подання є істотні для справи обставини, що не були встановлені судом та не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи учасниками справи, то заява подається протягом тридцяти днів з дня, коли особа дізналася або могла дізнатися про існування обставин, що стали підставою для перегляду судового рішення;

2. якщо підставою подання є встановлення вироком або ухвалою про закриття кримінального провадження та звільнення особи від кримінальної відповідальності, що набрали законної сили, факт надання завідомо неправильного висновку експерта, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправильного перекладу, фальшивості письмових, речових чи електронних доказів, що призвели до ухвалення незаконного рішення у даній справі, то учасниками справи подається заява протягом тридцяти днів з дня, коли вирок (ухвала) у кримінальному провадженні набрав законної сили;

3. якщо підставою подання є скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення судового рішення, що підлягає перегляду учасниками справи протягом тридцяти днів з дня набрання законної сили судовим

рішенням, яким скасовано судове рішення, що стало підставою для ухвалення судового рішення, яке підлягає перегляду.

Після отримання такої заяви, вона передається судді чи колегії суддів що приймали судове рішення. При неможливості сформувати той самий склад суду, який первинно розглядав справу, призначається новий суддя чи нова колегія суддів.

Заява про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами розглядається судом у судовому засіданні протягом тридцяти днів з дня відкриття провадження за нововиявленими обставинами.

Характеризуючи процедуру розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами варто відзначити, що вона відбуватиметься стадійно.

Так, І. Ізарова виділяє такі стадії перегляду судових рішень за нововиявленими або виключними обставинами як, подання заяви про перегляд судового рішення та відкриття провадження у справі; підготовка до розгляду заяви що включає наступні дії суду: надсилання учасникам копії заяви про перегляд і призначення дати, часу та місця судового засідання, повідомлення учасників справи, витребування копій рішень разом із автентичним перекладом від органу, відповідального за координацію виконання рішень міжнародної судової установи (за підстави передбаченої п. 2 ч. 3 ст. 423 ЦПК України), відмова від заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами особи, яка її подала, до початку розгляду справи у судовому засіданні і закриття провадження; розгляд заяви у судовому засіданні; ухвалення судового рішення за результатами перегляду судового рішення [5].

На стадії підготовки до розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами здійснюються усі необхідні дії для підготовки матеріалів для подальшого їх розгляду у суді та розмежовуються нововиявлені обставини від нових.

Далі відбувається наступна стадія, це стадія розгляду заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами у суді на якій

встановлюється наявність чи відсутність нововиявлених обставин, як підстав перегляду та досліджуються докази що були подані на підтвердження існування нововиявлених обставин.

Завершується перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами прийняттям судового рішення. Зміни, що були внесені Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03 жовтня 2017 року, окремо визначили положення щодо повноважень суду при розгляді заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами, що безперечно дозволить судам ухвалювати законні та обґрунтовані рішення, а учасникам справи більш ефективно захищати свої права та законні інтереси [1].

З набранням законної сили новим судовим рішенням, ухваленим за результатами перегляду судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, втрачають законну силу судові рішення інших судів у цій справі. Отже, немає необхідності вирішувати питання про їх скасування [6].

Таким чином, перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами вбачається у перевірці дотримання законності та обґрунтованості рішень та ухвал суду першої інстанції, що набрали законної сили, рішень та ухвал суду апеляційної та касаційної інстанцій, якими рішення було змінено чи ухвалено нове рішення, а також і судових наказів що набрали законної сили; виявлення та виправлення судових помилок; здійснення захисту порушених невизнаних та оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, а також інтересів держави.

Список використаних джерел:

1. Менюк Д. О. Перегляд судових рішень за нововиявленими та виключними обставинами у цивільному процесі України: дис. на здобуття

ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 «Право») / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2021. 237 с.

2. Сакара Н. Ю. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами та принцип правової визначеності. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4 (48). С. 143-150.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. Н. В. Василюк, Б. І. Гульки, О. О. Кота. Київ: ВД «Дакор», 2021. 1028 с.

4. Менюк Д. О., Сімутіна Я. В. Судове рішення як об'єкт перегляду за нововиявленими або виключними обставинами у цивільному процесі України. *Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць* / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Видавництво «Юридична думка». 2020. Вип. 88. С. 89-98.

5. Ізарова І. О., Ханик-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України: навч. посібник для студ. юрид. сек. вищ. навч. закладів. Київ: ВД «Дакор», 2018. 276 с.

6. Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 30 березня 2012 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12#Text> (Дата звернення: 12.10.2023).

Гриновець О. Б.,
голова Козівського районного суду
Тернопільської області,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ВИРІШЕННЯ СУДОМ ПИТАННЯ ПРО ВІДСТРОЧЕННЯ ВИКОНАННЯ РІШЕННЯ СУДУ

Відповідно до ст. 435 Цивільного процесуального кодексу України від 18.03.2004 р. № 1618-IV [1] «Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання» *за заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції*, може відстрочити виконання рішення. Заява про відстрочення виконання судового рішення розглядається у *10-денний строк з дня її надходження* у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. *Підставою* для відстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим. Вирішуючи питання про відстрочення виконання судового рішення, *суд також враховує*: 1) ступінь вини відповідача у виникненні спору; 2) щодо фізичної особи – тяжке захворювання її самої або членів її сім'ї, її матеріальний стан; 3) стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо. Відстрочення виконання судового рішення *не може перевищувати 1 року з дня ухвалення* такого рішення, ухвали, постанови. При відстроченні виконання судового рішення суд може вжити *заходів щодо забезпечення позову*. Про відстрочення виконання судового рішення постановляється *ухвала*, яка може бути оскаржена. У необхідних випадках ухвала надсилається установі банку за місцезнаходженням боржника або державному виконавцю, приватному виконавцю.

Ст. 33 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII передбачено, що за наявності обставин, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим (хвороба сторони виконавчого провадження, відрадження сторони виконавчого провадження, стихійне лихо тощо), сторони мають право звернутися до суду, який розглядав справу, як суд першої інстанції, зі заявою про відстрочку виконання рішення [2].

Як роз'яснено Пленумом Верховного Суду України у п. 10 Постанови від 26.12.2003 р. № 14 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження»[3], задоволення заяви про розстрочку виконання рішення суду можливе *лише у виняткових випадках*, які суд визначає, виходячи із *особливого характеру обставин, що ускладнюють або виключають виконання рішення суду* (хвороба боржника або членів його сім'ї, стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо).

При цьому, виконання судового рішення має розглядатися як невід'ємна частина «судового процесу» для цілей статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (справа «Горнсбі проти Греції»). Термін, протягом якого судове рішення залишається невиконаним, може ставити під сумнів розумність строків судового захисту. При вирішенні питання про затримку виконання судового рішення, слід враховувати інтереси обох сторін, як стягувача так і боржника, та дотримуватися їх балансу [4].

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, визначений у законі комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави. Конституційний Суд України вважає, що зупинення виконавчого провадження та заходів примусового виконання судових рішень полягає у *відстроченні виконання судового рішення на певний строк*, має відповідати принципу верховенства права та здійснюватися у випадках і на підставі, визначених законом (абзаци 3,

5 п. 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень п. 15 ч. 1 ст. 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями ч. 1 ст. 41, ч. 5 ст. 124, п. 9 ч. 3 ст. 129 Конституції України, ст. 115 Господарського процесуального кодексу України, п.п. 1.3, 1.4 ст. 1, ч. 2 ст. 2, абз. 6 п. 3.7 ст. 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (справа про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13.12.2012 р. № 18-рп/2012) [5].

Погоджуємося з В. Петровим, який вважає, що безпідставне надання відстрочки виконання рішення, систематичні відстрочки одного й того самого рішення або надання відстрочки на тривалий час, з урахуванням інфляційних процесів в Україні, похитує законну силу судового рішення та позбавляє стягувача можливості реалізувати свої права, знижуючи авторитет судової влади загалом [6, с. 78].

Відстрочка – це відкладення чи перенесення виконання рішення на новий строк, який визначається судом (наприклад, відстрочка може надаватись за рішенням, у якому судом визначено певний термін звільнення приміщення, повернення майна тощо). Підставою для відстрочки, розстрочки, зміни способу та порядку виконання рішення згідно з п. 7.2 Постанови Вищого господарського суду України «Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України» від 17.10.2012 р. № 9 [7] можуть бути *конкретні обставини, що ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим у строк або встановленим судом способом*. При цьому згода сторін на вжиття цих заходів не вимагається, і суд законодавчо не обмежений будь-якими конкретними термінами відстрочки чи розстрочки виконання рішення. Проте, вирішуючи питання про відстрочку чи розстрочку виконання рішення, зміну способу і порядку виконання рішення, *суд повинен урахувати: матеріальні інтереси сторін, їх фінансовий стан, ступінь вини відповідача у*

виникненні спору, наявність інфляційних процесів у економіці держави та інші обставини справи.

Підтримуємо думку О. Б. Верби, яка вважає, що чіткіше та більш удале визначення поняття «відстрочка» міститься у теорії цивільного процесу. Так, під *відстрочкою виконання* науковці розуміють перенесення органом, який видав виконавчий документ, початку строку виконання на пізнішу дату, ніж передбачено загальними правилами виконавчого провадження; впродовж періоду часу, на який надана відстрочка, виконавчі дії не вчиняються, заходи примусового виконання не застосовуються [8].

Відстрочення виконання рішення спрямоване на забезпечення повного виконання рішення суду та є *допоміжним процесуальним актом реагування суду на перешкоди, які унеможливають або ускладнюють виконання його рішення*. Водночас відстрочення виконання судового рішення *не є правоперетворюючим судовим рішенням* [9].

Питання *відстрочення виконання* судового рішення жодним чином *не звільняє відповідача від обов'язку сплати податкового боргу та від настання наслідків у разі невиконання (несвоєчасного виконання) такого обов'язку* [10].

За певних обставин затримка з виконанням судового рішення може бути виправданою, але затримка не може бути такою, що спотворює сутність гарантованого п. 1 ст. 6 Конвенції права (Рішення у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», № 22774/93, п. 74, ECHR 1999-V [11]).

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що виконавче провадження як самостійна публічна юридична процедура, що забезпечується, зокрема, з використанням інструментів примусу, водночас, є юридичним продовженням процесу судочинства, а отже, воно має бути забезпечене системністю права, тобто обсягом процесуальних правовідносин, що виникають після розгляду та вирішення спору. В кожному конкретному випадку суд за своїм внутрішнім переконанням оцінює наявні у справі докази і вирішує питання про наявність чи відсутність обставин для надання відстрочки виконання.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
3. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003 р. № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-03#Text>.
4. Постанова Запорізького апеляційного суду від 02.04.2019 р. у справі № 323/2399/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81036345>.
5. Виконання рішень суду. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/556-vykonannya-rishen-sudu>.
6. Петров В. Про поняття відстрочки й розстрочки виконання рішення господарського суду. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. С. 77–81. URL: http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/4/part_1/15.pdf.
7. Про деякі питання практики виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів України: Постанова Вищого господарського суду України від 17.10.2012 р. № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009600-12#Text>.
8. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2012. 244 с.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 04.06.2019 р. у справі № 916/190/18 (провадження № 12-302Гс18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/82424013>.
10. Постанова Верховного Суду від 06.03.2019 р. у справі № 2а-25767/10/0570 (адміністративне провадження № К/9901/40938/18). URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80317430>.

11. Справа «Імобільяре Саффі» проти Італії» (Case of Immobiliare Saffi v. Italy): Рада Європи, Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Справа, Рішення від 28.07.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text.

Дзюма В. І.,
юрисконсульт
(ПП «Леополіс-Ріелті»),
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДЖЕРЕЛА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВОРУ ПРО НАДАННЯ РІЄЛТОРСЬКИХ ПОСЛУГ

Основою господарської діяльності є договірні відносини, правове регулювання яких здійснюється за допомогою різноманітних за рівнем та способом закріплення правових форм. З метою забезпечення стабільності та чіткості договірних відносин, є необхідність дослідження джерел правового регулювання. Аналіз стану проблеми свідчить про те, що недостатньо дослідженим є питання щодо визначення джерел правового регулювання правових норм щодо договору про надання рієлторських послуг.

Для початку необхідно визначити значення поняття «правове регулювання». У наукових працях можна знайти безліч дефініцій. Звернемо увагу на визначення надане А. М. Кулішом, «правове регулювання – це здійснюваний в інтересах суспільства за допомогою норм права вплив на поведінку учасників суспільних відносин з метою встановлення й упорядкування останніх» [1, с. 62].

Можемо запропонувати ширше визначення правового регулювання: правове регулювання можна визначити як встановлення меж правомірної поведінки учасників суспільного життя, їх права та обов'язки, гарантії реалізації прав та обов'язків, визначаються заходи юридичної відповідальності за правопорушення, процесуальні основи їх застосування.

Основним джерелом правового регулювання договірних відносин є нормативно-правовий акт. Конституція України є основою цивільного законодавства що застосовується до усіх договірних відносин. Щодо вибраної досліджуваної проблеми також застосовуємо Цивільний кодекс України. Поряд із цими двома джерелами правового регулювання договірних відносин є також інші закони та кодифіковані акти. У ряді випадків Цивільний кодекс сам указує, які закони підлягають застосуванню до відповідних правовідносин.

Важливу роль у регулюванні правових норм відіграють міжнародні договори. Для визнання за міжнародним договором правової природи джерела права потрібно, щоб згоду на його обов'язковість було надано Верховною Радою України. При цьому він має вищу юридичну силу, порівняно зі законами України, внаслідок якщо в чинному міжнародному договорі, укладеному у встановленому законом порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом цивільного законодавства, то застосовуються правила відповідного міжнародного договору.

Цивільний кодекс України визначає договір як домовленість двох або більше сторін, спрямовану на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [2]. Існує багато критеріїв, за якими класифікують цивільно-правові договори. Договір про надання ріелторських послуг насамперед варто віднести до договорів про надання послуг.

Положення глави 63 Цивільного кодексу України дозволяють заповнити прогалини в правовому регулюванні тих договорів про надання послуг, які не врегульовані спеціальними нормами кодексу та інших законодавчих актів, зокрема договорів про надання ріелторських послуг тощо.

Згідно зі ст. 901 Цивільного кодексу України за договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інше не встановлено договором [2].

На жаль, на відміну від цивільних кодексів інших держав, у Цивільному кодексі України немає посилання на те, до яких саме послуг застосовуються положення глави 63 Цивільного кодексу України. Зокрема, частина 3 статті 777 Цивільного кодексу Республіки Вірменія містить норму про те, що правила глави 39 «Договори про надання послуг» застосовуються до договорів надання послуг зв'язку, медичних, ветеринарних, аудиторських, консультаційних, інформаційних послуг, освітніх послуг, туристичного обслуговування та інших послуг [3]. Як бачимо цей перелік не є вичерпним, тобто він може доповнюватися.

Вартує зазначити, що 09.06.2020 року було одержано Верховною радою України проєкт закону «Про ріелтерську діяльність в Україні», який так і не був прийнятий. У законопроєкті «Про ріелтерську діяльність» вказано, що договір про надання ріелтерських послуг (далі – ріелтерський договір) – письмовий (електронний) правочин, за яким одна сторона (суб'єкт ріелтерської діяльності) зобов'язується надати ріелтерські послуги другій стороні (споживачу ріелтерських послуг) на умовах і в порядку, що визначені ріелтерським договором, а споживач зобов'язується оплатити надання ріелтерських послуг та, у разі наявності, фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Статтею 2 цього законопроєкту вказано на те, що ріелтерська діяльність регулюється цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, що прийняті відповідно до цього Закону, а також національними положеннями у сфері ріелтерської діяльності, прийнятими відповідно до цього Законом.

Стаття 4 законопроєкту визначає зміст національних положень:

- Національними положеннями у сфері ріелтерської діяльності (далі – Національні положення) встановлюються правила та вимоги до надання

ріелтерських послуг, правила професійної етики, правила та вимоги до проведення прилюдних торгів, інші професійні положення (правила) у сфері ріелтерської діяльності.

- Національні положення затверджуються Радою суспільного нагляду у сфері ріелтерської діяльності відповідно до цього Закону та є обов'язковими для виконання всіма фахівцями у сфері ріелтерської діяльності, суб'єктами ріелтерської діяльності, професійними об'єднаннями у сфері ріелтерської діяльності, іншими фізичними та юридичними особами, які вступають у правовідносини у сфері ріелтерської діяльності.

У разі якщо поняття, терміни, правила та положення інших актів суперечать поняттям, термінам, правилам та положенням цього Закону, для регулювання відносин ріелтерської діяльності (надання ріелтерських послуг, реклами об'єктів нерухомості, ріелтерської діяльності, ріелтерських послуг, професійних об'єднань у сфері ріелтерської діяльності) застосовуються поняття, терміни, правила та положення цього Закону [4].

Необхідно зазначити, що в Україні ріелторську діяльність намагалися врегулювати ще Указом Президента «Про ріелторську діяльність», проте цей указ не вступив у дію у зв'язку з відхиленням проекту Закону України «Про ріелторську діяльність». Указом Президента «Про ріелторську діяльність» від 27.06.1999 року зазначено, що ріелторська діяльність регулюється цим Указом та іншими актами законодавства. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що містить цей Указ, застосовуються правила міжнародного договору [5].

Підсумовуючи вищенаведене, можемо зробити висновок, що у законодавстві України практично відсутнє правове регулювання договору про надання ріелторських послуг. На нашу думку, варто прийняти окремий нормативно-правовий акт, що базувався б на Цивільному кодексі України, зокрема з врахуванням правових норм, що регулюють надання послуг.

Якщо аналізувати предмет договору про надання ріелторських послуг, то ним є конкретна послуга, яку замовив споживач ріелторських послуг у ріелтора. Однак переліку цих послуг не містить ні Господарський кодекс України, ні інші нормативно-правові акти. Приблизний перелік ріелторських послуг наведено в ст. 13 законопроекту «Про надання ріелторських послуг». Зокрема, ріелторська діяльність може здійснюватися шляхом надання таких ріелторських послуг:

- посередницька діяльність;
- управління нерухомим майном;
- ріелторська експертиза;
- організація та проведення прилюдних торгів, аукціонів і конкурсів щодо нерухомого майна;
- інформаційно-консультаційна діяльність суб'єктів ріелторської діяльності [4].

Розвиток ринку нерухомості в Україні неможливий без належного правового регулювання посередницьких послуг щодо купівлі-продажу, оренди нерухомого майна та його письмового оформлення. Однак, за роки законодавчих спроб врегулювати посередницькі відносини на ринку нерухомості не було прийнято жодного нормативно-правового акту щодо ріелторських послуг. Тому, залишається констатувати той факт, що ринок ріелторських послуг в Україні вже не перший рік залишається однією з небагатьох сфер із високим ступенем саморегулювання.

Список використаних джерел:

1. Куліш А. М. Організаційно-правове забезпечення статусу працівників податкової міліції України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків, 2003. 177 с.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

3. Телестакова А. А. Правове регулювання відносин з надання послуг: навчальний посібник. Київ. 2010. 160 с.

4. Про ріелтерську діяльність: проєкт Закону України від 09.06.2020 № 3618. 51 с.

5. Про ріелторську діяльність: указ Президента України від 27.06.1999 № 733/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733/99/conv#o2> (дата звернення: 31.10.2023).

Долинська М. С.,

завідувач кафедри

господарсько-правових дисциплін Інституту права

доктор юридичних наук, професор

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

**ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
«ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО НОТАРІАТ»
ЩОДО УСУНЕННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ КОЛІЗІЙ ТА ПРОГАЛИН»
ВІД 14 ЛИПНЯ 2020 РОКУ**

Із набуттям Україною незалежності, виникла нагальна потреба часу щодо прийняття нового нотаріального законодавчого акту. Тому 2 вересня 1993 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про нотаріат» [1], що набув чинності 1 січня 1994 року та діє з численними змінами до сьогодні.

Завдяки вказаному акту відбулося реформування системи нотаріату загалом, запровадження нового правового інституту – приватного нотаріату, а також створення державних нотаріальних архівів та єдиного всеукраїнського об'єднання нотаріусів – Українську нотаріальну палату.

Має рацію професор С. Фурса, що виходячи з аналізу розвитку правовідносин та кількістю звернень фізичних та юридичних осіб до нотаріуса можна з впевненістю сказати, що нотаріальний процес випереджає цивільний процес і безперечно стає альтернативним та ефективним способом охорони та захисту прав громадян [2, с. 7].

Основним джерелом нотаріального процесуального права в Україні є Конституція України, на якій ґрунтується все нотаріально-процесуальне законодавство. До речі, Конституція прямо не закріплює основ правового статусу органів нотаріату. К. Чижмарь зауважує, що про інститут нотаріату йдеться в ній лише раз – у статті 92 та регулює питання, які визначаються виключно законами України [3, с. 89].

Істотні зміни щодо правового регулювання нотаріальної діяльності було запроваджено Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 1 жовтня 2008 року № 614-VI [4]. На думку Л. Єфіменка вказаний Закон слід вважати «малою нотаріальною реформою» [5, с. 11].

Так, відповідно до ст. 34 Закону України «Про нотаріат», в редакції Закону України № 614-VI від 1 жовтня 2008 року, державні та приватні нотаріуси вчиняють усі види нотаріальних дій, а посвідчені ними акти мають однакову юридичну силу. Варто пригадати, що з 1 червня 2009 року набрали чинності норми вказаного Закону стосовно оформлення спадкових прав та видачі свідоцтв про право на спадщину приватними нотаріусами, що зрівняли повноваження приватних та державних нотаріусів [6, с. 75-76].

Однак з плином часу, у зв'язку прийнятими у державі новими законодавчими актами, виявленими недоліками та неточностями у самому тексті Закону України «Про нотаріат» 1993 року, Верховною Радою України 14 липня 2020 року прийнято Закон України № 775-IX «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин» [7].

Вищевказаний Закон, у певній мірі, по значимості нотаріальних змін до Закону України «Про нотаріат» займає друге місце після Закону України «Про

внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 1 жовтня 2008 року № 614-V.

Вважаємо за доцільне проаналізувати норми Закону України від 14 липня 2020 року № 775-IX, по відношенню як щодо загальних засад нотаріальної діяльності, так і щодо окремих правил провадження нотаріального процесу нотаріальними органами держави.

Приведено у відповідність норми статті 1 Закону України «Про нотаріат», щодо передбачення вчинення нотаріальних дій посадовими особами органів місцевого самоврядування відповідно до статті 37 вищевказаного (а не статті 38, як було зазначено у первинній редакції Закону України «Про нотаріат» (1993 року)).

Відредаговано та уточнено компетенцію консульських установ України (стаття 38 Закону України «Про нотаріат»).

Встановлено, що мова нотаріального діловодства визначається статтею 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Уточнено вимоги щодо освітнього рівня особи, яка має намір займатися нотаріальною діяльністю, так і щодо порядку допуску до складання кваліфікаційного нотаріального іспиту, а також порядку сертифікації робочого місця приватного нотаріуса та підстави зупинення ним нотаріальної практики.

Так, у новій редакції викладено частину другу статті 3 Закону України «Про нотаріат», де передбачено вимоги до набуття професії нотаріуса. Вищевказані норми свідчать про посилення вимог в частині доступу до посади нотаріуса.

Однак, законодавцем і надалі не запроваджено зміни до Закону України «Про нотаріат», якими варто передбачити, що завідувач державною нотаріальною конторою має право здійснювати всі нотаріальні дії в якості державного нотаріуса [8, с. 114].

Відновлено право нотаріусів видавати свідоцтво про право власності на частку в спільному майні подружжя на підстави їх спільної заяви, в тому числі

колишнього подружжя, шляхом внесення змін до статті 34 Закону України «Про нотаріат». Тому логічним вбачається викладення норм статей 71 та 72 вищевказаного закону у новій редакції.

Принагідно зауважуємо, що Законом України від 14 липня 2020 року № 775-ІХ додано новий вид нотаріальних дій – зняття заборони відчуження нерухомого майна.

Також відбулося оновлення переліку видів вчинюваних нотаріальних дій, тексти яких державні та приватні нотаріуси повинні викладати на спеціальних бланках нотаріальних документів.

Законодавчим актом викладено в новій редакції правила щодо вчинення окремих нотаріальних дій, в тому числі щодо видачі дублікатів нотаріально посвідчених документів (стаття 53), посвідчення довіреностей (стаття 58), порядку видачі свідоцтв про придбання майна з прилюдних торгів (аукціонів) (стаття 72), порядку посвідчення фактів, що фізична особа є живою та посвідчення фактів про перебування фізичної особи в певному місці (статті 80, 81) [7].

Отже, по кількості запровадження змін як у загальні засади нотаріальної діяльності, так і щодо провадження нотаріального процесу, на нашу думку, Закон України від 14 липня 2020 року № 775-ІХ «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин» слід вважати багатозначним нотаріальним актом. При цьому зауважуємо, що нотаріальне законодавство, в тому числі Закон України «Про нотаріат» і надалі потребує змін та редагувань.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 02 вересня 1993 року № 3425-ХП.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.
2. Фурса С. Актуальні питання теорії та практики нотаріальних правовідносин. *Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2011. Вип. 87. С. 7-12.

3. Чижмарь К. І. Конституція України як джерело нотаріального права. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 2. С. 89–91.
4. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат»: Закон України від 01 жовтня 2008 року № 614-V. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/614-17>.
5. Єфіменко Л. В. Правова охорона цивільних прав та інтересів у нотаріальній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2013. 20 с.
6. Долинська М. С. Нотаріальний процес: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 652 с.
7. Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин: Закон України від 14 липня 2020 року № 775-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/775-20#n2>.
8. Долинська М. С. Деякі аспекти правового статусу державного нотаріуса. *Форум права*. 2014. № 2. С. 108-114.

Драпатий Н. В.,
завідувач сектору профілактичної роботи
відділу «Служба у справах дітей»
Личаківського району управління
«Служба у справах дітей»
департаменту гуманітарної політики
Львівської міської ради,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
*(Львівський державний університет
внутрішніх справ)*

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ ФАКТИЧНОГО ВИХОВАТЕЛЯ

У сучасному світі людське життя стає ключовим чинником розвитку суспільства. Тому соціальна політика вважається пріоритетним напрямом діяльності держави, важливим елементом якої є захист, соціалізація, державні гарантії, тобто турбота про підростаюче покоління. Окремою категорією, яка найбільше потребує підтримки з боку держави, є діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

Кожна дитина, яка тимчасово чи постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайвищих інтересах не може залишатися у такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надається державою, яка забезпечує зміну догляду за дитиною.

Відповідно до ст. 52 Конституції України утримання й виховання дітей-сиріт та дітей, які залишилися без батьківського піклування, покладається на державу [1]. Незважаючи на це, найкращим середовищем для розвитку дитини залишається сім'я. Сім'я має нести відповідальність за створення для цього необхідних умов, виступати основним джерелом матеріальної та емоційної підтримки, психологічного захисту дитини, засобом забезпечення та передання

національно-культурних і загальнолюдських цінностей прийдешнім поколінням. Тому в Україні визнано пріоритет сімейного виховання та необхідність забезпечення всебічної підтримки осіб, які виявили бажання взяти на виховання покинутих дітей.

Однією з форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування є фактичне виховання дитини. На сьогодні держава приділяє багато уваги питанням влаштування та покращення життя дітей-сиріт, або дітей, позбавлених батьківського піклування [2, с. 137]. Розділ V Сімейного кодексу України регулює особисті немайнові та майнові відносини між іншими членами сім'ї та родичами. Учасниками цих правовідносин виступають особа, яка взяла у свою сім'ю дитину (фактичний вихователь) та дитина-сирота або дитина, позбавлена батьківського піклування.

Суб'єктами відносин щодо фактичного виховання є особи, які взяли у свою сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, без усиновлення чи оформлення опіки чи піклування. Такими особами можуть бути як її родичі (баба, дід, прабаба, прадід, сестра, брат, дядько, тітка та інші родичі), так і зовсім сторонні люди (мачуха, вітчим та інші особи). Вказаний перелік не є вичерпним і може доповнюватися, але вказані ситуації фактичного виховання є найбільш типовими. Такими особами можуть бути родичі чи другий із подружжя тих осіб, яким дитину передали на виховання за рішенням суду (усиновлення, опіка, піклування) або за договором (патронат, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу), які проживають спільно з ними. Фактичними вихователями також можуть бути особи (родичі дитини або ні), які виховують дитину не на підставі судового рішення чи договору.

Підставою виникнення правовідносин між фактичним вихователем та дитиною-сиротою чи дитиною, позбавленою батьківського піклування, є факт спільного проживання протягом певного часу. Строк, протягом якого ці особи мають спільно проживати для виникнення в них прав та обов'язків фактичних вихователів та вихованців, законом не встановлено. Він має визначатися залежно від причин, з яких дитина залишилася без батьківського піклування.

Відповідно до Сімейного кодексу України [3] фактичний вихователь отримує право на виховання дитини (ст. 261 Сімейного кодексу України), право на її самозахист, а також має можливість звернутися за захистом прав дитини до органу опіки та піклування або суду без спеціальних на те повноважень (ст. 262 Сімейного кодексу України). Згідно зі ст. 249 Сімейного кодексу України фактичний вихователь зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти. Фактичний вихователь має право самостійно визначати способи виховання дитини з урахуванням думки дитини та рекомендацій органу опіки та піклування. Має право вимагати повернення дитини від будь-якої особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, також не має права чинити перешкоди спілкуванню дитини з її батьками та іншими родичами, за винятком випадків, коли таке спілкування суперечить інтересам дитини.

Стаття 269 Сімейного кодексу України передбачає, що особи у сім'ї яких виховувалася дитина, зобов'язані надавати їй матеріальну допомогу, якщо у дитини немає батьків, баби, діда, повнолітніх братів та сестер, та за умови, що ці особи можуть надавати матеріальну допомогу [3]. Для застосування ст. 269 Сімейного кодексу України не має жодного значення, ким саме є фактичний вихователь – родич або особа, що є батьком дитини, але у встановленому порядку батьком не визнана, чи зовсім стороння особа [2, с. 139].

Підставою виникнення прав та обов'язків є волевиявлення особи, яка бере дитину, та рішення служби у справах дітей, про передання такої дитини. При цьому додатковими умовами виникнення прав та обов'язків виступають позбавлення дитини будь-якого батьківського піклування, виявлення волі фактичного вихователя щодо виховання дитини, виявлення згоди дитини на таке виховання, взяття фактичним вихователем на виховання дитини у свою сім'ю, вчинення фактичним вихователем безпосередніх дій щодо виховання та утримання дитини [4 с. 40].

Фактичні вихователі також наділені комплексом майнових прав та обов'язків щодо дитини, яку вони взяли у сім'ю. Вони зобов'язані надавати дитині, яка виховується у їхній сім'ї, матеріальну допомогу, якщо в неї немає батьків, баби, діда, повнолітніх братів та сестер, за умови, що ці особи можуть надавати матеріальну допомогу. Вони також зобов'язані відшкодувати шкоду, завдану малолітньою особою, якщо не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою (ч. 1 ст. 1178 Цивільного кодексу України) [5].

Слід розглянути також аліментний обов'язок фактичного вихователя стосовно свого вихованця, який виникає лише у разі, якщо вихователь, що бере до своєї сім'ї на постійне виховання та утримання, в подальшому відмовляється від здійснення цього обов'язку, хоча дитина продовжує потребувати матеріальної допомоги, яку не може отримати від своїх родичів – батьків, баби, діда, повнолітніх братів чи сестер, у зв'язку з тим, що їх немає, а фактичний вихователь має можливість надавати таку допомогу [6].

Таким чином право на отримання матеріальної допомоги від фактичного вихователя у фактичного вихованця виникає за наявності таких обставин:

- вихователь певний час виховував дитину як члена своєї сім'ї, тобто вони спільно проживали і були пов'язані спільним побутом;
- у дитини немає родичів, які за законом повинні її утримувати (батьки, брати, сестри, баба, дід);
- вихователь має можливість надавати матеріальну допомогу.

У кожному конкретному випадку суд із врахуванням часу проживання дитини в сім'ї, обставин, які цьому передували, намірів вихователя визначає, чи дійсно вихованець виховувався як член сім'ї і чи дійсно у вихователя були серйозні наміри взяти дитину до себе в сім'ю. Обов'язки щодо аліментування дитини фактичними вихователями виникають лише у тому випадку, коли у дитини немає батьків, інших осіб, які за законом зобов'язані її утримувати. Тобто ці особи – невідомі, померли, у встановленому порядку оголошені померлими чи визнані безвісно відсутніми. Цей факт повинен існувати не на

момент взяття дитини в сім'ю вихователем, а на момент звернення з позовом до суду про стягнення аліментів на її утримання. Та обставина, що родичі дитини не мають можливості утримувати дитину, не є підставою для покладання обов'язку щодо утримання дитини на фактичних вихователів [7].

Отже, можна зробити висновок, що виховання дитини є надзвичайно важливим процесом, який вимагає наявності кваліфікованих і відповідальних осіб. Однією з таких осіб є фактичний вихователь – людина, яка бере на себе обов'язки опіки над дитиною у відсутність її батьків або законних представників. Фактичний вихователь має свої визначені права та обов'язки, які гарантують безпеку та належний розвиток дитини. Вироблення свідомого усвідомлення прав та обов'язків фактичного вихователя є важливим етапом покращення якості виховання та зміцнення довіри між батьками, законними опікунами та тими, хто бере на себе відповідальність за опіку над дітьми. Це гарантує гармонійний розвиток та забезпечення повноцінного життя дитини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Бориславська М. В. Фактичне виховання у сімейному праві: значення суть та правові наслідки. *Університетські наукові записки*. 2014. № 2 (50). С. 137-144.
3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
4. Сердечна І. Л. Сімейні права та обов'язки фактичного вихователя та дитини. *Університетські наукові записки*. 2016. № 60. С. 38-44.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
6. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України під. ред. Ю. С. Червоного. Київ: Істина, 2003. 464 с.

7. Аліментні обов'язки фактичних вихователів і вихованців. URL: <https://bookster.com.ua/alimentni-obov-iazky-faktychnykh-vykhovateliv-i-vykhovantsiv/>.

Дутко А. О.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ВИКОНАННЯ БАТЬКАМИ ОБОВ'ЯЗКІВ ЩОДО ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Декларацією прав дитини, прийнятою Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року [1], у принципі 6 проголошено, що дитина для повного і гармонійного розвитку її особистості потребує любові і розуміння. Вона повинна, коли це можливо, рости під опікою і відповідальністю своїх батьків і в усякому випадку в атмосфері любові і моральної та матеріальної забезпеченості.

Відповідно до ст. 3 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року [2], в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Збалансованість різних сторін виховання, високий ступінь довіри у відносинах з дитиною, здатність та бажання підтримувати її матеріально, розвиток особистих якостей дитини – це відповідальне батьківство, яке означає

і те, що батьки та інші учасники сімейних правовідносин, відповідально підходять для того, щоб виконувати свої батьківські обов'язки.

Конституція України у ст. 51 закріплює положення, згідно якого сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою [3]. Відповідно до ст. 121 СК України, права та обов'язки матері, батька і дитини ґрунтуються на походженні дитини від них, засвідченому органом державної реєстрації актів цивільного стану в порядку, встановленому законодавством [4].

Виховання дітей є основним моральним і правовим обов'язком батьків, який закріплений у ст. 150 СК України і полягає в тому, що батьки зобов'язані виховувати дитину в дусі поваги до прав та свобод інших людей, любові до своєї сім'ї та родини, свого народу, своєї Батьківщини; батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя. Причому передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї [4].

Слід зазначити, що неповнолітні батьки мають такі ж права та обов'язки щодо дитини, як і повнолітні батьки, і можуть їх здійснювати самостійно (ст. 156 СК України [4]).

Сімейне законодавство закріплює обов'язки щодо виховання дитини і інших учасників сімейних правовідносин, зокрема, опікун, піклувальник зобов'язаний виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, психічний, духовний розвиток, забезпечити одержання дитиною повної загальної середньої освіти (ст. 249 СК України [4]). Патронатний вихователь та особа, яка взяла у свою сім'ю дитину (фактичний вихователь), зобов'язані забезпечити дитину житлом, одягом, харчуванням тощо; створити дитині умови для навчання, фізичного та духовного розвитку (ст.ст. 255, 261 СК України [4]). Прийомні батьки є законними представниками прийомних дітей на підприємствах, в установах та організаціях без спеціальних на те повноважень, несуть персональну відповідальність за життя, здоров'я, фізичний і психічний

розвиток прийомних дітей (п. 17 Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» [5]).

В Україні закріплений принцип однакової відповідальності батька та матері за виховання та утримання дитини. Взаємовідносини між батьками не повинні впливати на їх участь в житті дитини. Так, у випадку розірвання шлюбу між батьками або їх окремого проживання, принцип однакової відповідальності залишається незмінним.

Обов'язки батьків щодо виховання та розвитку дитини, закріплені у ст. 150 СК України та роз'яснені в п. 16 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав»: ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загально визнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками [6].

Батьки повинні знати, що відбувається в житті дитини – усвідомлювати її інтереси та захоплення. Батьки повинні бути готові не просто слухати дитину і говорити з нею на важливі теми, але виступати в ролі помічника і радника, давати їй можливість обговорювати проблеми і ділитися своїми переживаннями.

Якщо після розлучення дитина проживає з матір'ю (а таких випадків переважна більшість), батько продовжує брати участь у вихованні та утриманні

дитини. Право брати участь у вихованні реалізується шляхом періодичних чи систематичних побачень батька з дитиною, спільного відпочинку, подорожей тощо. Обов'язок утримувати дитину батько виконує шляхом сплати аліментів та інших додаткових витрат.

Батьки повинні дбати про збереження та зміцнення здоров'я дитини, що в умовах сучасного українського суспільства стає дуже актуальним; запобігати появі поганих звичок у дітей шляхом розвитку духовних та моральних якостей; повинні прищепити дитині любов до спорту та гарні звички.

Батьки повинні дбати про безпеку дитини. В умовах воєнного стану ця функція набуває особливого значення. Діти, що опинилися у зоні проведення бойових дій, не можуть самі про себе подбати. Тому вся відповідальність за них – на дорослих. Відмова батьків чи опікунів евакуювати дитину не допускається. Адже йдеться про її життя. Відмова батьків, осіб, які їх замінюють, або інших законних представників від обов'язкової евакуації в примусовий спосіб дітей з окремого населеного пункту в місцевості, де ведуться бойові дії, не допускається [7].

Батьки мають право звертатися до суду, органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій за захистом прав та інтересів дитини, а також непрацездатних сина, дочки як їх законні представники без спеціальних на те повноважень (ст. 154 СК України [4]). Це означає також, що дитину треба вчити дотримуватися правил, встановлених суспільством, в якому вона живе, надати підтримку та захистити її у складних ситуаціях.

Батьки повинні навчити дитину цінувати своє життя та здоров'я. Для дитини дуже важливо, щоб у питаннях виховання всі члени сім'ї були вкрай послідовними та постійними. Встановлені правила повинні бути прийняті батьками спільно та дотримуватися всіма членами сім'ї – це закладає фундамент сімейної ієрархії.

Отже, в умовах воєнного стану в Україні продовжують формуватися та розвиватися засади відповідального батьківства, приймаються необхідні

законодавчі акти, позитивно змінюється судова практика. Питання відповідального батьківства в Україні буде залишатись актуальним, що призведе до якісних змін законодавства та судової практики.

Список використаних джерел:

1. Декларація прав дитини: Прийнята резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140610___140610.
2. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
3. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
5. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 № 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>.
6. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30.03.2007 № 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-07#Text>.
7. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-%D0%BF#Text>.

Заяць О. С.,

професор кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

доктор юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРИНЦИПИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Адвокатура як інститут громадянського суспільства, з одного боку, забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів особистості, використовуючи судову форму і представництво, а з іншого – має можливість істотно впливати на державну владу в публічно значущих питаннях, спираючись на професійні знання, вміння і досвід [1]. Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 року, адвокатська діяльність – це незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правничої допомоги клієнту [2]. Чинне законодавство України про адвокатуру та адвокатську діяльність не дає однозначної відповіді на питання, чи є адвокатська діяльність підприємницькою чи непідприємницькою. Водночас варто погодитися, що задля того щоб були дотримані засади «незалежності» та «самостійності», необхідним є фінансування. Відповідно, адвокати, спрямовуючи свою діяльність на одержання прибутку, таким чином одержують необхідне фінансування [3, с. 82].

Адвокати відіграють вагомий роль у повсякденному житті, хоча, як правило, її усвідомлюють лиш ті, що користуються адвокатськими послугами. При цьому, роль адвоката, як і значення інституту адвокатури, у багатьох країнах різняться. Адвокат в Україні – це практикуючий юрист, що здійснює діяльність в основному з метою захисту і представництва інтересів його клієнтів у порядку та межах, визначених законодавством. Правова система

України не здійснює поділу адвокатів на судових, що мають виключне право представництва інтересів у судах, та тих, які вправі надавати будь-які інші види позасудової правничої допомоги. Крім цього, немає і законодавчого поділу адвокатів за спеціалізацією чи напрямками діяльності, що, однак, не виключає самостійного їх визначення конкретним адвокатом чи адвокатським об'єднанням (бюро) (наприклад, надання правничої допомоги у кримінальних, цивільних, адміністративних чи господарських справах). У зарубіжних країнах навпаки численна кількість адвокатів обмежують свою практику спеціалізованими галузями права [4, с. 136].

Важливим чинником здійснення аналізу феномену адвокатської діяльності, на нашу думку, є визначення основних її принципів, що своєю чергою уможлиблює чіткіше простежити інституційну її природу. Цю проблему варто розглядати і в суто методологічному вимірі, коли основні її визначення, способи аргументації дають змогу краще розібратись у суті правових процесів, що пов'язані з професійною адвокатською діяльністю [1, с. 58]. Звернемо увагу на те, що аналіз основних принципів професійної адвокатської діяльності та вияв їх специфічної природи стає можливим лише у випадку, якщо ми зрозуміємо, у яких зв'язках та відношеннях із загальними принципами права вони перебувають. Це дає нам змогу визначити, яких методологічних засад слід дотримуватись, як реалізується в цьому діалектика загального й особливого правової реальності.

Розуміння основних принципів професійної адвокатської діяльності неможливе без узагальнення міжнародного досвіду правового захисту, передусім в умовах становлення демократичних цивілізаційних систем, які якнайкраще забезпечують функціонування основних прав і свобод людини. У цьому ракурсі варто звернути увагу на Хартію основних принципів європейської адвокатської професії від 25.11.2006, що прийнята Радою адвокатських асоціацій та правничих товариств Європи. «У суспільстві, заснованому на повазі верховенства права, адвокат виконує особливу роль. Обов'язки адвоката не починаються і закінчуються вірним виконанням того, що

йому або їй доручається робити настільки, наскільки це дозволяє закон. Адвокат повинен служити інтересам правосуддя, а також тим, чиї права та свободи йому або їй довіряють відстоювати та захищати, і обов'язок адвоката полягає не тільки в тому, щоб аргументувати справу клієнта, а й бути його радником. Повага до професійних функцій адвоката є важливою умовою верховенства права та демократії у суспільстві», – зазначено у даному документі [5].

У Кодексі поведінки європейських адвокатів (1988) зазначається: «У суспільстві, основаному на повазі верховенства права, адвокат виконує особливу роль. Обов'язки адвоката не починаються і закінчуються правильним виконанням того, що йому доручається робити настільки, наскільки це дозволяє закон. Адвокат повинен служити інтересам правосуддя, а також тим, чиї права та свободи йому або їй довіряють відстоювати та захищати, і обов'язок адвоката полягає не тільки в тому, щоб аргументувати справу клієнта, але і бути його радником. Повага до професійних функцій адвоката є важливою умовою верховенства права та демократії в суспільстві» [5].

Варто зазначити, що, як зазначено у Правилах адвокатської етики, надзвичайна важливість функціонального навантаження адвокатури вимагає від адвокатів слідування високим етичним стандартам поведінки. При цьому специфіка, комплексний характер обов'язків, що покладені на адвокатуру, обумовлюють необхідність збалансування засад служіння адвоката інтересам окремого клієнта та інтересам суспільства в цілому, дотримання принципів законності і верховенства права [6].

Дотримання принципів вимагає від адвоката при здійсненні ним своїх функцій реагувати на будь-які їх порушення і з боку третіх осіб. Наприклад, останнім часом дискусійним є питання чи вправі адвокати звертатися із адвокатськими запитами до приватних виконавців та чи зобов'язанні останні надавати відповіді по їх суті. При цьому, позиції судів на практиці щодо цих питань є діаметрально протилежні: трапляються як на користь ствердної відповіді, так і на користь заперечної. Варто зазначити, що подібні питання на

практиці вирішувалися як судами загальної юрисдикції (щодо притягнення приватного виконавця до адміністративної відповідальності), так і адміністративними (при вирішенні справ щодо визнання дій приватних виконавців протиправними). На нашу думку, приватний виконавець все ж має надавати інформацію на адвокатський запит, адже: 1) після надходження на виконання рішення суду приватний виконавець починає діяти як публічна посадова особа органу державної влади (подібної позиції дотримується Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду у справі № 520/4702/2020); 2) відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадові та службові особи, керівники підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, яким направлено адвокатський запит, зобов'язані не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту надати адвокату відповідну інформацію, копії документів, крім інформації з обмеженим доступом і копій документів, в яких міститься інформація з обмеженим доступом. Однак, як видається, матиме також значення і зміст формулювання адвокатського запиту та обґрунтування, що інформація запитується саме у зв'язку з вчинюваними конкретним приватним виконавцем дій на виконання судових рішень. У будь-якому випадку, варто погодитися, що задля уникнення непорозумінь, вказані питання мають бути належно і недвозначно урегульовані на рівні закону.

Підсумовуючи варто зазначити, що законодавчо визначено, що адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права (первинне значення верховенства права як принципу для адвокатури полягає в тому, що воно (верховенство права) гармонізує інші принципи, дає змогу усунути суперечності при їх застосуванні та наповнити принципи адвокатури так званим реальним практичним змістом, тобто застосовним у повсякденній практичній діяльності кожного адвоката); законності (стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин); незалежності (варто вказати про важливість незалежності адвокатури і від держави, і від

громадянського суспільства); конфіденційності (відсутність елемента конфіденційності унеможлиблює надання юридичної допомоги клієнтам, оскільки вони б при цьому відчували недовіру до адвоката) та уникнення конфлікту інтересів (цей принцип має моральне підґрунтя, він виражає готовність людини (у нашому випадку адвоката) відійти від певної справи, відмовитися від матеріальних благ, які він міг би отримати в результаті надання правової допомоги клієнту, оскільки цінності, які він прийняв за основу своєї поведінки, і в професійній сфері також, не дозволяють нівелювати права інших людей заради отримання зиску).

Список використаних джерел:

1. Заяць О. С. Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.12. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова. Хмельницький, 2022. 540 с.
2. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text>.
3. Юркевич Ю. Правові засади функціонування адвокатських об'єднань в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 80-84.
4. Юркевич Ю. М. Договірні форми об'єднань фізичних та юридичних осіб у цивільному праві України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2017. 437 с.
5. Charter of core principles of the European legal profession and code of conduct for European lawyers. URL: https://www.ccbe.eu/-NtCdocument/EN_CCBE_CoCpdf1_1382973057.pdf.
6. Правила адвокатської етики, затверджені Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 09.06.2017 (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17/conv#Text>.

Каращук К. Л.,
медіатор, адвокат,
приватний виконавець
виконавчого округу м. Києва

МЕДІАЦІЯ НА ЗАВЕРШАЛЬНІЙ СТАДІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА – ВИКОНАННІ РІШЕННЯ

Потенціал процедури медіації у виконавчому провадженні неможливо переоцінити. Незважаючи на вже вирішений судом спір про право та ухвалене за його результатом судове рішення, сторони у більшості випадків продовжують перебувати у стані конфлікту. З урахуванням цього факту, законодавцем закріплена можливість укладання угоди за результатами медіації у процесі виконавчого провадження. Тобто, законодавцем дозволено використання у виконавчому провадженні можливості врегулювання спору на умовах, які відрізняються від змісту частини судового рішення. Також у цьому контексті слід зазначити, що в ході виконавчого провадження між сторонами можливі розбіжності у питаннях, пов'язані зі способами виконання судових актів.

Станом на тепер в Україні застосування медіації на стадії виконавчого провадження є альтернативним способом врегулювання спорів, що, на нашу думку, є негативним у контексті розвитку інституту медіації та оптимізації механізму примусового виконання рішень судів та інших юрисдикційних органів. Зазначимо, що низка європейських країн вже мають позитивний досвід використання процедури медіації у виконавчому провадженні.

Зі системного аналізу юридичної літератури і практики з окресленого питання можна виокремити певні проблемні моменти можливого застосування процедури медіації у виконавчому провадженні. На жаль, зараз в Україні немає необхідного рівня поінформованості сторін щодо питання, в чому полягає процедура медіації на стадії виконавчого провадження, якою є її сутність і

правова природа, а також про те, які у цієї процедури переваги і правові наслідки проведення. Цю проблему можна вирішити за допомогою наведення роз'яснення сторонам у відповідній постанові про відкриття виконавчого провадження.

Черговим ефективним способом, на нашу думку, є направлення разом із копією постанови про відкриття виконавчого провадження виклику до приватного виконавця, в ході якого будуть роз'яснені сторонам переваги укладання угоди за результатами медіації. Аналогічні процедури вже регламентовані у законодавстві зарубіжних країн.

Ще однією важливою проблемою на шляху розвитку інституту медіації у виконавчому провадженні є те, що в Україні на сьогоднішній день немає достатньої кількості професійних медіаторів не те що у спільноті приватних виконавців, які б змогли забезпечити проведення медіації на стадії виконавчого провадження, а й загалом. Знову ж вирішення цього питання можна знайти у запозиченні зарубіжного досвіду. Законодавство деяких європейських країн (Нідерланди, Швеція, Франція, Бельгія) передбачає повноваження виконавця здійснювати функції медіатора з цивільних, сімейних, трудових справ. Виходячи з цього факту, доцільним є запровадження аналогічного повноваження медіатора для приватного виконавця.

Уважаємо, що доцільно було б у законі передбачити положення про те, що виконавець зобов'язаний вживати заходів до примирення сторін після відкриття виконавчого провадження. Закон має містити норми, що регламентують спонукання сторін до примирення.

Процедура медіації не заміняє виконавчих дій, а є додатковою процедурою, з допомогою якої можливе врегулювання розбіжностей без застосування засобів примусу. Наголошуємо, що процедура медіації має на меті досягнення консенсусу, а не з'ясування того, яка зі сторін права. На стадії виконавчого провадження цей факт є дуже важливим, оскільки юридична правильність тих чи інших дій вже була підтверджена рішенням суду, яке набрало законної сили, за винятками випадків негайного виконання рішення.

Тому під час виконавчого провадження є доволі об'єктивні умови для досягнення консенсусу між сторонами. Наприклад, цей факт може виражатися в готовності стягувача розглянути різноманітні варіанти для задоволення своїх вимог, а боржник, у свою чергу, може піти назустріч через наявність можливості загрози застосування заходів примусу до нього. Затребуваною у виконавчому провадженні процедура медіації може бути також через те, що буде здійснено реструктуризацію заборгованості, а також проведення відповідних переговорів з цього питання між боржником та стягувачем. На практиці є багато ситуацій, коли між боржником та стягувачем існує можливість відповідного конструктивного діалогу, а виконавець цілком міг би ним скористатися на користь обох сторін.

Комплексний аналіз перспектив запровадження процедури медіації у виконавче провадження представляє значний інтерес, що зумовлений такими причинами, як зростання кількості виконавчих проваджень, надмірна завантаженість виконавців та неможливість застосування заходів щодо примусового виконання у деяких випадках, а також позитивний закордонний досвід правового регулювання використання медіації. Використання медіації для врегулювання спору позитивно позначається розвитку громадянського суспільства в нашій державі.

Основною метою медіації є зміна позицій від конфронтації у бік усвідомлення, взаєморозуміння залежності один від одного суб'єктів процесу, а також переваг консенсусу. Конфліктні ситуації у більшості випадків мають не лише правову основу та юридичну природу, процедура медіації може знайти рішення та усунути проблеми між сторонами.

Передумовами застосування медіації у виконавчому провадженні є такі: наявність у сторін розпорядчих прав, які дають можливість укладання угоди за результатами медіації; потреба забезпечення порозуміння між сторонами. Медіація допомагає усунути розбіжності, викликані непорозумінням, які у світогляді сторін є конфліктом; при проведенні медіації зближуються позиції

сторін та підвищуються шанси на укладення мирової угоди та добровільне виконання боржником судового рішення.

Виходячи з цього, варто зазначити, що перевагами медіації у виконавчому провадженні є: оптимізація діяльності виконавців, зниження бюджетних видатків, пов'язаних із примусовим виконанням рішень суду; у сторін виконавчого провадження з'являється можливість вибору між вирішенням питання медіатором або за допомогою домовленості один з одним; розвиток інституту медіації позитивно вплине на розвиток цивільного обороту, а також економіки країни, оскільки це дає ще одну можливість контрагентам, наприклад, підприємцям, за умови досягнутої домовленості, зберегти партнерські відносини та надалі залишитися діловими партнерами.

Підсумовуючи, робимо висновок про те, що потенціал використання процедури медіації у вітчизняному виконавчому провадженні значний, її ключові переваги полягають у виконанні судових рішень без застосування примусу, зменшенні навантаження на виконавців, і витрат на вчинення виконавчих дій щодо виконання судового рішення, а також – збереження партнерських відносин між сторонами.

Козолис А. Р.,

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ В СФЕРІ НАДАННЯ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Серед відомих цивільно-правових договорів, які дістали свою правову регламентацію в чинному Цивільному кодексі України (далі – ЦК України),

з'являються й такі, які не були раніше відомі національній договірній системі, зокрема договори про надання реабілітаційних послуг. Запровадження зазначеного договору, відомого законодавству багатьох держав, без сумніву визнається таким, що обумовлений та обґрунтований потребами практики. У зв'язку із збройною агресією на території України надзвичайно актуальним постає питання правового регулювання відносин щодо надання реабілітаційних послуг особам, які безпосередньо задіяні в стримуванні ворожого наступу та обороні територіальної цілісності України, а відтак і дослідження особливостей захисту їх прав у таких правовідносинах.

Договір про надання реабілітаційних послуг виконує роль основного правового механізму реалізації прав і законних інтересів його учасників (замовників, в тому числі пацієнтів, закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, фахівців з реабілітації) і стимулювання економічної доцільності реабілітаційної діяльності. Пацієнт, як один із ключових учасників вказаних правовідносин, характеризується спеціальним статусом – учасник бойових дій¹.

У випадку невиконання чи неналежного виконання договірною зобов'язання з надання реабілітаційних послуг постає питання щодо захисту порушених прав та інтересів суб'єктів такого правовідношення, що здійснюється у встановленому законом порядку за допомогою застосування належних форм, засобів та способів захисту.

Як і в будь-якому іншому зобов'язальному правовідношенні, в договорі про надання реабілітаційних послуг права пацієнта – учасника бойових дій можуть бути порушені лише іншою стороною цього ж договору, а відтак немає потреби наділяти його можливостями захисту своїх прав від всіх інших осіб, окрім боржника – виконавця послуги. Однак, особливості, форми, способи захисту суб'єктивних прав для нього мали б бути відображені в законі.

Захист порушеного права завжди реалізується в певному способі захисту. У науковій літературі були висловлені різні точки зору щодо розуміння

¹ Стаття 6 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» встановлює вичерпний перелік осіб, яким надається правовий статус учасника бойових дій у зв'язку із збройною агресією проти України.

категорії «спосіб захисту права», зокрема, як вид вимоги, матеріально-правовий захід, порядок відновлення права, належна дія порушника або ж дія суб'єкта захисту. Водночас судова практика надає перевагу підходу, за якого під способами захисту суб'єктивних цивільних прав розуміють закріплені законом матеріально-правові заходи примусового характеру, за допомогою яких проводиться поновлення (визнання) порушених (оспорюваних) прав та вплив на порушника [1, с. 204-205].

Захист прав пацієнта може здійснюватися різними способами. С. Б. Булеца, досліджуючи фундаментальні теоретичні та практичні проблеми цивільних правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності, виокремлює два рівні захисту прав суб'єктів: досудовий і судовий. Кожен з них має свої відмінні особливості, проте тут вчена відзначає, що це можуть бути як стадії одного і того ж процесу, так і незалежні один від одного заходи. Тобто це може бути досудовий, а потім судовий, або від самого початку, внаслідок складання і подачі позовної заяви – судовий рівень захисту своїх прав. Іншими словами, обмежень у праві вибору способів захисту у пацієнта немає. При цьому досудовий рівень захисту має добровільний характер вирішення конфлікту між сторонами, тобто винна сторона добровільно визнає допущені нею порушення і відшкодовує заподіяну пацієнтові шкоду. У разі неефективності досудового способу захисту права пацієнт має можливість використовувати варіант судового захисту [2, с. 272-273].

Проаналізувавши вагомі здобутки представників науки медичного права, доходимо висновку, що характерними ознаками способів захисту прав пацієнтів у сфері надання реабілітаційних послуг є те, що вони: а) можуть встановлюватись як на рівні закону, насамперед ЦК України, так і на рівні договору; б) мають примусовий характер; в) застосовуються як юрисдикційними органами, так і самостійно самим суб'єктом, право якого порушено; г) забезпечують превентивну поновлюючу та компенсаційну функції для захисту прав людини.

Як слушно зауважує І. Я. Сенюта, не всі способи захисту цивільних прав, окреслені в ст. 16 ЦК України, однаково застосовуються для захисту прав суб'єктів правовідносин у сфері охорони здоров'я. Найпоширенішими основними, гарантованими і спеціальним актом – ст. 6 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» (далі – Основи), які здійснюються юрисдикційним органом, на її думку, є: а) відшкодування майнової шкоди (п. 8 ч. 2 ст. 6 ЦК України, п. «і» ч. 1 ст. 6 Основ); б) відшкодування моральної (немайнової) шкоди (п. 9 ч. 2 ст. 6 ЦК України, п. «і» ч. 1 ст. 6 Основ); в) оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я (п. 10 ч. 2 ст. 6 ЦК України, п. «ї» ч. 1 ст. 6 Основ) [3, с. 325].

С. Б. Булеца стверджує, що більшість загальноприйнятих способів захисту цивільних прав носять універсальний характер, а відтак можуть підлягати застосуванню і до правовідносин у сфері здійснення медичної діяльності. Однак серед названих у законі найбільше значення надається таким способам, застосування яких переслідує мету відновити порушене право і компенсувати втрати, понесені у зв'язку з порушенням права. Цього можна досягти за допомогою відновлення становища, що існувало до порушення прав, відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди. Окрім перерахованого, для пацієнта важливе значення як спосіб захисту суб'єктивного права набуває самозахист, а також можливість присудження до виконання обов'язку в натурі [2, с. 270-271].

При цьому варто зауважити, що в межах зобов'язань з надання послуг, в тому числі й реабілітаційних, визначений у п. 5 ч. 2 ст. 16 ЦК України спосіб захисту (примусове виконання обов'язку в натурі) реалізується через прийняття судового рішення про зобов'язання відповідача вчинити певні дії.

У літературі заходи, спрямовані на забезпечення реального виконання (примушення) обов'язку боржником називають мірою відповідальності. Проте, по суті, примушування до реального виконання узятого на себе обов'язку є все ж таки формою реалізації, хай і вимушеною, вже наявних прав і обов'язків

учасників правовідношення, тобто це є «лише особлива форма здійснення прав» [2, с. 271].

Правові можливості щодо захисту пацієнтом своїх прав від порушення їх іншою стороною зобов'язання з надання реабілітаційних послуг не вичерпується положеннями ст. 16 ЦК України. Додаткові способи захисту відображені в інших нормах ЦК України (глава 63 ЦК України), зокрема: а) відшкодування виконавцем збитків, завданих замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про надання послуг за плату (ч. 1 ст. 906 ЦК України); б) відшкодування виконавцем збитків, завданих замовнику невиконанням або неналежним виконанням договору про безоплатне надання послуг у розмірі, що не перевищує двох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, якщо інший розмір відповідальності виконавця не встановлений договором (ч. 2 ст. 906 ЦК України); в) розірвання договору про надання послуг (ст. 907 ЦК України); г) відмова від договору про надання послуг в односторонньому порядку (ст. 907 ЦК України) [4].

Договори про надання реабілітаційних послуг містять як «законні» способи, тобто ті, що закріплені в ЦК України, насамперед главі 63, так і формують власні способи, зумовлені специфікою послуги, принципом свободи договору, яким керуються заклади охорони здоров'я, реабілітаційні заклади. Відтак йдеться про так звані особливі, договірні способи цивільно-правового захисту прав пацієнтів.

Отже, пацієнт у договірному зобов'язанні з надання реабілітаційних послуг наділяється широким спектром способів захисту свого порушеного права, кожен з яких характеризується специфічними особливостями. Однак у будь-якому випадку застосування кожного з таких способів захисту має ґрунтуватися на загальних принципах зобов'язального права – в т.ч. обов'язковості цивільно-правового договору для його сторін, а також на оцінці обраного кредитором способу захисту з точки зору відповідності принаймні вказаному принципу.

Список використаних джерел:

1. Кот О.О. Здійснення та захист суб'єктивних цивільних прав: проблеми теорії та судової практики: монографія. К.: Алерта, 2017. 494 с.
2. Булеца С.Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2016. 437 с.
3. Сенюта І. Я. Цивільно-правове регулювання відносин у сфері надання медичної допомоги: питання теорії і практики: монографія. Львів: Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2018. 640 с.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Майкут Х. В.,

завідувач кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ТЕНДЕНЦІЇ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕПРОДУКТИВНИХ ПРАВ У СВІТЛІ НОВЕЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

XXI століття супроводжується розвитком медицини, інновацій, технічним прогресом, що здійснює вплив на виникнення, зміну, та припинення тих чи інших суспільних відносин, а також розвиток системи прав людини. Внаслідок «наукового буму», який бере свій початок у XX ст. та продовжує тривати до сьогодні, перед людством постало багато можливостей, яких до цього часу не існувало, зокрема, трансплантація органів, штучне запліднення, клонування, використання «віртуальної реальності». Внаслідок зазначених можливостей в

людини виникають нові права, які в науці отримали назву прав «четвертого покоління» [1, с. 5]. Вагоме місце в системі прав четвертого покоління займають репродуктивні права.

Правові засади здійснення репродуктивних прав знайшли своє закріплення у низці положень Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я».

Призначення репродуктивних прав є процес виживання людства як біологічного виду, збереження цивілізації та подальшої соціалізації людства [2, с. 88]. Саме вроджена потреба до продовження роду робить дане право фундаментальним.

Фундаментальність репродуктивних прав фізичної особи зумовило обговорення ідеї їх об'єктивації в рамках Концепції оновлення Цивільного кодексу України з перспективним закріпленням, враховуючи сучасний досвід рекодифікації цивільних кодексів Франції та Німеччини — «бастіонів» приватного права, на рівні національного цивільного кодифікованого акта репродуктивних прав як системи відокремлених особистих немайнових прав, що спрямовані на здійснення репродуктивної функції фізичних осіб [3, с. 17]. З позицій необхідності дотримання Україною існуючих в сучасному міжнародному співтоваристві шляхів розвитку, такий крок видається цілком прогнозованим та зрозумілим.

Пріоритетність вирішення людством проблеми безпліддя зумовлює інтерес до розвитку допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ). Україна належить до числа держав, у яких допоміжні репродуктивні технології дозволені на законодавчому рівні. Водночас, сьогодні через відсутність спеціального законодавчого акта, який би закріплював норми щодо реалізації репродуктивних прав із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, правове регулювання суспільних відносин в зазначеній сфері здійснюється на відомчому рівні Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 року № 787, яким затверджено Порядок застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні [4].

Відтак, залишається нерегламентованою на рівні спеціального закону донція (донорство) репродуктивних клітин та ембріонів, як самостійний вид донорства в Україні та метод ДРТ. З початком повномасштабної війни на території України постала проблема законодавчої неврегульованості постмортального (посмертного) використання біоматеріалу та ембріонів у репродукції.

Законодавець залишив поза належною увагою й сферу сурогатного материнства, незважаючи на те, що в 6 розділі вищевказаного Порядку висвітлений процес і необхідні умови для проведення зазначеного виду ДРТ.

На сучасному етапі під час врегулювання правовідносин з сурогатного материнства застосовуються договірні засади, закріплені нормами Цивільного кодексу України. Договірна база при врегулюванні сурогатного материнства, на переконання М. Баришнікова, незважаючи на існування типових заяв та угод, затверджених відповідними наказами профільного міністерства, потребує значного доопрацювання, що не дивно, враховуючи складний багатосуб'єктний склад та тривалість правовідносин, які ними врегульовуються, важливість об'єкту цих відносин – життя дитини та здоров'я сурогатної матері, професійну відповідальність медичного закладу та його персоналу, гарантування належних дій самої сурогатної матері, вільний обмін інформацією тощо [5].

Відтак, актуальним напрямком розвитку правової науки є виявлення основних проблем у досліджуваній сфері відносин, пошук шляхів їх вирішення, а також вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням досвіду зарубіжних країн.

Спробою вирішення цієї проблеми стала розробка низки законопроектів для врегулювання організаційних та правових засад у сфері застосування допоміжних репродуктивних технологій та сурогатного (замінного) материнства. Свого часу до Комітету з питань здоров'я нації, медичної допомоги та медичного страхування надійшло три законопроекти: «Про допоміжні репродуктивні технології» № 6475 від 24.12.2021 [6], «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій» № 6475-1 від 11.01.2022

[7], «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство» № 6475-2 від 12.01.2022 [8], на основі яких був напрацьований спільний документ – законопроект «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство» № 6475-д від 11.04.2023 [9]².

Основні положення вказаних законопроектів спрямовувалися, зокрема, на: вдосконалення понятійно-категоріального апарату окресленої сфери відносин, в тому числі й шляхом тлумачення нових термінів (безплідність, генетичні батьки, ембріон, сурогатне (замінне) материнство, заміна матір, кріоконсервація репродуктивних клітин, ембріонів та ін.), а також внесення змін до існуючих термінів (допоміжні репродуктивні технології, запліднення «in vitro», редукція ембріонів); визначення основних принципів застосування допоміжних репродуктивних технологій, в т. ч. сурогатного (замінного) материнства; умови та порядок застосування сурогатного (замінного) материнства; захист прав та законних інтересів громадян України та іноземців при сурогатному (замінному) материнстві тощо.

Не менш важливим є й те, що чи не вперше автори законопроектів № 6475-2 та № 6475-д здійснили тлумачення дефініції «замінне материнство» через поняття «послуги, що передбачає застосування допоміжних репродуктивних технологій, в результаті яких отриманий в лабораторних умовах ембріон, який має генетичний зв'язок з обома або одним з генетичних батьків, переноситься в організм заміної матері для подальшого виношування та народження дитини», [8, 9]. Це, своєю чергою, дало чітке розуміння та розмежування між поняттями «послуга з сурогатного материнства» та «торгівля людьми».

Не зважаючи на позитивні тенденції в регулюванні відносин із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій, в тому числі й відносин з сурогатного (замінного) материнства на рівні вищевказаних законопроектів, все ж вони не позбавлені низки недоліків. Зокрема, не вирішеним залишається питання обсягу прав та обов'язків закладу охорони

² Усі із зазначених законопроектів відхилено та знято з розгляду.

здоров'я щодо надання послуг з допоміжних репродуктивних технологій; потребують особливого законодавчого регулювання правові відносини щодо поводження з ембріоном людини; окремого закріплення потребує принцип якнайкращого забезпеченню інтересів дитини; виникає необхідність приведення у відповідність положень ст. 8 законопроекту № 6475-д із ст. 14 Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини (1997). Окрім того, окремі питання врегульовані недостатньо повно, тому з метою забезпечення юридичної визначеності потребують відповідних доопрацювань та внесення відповідних уточнень [10].

Україні, як і іншим державам світового співтовариства є куди рухатись у питанні забезпечення репродуктивних прав людини. Репродуктивні права становлять певну систему та їх належне закріплення на рівні українського законодавства сприятиме можливості їх ефективної реалізації, забезпечення необхідного рівня надання медичних послуг у сфері здійснення та охорони репродуктивного здоров'я та застосування допоміжних репродуктивних технологій, доступу до інформації про репродуктивні права, підвищення рівня правової захищеності людини у сфері здійснення репродуктивних прав, виходячи з пріоритету її прав і свобод.

Список використаних джерел:

1. Четверте покоління прав людини: особливості правового регулювання, проблеми та перспективи розвитку в сфері охорони здоров'я: монографія / за заг. ред.: д.ю.н., проф. С.Б. Булеци; д.ю.н., доц. М.В. Менджул. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2020. 444 с.
2. Дутко А. О., Заболотна М. Р. Репродуктивні права фізичної особи: сутність, поняття та класифікація. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. Вип. 3. С. 82-90.
3. Концепція оновлення Цивільного кодексу України. Київ: Видавничий дім «АртЕк», 2020. 128 с.
4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних

технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 № 787. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13?find=1&text=%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D1%96%D1%80#Text>

5. Баришников М. Правове регулювання сурогатного материнства в Україні. URL: http://bkb-law.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=87%3A2011-12-01-10-56-10&catid=34%3A2011-10-13-2014&Itemid=10&footnote5sym

6. Про допоміжні репродуктивні технології: Проєкт Закону № 6475 від 24.12.2021. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524

7. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій: Проєкт Закону № 6475-1 від 11.01.2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73571

8. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство: Проєкт Закону № 6475-2 від 12.01.2022. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585

9. Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство: Проєкт Закону № 6475-д від 11.04.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41737>

10. Висновок на проєкт Закону України «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1733458>

Меленчук В. І.,
приватний виконавець
виконавчого округу Львівської області,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

ЗАБОРОНА ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА ПЕНСІЮ, СТИПЕНДІЮ ТА ІНШІ ДОХОДИ БОРЖНИКА У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України стрімких змін почало зазнавати вітчизняне законодавство у всіх сферах, включаючи й площину правового регулювання виконавчого провадження. Верховною Радою України з моменту запровадження на території нашої держави режиму воєнного стану, було внесено чимало законодавчих змін, що стосуються звернення стягнення на грошові кошти боржника, зокрема на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи останнього.

Першим нормативно-правовим актом, прийнятим після повномасштабного вторгнення, яким кардинально змінено процедуру вчинення виконавчих дій, пов'язаних зі звернення стягнення на доходи боржника у виконавчому провадженні є Закон України «Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» [1], прийнятий 15 березня 2022 року та набрав чинності 26 березня 2022 року. Цим законодавчим актом тимчасово, на період до припинення або скасування воєнного стану на території України, припиняється звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інший дохід боржника (крім рішень про стягнення аліментів та рішень, боржниками за якими є громадяни російської федерації).

Законодавцем не враховано рівень порушення гарантованих Конституцією та Законами України прав та інтересів стягувача у виконавчому провадженні. Так, цими змінами законодавцем «полегшено» становище боржника, чим звужено обсяг прав іншої сторони виконавчого провадження, – стягувача, «заблоковано» йому можливість отримати належне майно чи кошти, згідно з виконавчим документом.

Після критики науковців та практиків законодавцем 11 квітня 2023 року прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» [2], який вступив у законну силу 06 травня 2023 року. Цим Законом дозволено звернення стягнення на заробітну плату боржника, однак про звернення стягнення на пенсію, стипендію та інші доходи боржника законодавець «мовчить». Очевидно, в частині звернення стягнення виконавцем на такі доходи боржника, як пенсія, стипендія та інші, необхідно керуватися положеннями Закону України «Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження», тобто не звертати стягнення на такі види доходу боржника до моменту припинення дії режиму воєнного стану на території України, або ж до прийняття Верховною Радою України нового закону, у зв'язку з чим попередній втратить чинність, або згідно зі загальними положеннями теорії права за наявності декількох законодавчих актів, що регулюють одні й ті ж суспільні відносини, – застосуванню підлягає закон, прийнятий пізніше.

Після прийняття та набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» виникає питання: чому звертати стягнення на заробітну плату боржника дозволено, а на пенсію, стипендію та інші доходи – ні? Вочевидь, на думку законодавця, пенсіонери та студенти є більш уразливими категоріями

населення та лише тому встановлена заборона звертати стягнення на ці особливі види їх доходу.

Вважаємо, що такий законодавчий підхід є хибним та відповідає лише частково нормам моралі, але не загальним положенням Основного закону нашої держави та нормам ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, ратифікованої Україною 17 липня 1997 року [3], відповідно до яких права людини вважаються захищеними лише після повного виконання рішення суду та невиконання судового рішення є порушенням права особи на суд.

Пропонуємо на законодавчому рівні дозволити виконавцю звертати стягнення на пенсію, стипендію та інші доходи боржника, попри дію режиму воєнного стану на всій території України, адже першочергово такі зміни у законодавстві про виконавче провадження принесуть чимало коштів у державний бюджет, що вважається зараз ключовою вимогою суспільства з метою забезпечення Збройних Сил України та інших військових формувань для відсічі ворога. Так, за кожному виконавчим провадженням із боржника державним виконавцем стягується виконавчий збір, 100% якого перераховується до державного бюджету, та, з боку приватних виконавців, – 41,5% із основної винагороди також перераховується державі в якості оподаткування.

З аналізу вищевикладеного, можна зробити висновок, що тимчасова заборона звернення стягнення на пенсію, стипендію та інші доходи боржника у виконавчому провадженні є необґрунтованою, незаконною та не вигідною, в першу чергу, для держави, яка повинна фінансово забезпечувати ЗСУ та інші військові формування, піклуватися про своїх громадян та гарантувати виконання рішень, проголошених її іменем.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження»: Закон України від

15 березня 2022 року № 2129-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2129-20#n2> (дата звернення: 22.10.2023).

2. Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану: Закон України від 11 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text> (дата звернення: 22.10.2023).

3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 22.10.2023).

Михайлів М. О.,

доцент кафедри

цивільного права та процесу юридичного факультету,

доктор юридичних наук, доцент,

(Львівський національний університет

імені Івана Франка)

ОХОРОНА ІНТЕРЕСІВ ЗАЧАТОЇ, АЛЕ ЩЕ НЕ НАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ У СПАДКОВИХ ВІДНОСИНАХ

З розвитком приватних відносин та у зв'язку з новелізацією приватного права чимало питань потребують системного науково-теоретичного дослідження з погляду досконалості їх правового регулювання та окреслення шляхів вирішення як теоретичних, так і практичних проблем, зокрема це стосується і питань охорони інтересів зачатої, але ще не народженої дитини у спадкових відносинах.

Відповідно до ч. 1 ст. 1222 ЦК України спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народилися живими після відкриття спадщини. Право на спадкування як у спадкоємців за заповітом, так і за законом виникає у день відкриття спадщини.

Проте спірним видається віднесення до кола спадкоємців дітей, які зачаті за життя спадкодавця та народжені після відкриття спадщини, оскільки, виходячи з аналізу ч. 1 ст. 2 та статей 24-26 ЦК України, суб'єктом права та учасником цивільних правовідносин (спадкових відносин) ми можемо вважати людину, яка наділена цивільною правоздатністю, яка виникає у момент її народження. У зв'язку із цим, зачату, але ще не народжену дитину не можна визнавати суб'єктом права та вважати учасником як спадкових відносин, зокрема, так і цивільних відносин у цілому, а тому вона не може бути наділена суб'єктивними правами чи обов'язками. З огляду на це, зачату, але ще не народжену дитину на час відкриття спадщини ми не можемо відносити до кола спадкоємців як за заповітом, так і за законом. Така дитина також не може набувати і права на спадкування у день відкриття спадщини.

У доктрині можемо зустріти різні підходи науковців щодо назви, яка може бути застосовною до дітей, які народжені після смерті спадкодавця, зокрема «постмортальні діти», «насцитруси», «біологічний нащадок», «біологічна дитина» тощо. Проте вважаємо, що незважаючи на ту чи іншу назву, таких дітей, які зачаті за життя спадкодавця і народжені після його смерті, необхідно у відносинах спадкування (з часу відкриття спадщини та до моменту народження дитини) наділити правовим статусом «потенційного спадкоємця», право на спадкування у яких виникатиме з моменту їх народження.

З огляду на це, з моменту відкриття спадщини та до моменту народження дитини, ми не можемо говорити ні про правовий статус таких осіб, ні про виникнення чи охорону їхніх прав у спадкових відносинах. Цивільний кодекс України в п. 2 ч. 2 ст. 25 ЦК України закріплює положення, що у випадках,

встановлених законом, охороняються інтереси зачатої, але ще не народженої дитини. Тому, в законі не випадково йдеться саме про «інтереси» зачатої та не народженої дитини, а не про її права. Як наслідок, це вказує на потребу внесення змін до ч. 1 ст.1222 ЦК України, зокрема пропонуємо її викласти в наступній редакції: «Спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини. У відносинах спадкування за заповітом та за законом охороняються інтереси осіб, які були зачаті за життя спадкодавця і народилися живими після відкриття спадщини (потенційні спадкоємці). Право на спадкування у потенційних спадкоємців виникає з моменту їхнього народження».

Відповідно до ч. 2 ст. 1298 ЦК України, у випадку, якщо заповіт складено на користь зачатої, але ще не народженої дитини, видача свідоцтва про право на спадщину і розподіл спадщини між усіма спадкоємцями може відбутися лише після народження дитини. Дане положення застосовується також і у разі спадкування за законом. Отже, саме в такий спосіб законодавець здійснює охорону інтересів зачатої за життя спадкодавця, але народженої після його смерті дитини та підкреслює те, що така дитина зможе набути право на спадкування та здійснити його в спосіб прийняття спадщини лише з моменту народження. Таким чином, для визнання спадкоємцем дитина повинна бути народженою живою.

На сьогодні за межами нормативних вимог залишився спадково-правовий статус особи, не тільки народженої, але й зачатої після смерті спадкодавця із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій. Інакше кажучи, реалізація права на спадкування особами, зачатими після відкриття спадщини, за українським законодавством виключається. Це свідчить про те, що спадкове право не повною мірою враховує досягнення сучасної медичної науки та особливості відповідних правовідносин.

Можливість зачаття дитини за допомогою допоміжних репродуктивних технологій після смерті спадкодавця породжує проблему реалізації спадкових прав такими дітьми. При цьому презумпція батьківства, встановлена в ст. 122

СК України, яка визначає походження дитини, народженої до спливу десяти місяців після припинення шлюбу, не може бути застосовна до цих правовідносин. Це, як наслідок, може викликати юридичні проблеми, щодо права на спадкування такими дітьми.

Законодавство як України, так і більшості іноземних держав не визнає зачату та народжену після смерті спадкодавця дитину із застосуванням допоміжних репродуктивних технологій спадкоємцем ні за заповітом, ні за законом. Зокрема, у Великій Британії запис про батька у свідоцтві про народження не надає дитині, зачатій після смерті її батька, права на спадкування.

Проте окремі держави відносять дітей, зачатих та народжених за допомогою репродуктивних технологій після смерті батька (спадкодавця), до кола спадкоємців. Відповідно до §2101 BGB у разі призначення спадкоємцем особи, не зачатої на момент відкриття спадщини, слід вважати, що вона є додатковим спадкоємцем, якщо не доведене інше. Якщо ж волі спадкодавця не відповідає необхідність існування додаткових спадкоємців, то таке призначення є недійсним. До народження дитини, зачатої після смерті спадкодавця, основними спадкоємцями визнаються спадкоємці за законом (§2105 BGB). За законодавством штату Флорида, дитина, зачата після смерті батька, може претендувати на спадкове майно померлого лише у випадку, якщо спадкодавець надав згоду на таке зачаття. Також із січня 2002 року в американському штаті Массачусетс визнається, що діти, народженням яких було наслідком застосування новітніх технологій, не повинні бути жодним чином дискриміновані порівняно з іншими дітьми. При цьому обов'язковою умовою юридичного зв'язку дитини з померлим батьком, на думку американських юристів, є чітко виражена за життя згода такої особи на посмертне батьківство.

Також дитина, зачата і народжена за допомогою репродуктивних технологій, визнається спадкоємцем і за законодавством Іспанії. Відповідно до ст. 9.2 Закону Іспанії про допоміжні методи репродукції людини від 26 травня

2006 р. дозволяється використання репродуктивного матеріалу протягом дванадцяти місяців після смерті чоловіка для запліднення його дружини із юридичними наслідками, що впливають із сімейного походження. Використання репродуктивного матеріалу після смерті можливе за умови надання чоловіком згоди на це в спеціальному документі, заповіті або розпорядженні. Таке право надається також чоловікам, які не перебувають у шлюбі. Для врегулювання правового статусу майбутніх ембріонів вони розглядаються як насцитуруси.

Право на репродуктивну функцію є одним із видів особистих немайнових прав фізичної особи та його здійснення тісно пов'язане з особистим немайновим правом фізичної особи на репродуктивний вибір, у зв'язку із цим не може бути обмежене. Тому, оскільки неімплантовані ембріони містять генетичну інформацію обох батьків, то для їх посмертного використання важливим є встановити дійсну волю чоловіка на використання таких ембріонів з метою подальшої підсадки їх матері.

З огляду на це, пацієнт, якому належить біологічний матеріал наділений правом не лише визначати їх подальшу долю за життя, а й розпорядитися своїм біологічним матеріалом на випадок своєї смерті, що як наслідок сприятиме розширенню змісту права на репродуктивну функцію, включивши можливість вибору часу її здійснення.

Проте, на нашу думку, надання згоди особою (пацієнтом/пацієнтами) за життя на проведення репродуктивної програми є недостатнім. Вважаємо, що таке питання можна вирішити в спосіб закріплення в договорі на проведення репродуктивної програми положення щодо можливості складення заповідального розпорядження. Саме таке заповідальне розпорядження буде слугувати не лише підставою для використання біоматеріалу жінкою після смерті чоловіка (спадкодавця) з метою імплантації в її організм ембріона, а й у випадку дотримання певних умов, визнанням зачатої і народженої після смерті чоловіка дитини потенційним спадкоємцем. Це відповідно вказує на потребу законодавчого закріплення положень щодо: можливості розпорядження

біологічним матеріалом спадкодавця як за його життя, так і після його смерті; визнання дитини зачатої та народженої за допомогою репродуктивних технологій після смерті спадкодавця – спадкоємцем; визначення умов у зв'язку із дотриманням яких такі діти за своїм статусом будуть прирівнюватися до потенційних спадкоємців.

На сьогодні правове значення має і строк використання репродуктивного біологічного матеріалу померлого після відкриття спадщини. Адже в усіх державах для прийняття спадщини встановлено законом певний строк, наприклад в Україні – шість місяців. Після спливу строку для прийняття спадщини, спадкоємцям, які виразили згоду на її прийняття, видається свідоцтво про право на спадщину і вони стають власниками спадкового майна, з передбаченими законом повноваженнями щодо розпорядження ним. Відповідно на момент завершення строку для прийняття спадщини необхідно з'ясувати як коло потенційних спадкоємців, так і осіб спадкові права яких охороняються законом. Тому вважаємо, що спадкоємцями за заповітом і за законом можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті до смерті спадкодавця або за допомогою репродуктивних технологій після відкриття спадщини протягом 6 місяців, за умови прижиттєвого розпорядження спадкодавця у заповіті або договорі про використання репродуктивного матеріалу після його смерті, і народжені живими після відкриття спадщини.

Пасайлюк І. В.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ УХВАЛ СУДУ

Ухвала суду першої інстанції – це правозастосовний акт, що постановляється судом першої інстанції під час розгляду та вирішення цивільних справ, що пов'язаний із застосуванням норм цивільного процесуального права та спрямований на виникнення, розвиток і закінчення провадження у цивільній справі [1, с. 206].

Слід зазначити, що ч. 2 ст. 258 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал [2].

На думку І. В. Андропова, постановлення ухвали суди вирішують наступні питання: 1) вирішуються поточні процесуальні питання, що супроводжують діяльність зі здійснення правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права та вирішенням по суті матеріально-правового спору; 2) закінчується судовий розгляд справи без ухвалення рішення по суті спору; 3) вирішуються по суті деякі категорії цивільних справ, які не передбачають вирішення судом матеріально-правового спору; 4) вживаються заходи реагування суду на порушення закону; 5) закінчується судовий розгляд справи у судах апеляційної

та касаційної інстанції за відсутності підстав для ухвалення нового рішення або зміни рішення [3, с. 59].

У науковій літературі залежно від підстави їх постановлення судові ухвали поділяють на ті, що постановляються судом *ex officio* незалежно від клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про закриття підготовчого провадження, призначення справи до судового розгляду), та ті, що є реакцією суду на заяву чи клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про забезпечення доказів). Різниця між цими двома видами ухвал полягає в тому, що мотивувальна частина ухвал другого виду обов'язково повинна містити аналіз доводів сторін стосовно необхідності вчинення процесуальної дії, щодо якої було подано заяву (клопотання) [4, с. 21].

За процесуальною формою ухвали бувають самостійні та протокольні. Самостійні ухвали – це документи, встановленої форми, в яких зазначаються владні вказівки суду щодо розвитку процесу у справі, вони постановляються в нарадчій кімнаті, підписуються всім складом суду, а за одноособового розгляду справи – суддею, і приєднуються до справи. Протокольні ухвали мають місце у судових засіданнях з нескладних питань без виходу до нарадчої кімнати із занесенням її змісту до протоколу судового засідання.

За суб'єктом постановлення ухвали суду поділяються на ухвали одноособового судді та ухвали колегіального суду.

За змістом ухвали поділяються на підготовчі, зупинювальні, заключні, відновлювальні та окремі ухвали. Підготовчі ухвали характеризуються тим, що вони вирішують окремі процесуальні питання в ході розгляду справи, оформлюють дії суду і учасників справи. Вони не змінюють хід процесу. Такі, наприклад, ухвала про забезпечення доказів, про забезпечення позову тощо. Безпосередньою метою підготовчих ухвал у стадії судового розгляду, як і при підготовці справи, є забезпечення правильного та своєчасного розгляду і вирішення справи. Вони оформлюють процесуальні дії суду та інших суб'єктів судочинства, спрямовані на створення необхідних умов для найбільш швидкого ухвалення законного та обґрунтованого рішення.

На відміну від підготовчих зупинювальні ухвали не сприяють розвитку процесу та винесенню законного та обґрунтованого рішення, а перешкоджають відкриттю справи або припиняють її подальший рух всупереч волевиявленню осіб, які звернулися за судовим захистом. Постановляються вони в кожній стадії провадження в суді першої інстанції за відсутності передумов і умов, передбачених для реалізації заінтересованою особою права на судовий захист. До них належать ухвали про відмову в прийнятті заяви, про зупинення провадження у справі, про залишення заяви без розгляду тощо.

Мета зупинювальних ухвал по відкритій справі заключається у завершенні процесу без вирішення судом питання по суті, щоб уникнути незаконного і необґрунтованого рішення.

Заключні ухвали відрізняються від зупинювальних тим, що підставою для зупинення провадження в справі служить волевиявлення заінтересованих осіб. До заключних належать ухвали про зупинення провадження в справі через відмову особи, яка звернулася до суду, від своєї вимоги або укладення сторонами мирової угоди.

Мета заключних ухвал полягає в завершенні процесу без вирішення судом питання по суті у зв'язку з добровільним вирішенням сторонами матеріально-правового спору. Їх постановлення передбачає, що кінцеві цілі цивільного судочинства досягнуті без владного підтвердження в рішенні суду прав і обов'язків сторін.

Згідно з ч. 1 ст. 262 ЦПК України суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу. А ще суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо

суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення.

Також суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором [2].

Також суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, підробки доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування (ч. 4 ст. 262 ЦПК України) [2].

Список використаних джерел:

1. Навроцька Ю. В., Вербас-Сидор О. Б., Воробель У. Б. Цивільне процесуальне право України: навчальний посібник (у схемах і таблицях) / за заг. ред. Ю. В. Навроцької. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 388 с.

2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 03.11.2023).

3. Андронов І. В. Поняття та види судових ухвал у цивільному процесі. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 57-62.

4. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2017. 42 с.

Петрончак Ю. О.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ТОВАРІВ ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

Сучасні напрацювання у сфері наукових пошуків правової природи речей загалом, а також у контексті їх оборотоздатності та особливостей здійснення зовнішньо економічної діяльності, в межах якої останні постають предметом, зокрема, видається слушним розпочати із доробку А. Сліпченка [4, с. 36]. Наукову увагу було зосереджено довкола самого правового поняття оборотоздатності.

Тенденційно із робіт авторів виокремлюється теза про необхідність осмислення доктринальних та концептуальних засад оборотоздатності як цивільно-правового феномена факту оборотоздатності об'єктів, а також оборотоздатності суб'єктивних цивільних прав на них, зокрема їх «відчужуваності» дедуктивний підхід до аналізу проблеми видається нам доречним, адже досягнути повноту правової реальності у сфері обмеженої оборотоздатності можна лише після усвідомлення сентенції цієї категорії та подальшого аналізу галузевих аспектів: правової долі взаємокореспондуючих цивільних прав, що пов'язані із річчю.

Друга група вчених, наукова діяльність яких пов'язана безпосередньо із обмеженою оборотоздатністю або речами, що вилучені із цивільного обороту, вказує на необхідність створення єдиного нормативного акту, що містив би виключний перелік та чіткий правовий алгоритм взаємодії із речами, що

володіють окресленою специфікою, або й більше – чітким переліком органів, що визначатимуть обмеженість речей у цивільному обороті [2, с. 106].

Третій зріз порушеної проблематики – переміщення таких товарів через митний кордон, що переважно реалізовується на підставі договорів купівлі-продажу та поставки, договору перевезення – досліджується як у межах цивілістики загалом, так і міжнародного приватного права зокрема [3, с. 200].

Відтак, І. Олексин та Т. Кисіль вкотре наголошують на складності процедури міжнародної купівлі-продажу, відмінностях у підходах контрагентів до тлумачення положень Віденської конвенції ООН про договори міжнародної купівлі-продажу товарів та норм УНІДРУА, бажанні максимальної фіксації всіх положень договору, що попри те не здатна в повній мірі вирішити проблеми так, як це здатен зробити Міжнародний комерційний арбітраж (Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів, 1980) [4, 5].

Особлива увага дослідників, яка гостро актуальна в контексті закупівель товарів для війська, припадає на поставки товарів автомобільним транспортом у вигляді правової категорії вантажу, правові особливості таких закупівель на підставі міжнародного договору перевезення [6, с. 90].

Отож попри, на перший погляд, суттєві розробки у сфері правового регулювання об'єктів цивільних прав та їх оборотоздатності, наукові напрацювання можна вважати дуже помірними, а то і недостатніми. Такий стан речей зумовлено декількома аспектами. По-перше, значна частина товарів, що купляються з метою передачі у зони бойових дій є товарами військового призначення та подвійного використання. Залежно від виду, вони вилучені або обмежені в цивільному обороті, а діяльність, пов'язана із набуттям їх у власність, потребує певного суб'єкта або ж певних ліцензій. По-друге, купівля товару із закордону, тобто рухомої речі як об'єкта цивільних прав є відносинами із іноземним елементом, позаяк сама річ перебуває на території юрисдикції іншої держави, а один із контрагентів такого договору є її громадянином або резидентом. Доставка такого товару відбувається виключно

шляхом перетину митного кордону України, а відтак такий вид діяльності підпадає під визначення зовнішньо економічної зі всіма відповідними юридичними умовами та наслідками. Ці правові прогалини слід негайно заповнювати для вирішення цілком практичного нагального завдання – грамотної легалізації давно легітимованої суспільством волонтерської праці, підвищення правових гарантій діяльності громадських та благодійних організацій, гармонізації зазначених відносин. Попри те, що провадити таку розвідку не є легко (адже наукове осмислення закупівель товарів військового призначення та подвійного використання, зважаючи на відносну новизну цього соціального феномена, не проводилось раніше взагалі), гостра актуальність прямо вказує на необхідність такої.

Список використаних джерел:

1. Skrypnyk V. (2018). Things restricted in civil circulation as objects of civil rights. *Entrepreneurship, economy and law*. No. 1. 36-40.
2. Kravtsiv Ya.V. (2019). Food products as objects of civil rights: thesis. ... doctor of philosophy: 12.00. 03. Ternopil. 228 p.
3. Shlyahovska I. (2022) The concept of limited negotiable objects: civil and legal aspects. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Law*. No. 1 (74). P. 198-201.
4. Oleksyn I., Kysil T. (2019). Certain aspects of concluding international sales contracts. *Entrepreneurship and trade*. No.25. P. 70-74.
5. Convention of Organization of the United Nations «On contracts of international sale of goods dated (April, 1980). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003#Text.
6. Yanovystka A. (2019). Contract of international carriage of goods by road transport: monography. Lviv: Raster-7. 180 p.

Пиць А. А.,
приватний виконавець
виконавчого округу Львівської області,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(*Львівський державний університет
внутрішніх справ*)

СУБ'ЄКТИ СУДОВОГО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ТА БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ

Захист майнових та особистих немайнових прав завершується виконанням судового рішення чи рішень інших органів. Виконання таких є кінцевим етапом юрисдикційної діяльності, без реалізації якого втрачається сенс попередньої діяльності суду та інших органів (посадових осіб), уповноважених на здійснення захисту прав, свобод і законних інтересів. Ефективна система примусового виконання рішень є одним з елементів сучасної правової держави. Без належного примусового виконання рішень побудова правової європейської держави є неможливою.

Примусове виконання рішень як завершальна стадія судового провадження є невід'ємною частиною дотримання права людини на справедливий суд, передбаченого в статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

У ході виконавчого провадження виконавцем до боржника застосовується примус. У випадку порушень законодавства при застосуванні примусу для сторін виконавчого провадження та інших учасників передбачено швидкий і безкоштовний механізм поновлення порушених прав шляхом подачі скарги. Особи, які не є сторонами і учасниками виконавчого провадження можуть поновити порушене право виключно у позовному порядку.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» приватний виконавець під час здійснення професійної діяльності є незалежним, керується принципом верховенства права та діє виключно відповідно до закону.

Суб'єктний склад правовідносин у виконавчому провадженні має неоднорідний характер. Серед суб'єктів: суд, державний чи приватний виконавець, у випадках передбачених законом – органи доходів і зборів, банки чи фінансові установи, органи, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, стягувач і боржник та інші.

Процедуру та інші питання оскарження рішень, дій чи бездіяльності приватного виконавця визначено Законом України «Про виконавче провадження», Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень інших органів», Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України), Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Законом України «Про судовий збір», Інструкцією з організації примусового виконання рішень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5, Наказом Міністерства юстиції України від 22.10.2018 року № 3284/5 «Про затвердження Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців».

Так, рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця, щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.

Рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця, щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими

учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.

Закон України «Про виконавче провадження» не оперує поняттям «суб'єкти виконавчого провадження», а містить поняття «учасники виконавчого провадження».

Учасниками виконавчого провадження є виконавець, сторони, представники сторін, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності - суб'єкт господарювання, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, - за виконавчими документами про конфіскацію та знищення майна на підставі статей 176, 177 і 229 Кримінального кодексу України, статті 51² Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Обов'язковими суб'єктами виконавчого провадження є державний чи приватний виконавець та сторони виконавчого провадження (стягувач та боржник та їх представники).

Статтею 15 Закону України «Про виконавче провадження» визначено, що стягувачем є фізична або юридична особа чи держава, на користь чи в інтересах яких видано виконавчий документ. Боржником є визначена виконавчим документом фізична або юридична особа, держава, на яких покладається обов'язок щодо виконання рішення.

Щодо представників сторін виконавчого провадження, то згідно з вимогами статті 16 Закону України «Про виконавче провадження» представництво юридичних осіб у виконавчому провадженні здійснюється їх керівниками чи органами, посадовими особами, які діють у межах повноважень, наданих їм законом чи установчими документами юридичної особи, або через представників юридичної особи. Представником юридичної особи у виконавчому провадженні може бути особа, яка відповідно до відомостей Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань має право вчиняти дії від імені такої юридичної особи без довіреності. Повноваження представника юридичної особи у виконавчому провадженні можуть бути підтверджені довіреністю,

виданою і оформленою відповідно до закону. Представник може вчиняти від імені особи, яку він представляє, усі процесуальні дії, що їх має право вчиняти така особа. Дані про наявність обмежень щодо представництва юридичної особи у виконавчому провадженні можуть міститися в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань або у виданій довіреності.

Повноваження адвоката як представника підтверджуються одним з таких документів: 1) довіреністю; 2) ордером, виданим відповідно до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»; 3) дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правничої допомоги, виданим відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу».

Учасниками виконавчого провадження, окрім сторін виконавчого провадження, виступають експерт, спеціаліст, перекладач, суб'єкт оціночної діяльності, поняті, працівники поліції, органів опіки і піклування та інші.

Окрім того, варто звернути увагу, що суб'єктами оскарження рішень, дій, бездіяльності приватного виконавця можуть виступати інші особи, права яких порушені.

Наведемо норми процесуального законодавства стосовно оскарження рішень, дій та бездіяльності приватних виконавців.

Так, статтею 447 ЦПК України передбачено, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.

ГПК України статтею 339 визначає, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час

виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права.

Стаття 287 КАС України передбачає, що учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця, приватного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду із позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб.

Відтак у випадку порушення прав, свобод, інтересів осіб оскаржити діяння виконавця до суду відповідно до правил ЦПК України має право стягувач і боржник; відповідно до правил ГПК України – стягувач і боржник; відповідно до правил КАС України – стягувач, боржник, їх представники, прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, оцінювач, особи, права інтелектуальної власності яких порушені, поняті, працівники поліції, представники органів опіки і піклування, інших органів та установ.

Романів Х. Б.,

доцент кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ГОСПОДАРСЬКА КОМПЕТЕНЦІЯ VS ПРАВОСУБ'ЄКТНІСТЬ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Щоб бути суб'єктом цивільних правовідносин, досягати мети своєї діяльності, виконувати задачі поставлені перед юридичною особою їй необхідні для цього права та обов'язки. Ст. 91 ЦК України передбачає, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині [1].

Отже, домінуючою ознакою, котра характеризує правовий статус юридичної особи є її правосуб'єктність, що визначає місце юридичної особи в системі права, окреслює взаємозв'язок з іншими суб'єктами права. Зважаючи на цінність цього поняття у правовій літературі ми віднаходимо різноманітні підходи до тлумачення правосуб'єктності. Зокрема, в сучасних наукових дослідженнях правосуб'єктність часто характеризують через призму господарської компетенції. Тому, розмежування понять «правосуб'єктність» та «господарська компетенція» мають важливе значення, адже незважаючи на те, що питання правосуб'єктності та компетенції постійно перебувають у сфері уваги представників юридичної науки, важливість та ступінь складності їх розмежування не дозволяють зробити остаточні висновки щодо розуміння цивільної правосуб'єктності юридичної особи та господарської компетенції. Окрім того, недостатність розмежування даних понять тягне за собою і негативні наслідки, адже немає єдиного законодавчого підходу, натомість

спостерігаємо протиріччя між Цивільним та Господарським кодексами, що у свою чергу негативно відбивається у правозастосовній практиці, адже має безпосередній вплив на обмеження прав суб'єктів господарювання.

З сказаного вище випливає, що основною причиною виникнення «конфлікту» між поняттями правосуб'єктність та господарська компетенція є різне застосування даних категорій у Цивільному кодексі України та Господарському кодексі України. Так, Цивільний кодекс України взагалі не використовує категорію «правосуб'єктність», але натомість використовує її різновиди: правоздатність та дієздатність (ст. 91, 92 ЦК України). Щодо Господарського кодексу, то дані поняття не використовуються взагалі, а в заміни спостерігаємо застосування поняття «господарська компетенція» (ст. 55 ГК України). На цьому наголошується і в Листі Міністерства юстиції України від 05.11.2004 № 19-45-1332 «Щодо надання роз'яснення стосовно правосуб'єктності підприємства», а саме: «Господарський та Цивільний кодекси України містять різні підходи до визначення правосуб'єктності суб'єкта господарювання» [2].

Відповідно в науці склались різні підходи щодо розуміння правосуб'єктності та господарської компетенції. Одні науковці стверджують про тотожність даних понять, інші ж, навпаки, їх розмежовують. Так, В. Щербина вказує, що традиційно категорія «правосуб'єктність» розкривається через «праводієздатність», а в науці господарського права виражається в понятті «господарська компетенція» [3, с. 11]. Тому, багато науковців у своїх дослідженнях ототожнюють поняття правосуб'єктності та господарської компетенції. Наприклад, Н. С. Морщагіна у своїй статті «Особливості господарської компетенції аптечних закладів» вживає обидва поняття як синонімічні [4].

Є і інша точка зору, згідно якої господарська компетенція та правосуб'єктність юридичних осіб – це різні категорії права. Одні науковці наголошують на перевазі саме правосуб'єктності юридичної особи, інші ж – на господарській компетенції. Так, А. В. Зеліско переконує, що цивільну

правосуб'єктність юридичної особи слід вважати первинною, конститутивною та пріоритетною [5, с. 126-127]. Йому, на противагу, К. Б. Починок, М. О. Сировець наголошують, що господарська компетенція є обов'язковою характеристикою правової організації і це стає додатковим аргументом на користь існування господарського права як окремої галузі [6, с. 125].

Як бачимо, є різні підходи щодо співвідношення між собою понять правосуб'єктність та господарська компетенція, відповідно можна прийняти будь-яку наукову позицію і шукати її переваги. Однак, ми пропонуємо до аналізу Лист Міністерства юстиції України від 05.11.2004 № 19-45-1332 «Щодо надання роз'яснення стосовно правосуб'єктності підприємства», в якому йдеться, що Цивільний кодекс України закріплює універсальну правоздатність юридичної особи – здатність мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа. В свою чергу, Господарський кодекс України передбачає спеціальну правоздатність – наявність у юридичної особи таких прав та обов'язків, які відповідають меті і завданням її діяльності [2]. В даному контексті необхідно пригадати, що правосуб'єктність юридичної особи – це здатність бути суб'єктом цивільних відносин, складається з цивільної правоздатності та цивільної дієздатності цієї особи [7]. Отже, враховуючи роз'яснення Міністерства юстиції України та переважаючі доктринальні підходи до розуміння правосуб'єктності юридичної особи впливає, що правосуб'єктність юридичної особи та господарська компетенція є поняття не тотожні, більше того поняття господарської компетенції є вужчим та входить до поняття правосуб'єктність юридичної особи, оскільки під господарською компетенцією слід розуміти спеціальну правоздатність юридичної особи.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

2. Щодо надання роз'яснення стосовно правосуб'єктності підприємства: Лист Міністерства юстиції України від 05.11.2004 № 19-45-1332. *Бухгалтер*. 2004. № 48. С. 32.

3. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. Київ: Юринком Інтер, 2008. 264 с.

4. Морщагіна Н. С. Особливості господарської компетенції аптечних закладів. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2012. № 2 (9). С. 189-197.

5. Зеліско А. В. Підприємницькі юридичні особи приватного права як суб'єкти цивільних відносин: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т ім. Василя Стефаника, 2016. 445 с.

6. Починок К., Сировець, М. Аналіз поняття «господарська компетенція» в правовому вимірі. *Молодий вчений*. 2021. № 5 (93). С. 124-127.

7. Філик Н.В. Правова природа цивільної правосуб'єктності юридичних осіб. *Малий та середній бізнес (право, держава, економіка)*. 2009. № 3. URL: http://law.nau.edu.ua/images/Наука/Repozitarij/KCPP_Kafedra_civilnogo_prava_i_procusu/Філик_Н.В._ПРАВОВА_ПРИРОДА_ЦИВІЛЬНОЇ_ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ_ЮРИДИЧНИХ_ОСІБ.pdf.

Репецький В. Г.,
адвокат, керуючий партнер
Адвокатського об'єднання «Автопоміч»,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ОBOB'ЯЗКОВОГО СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ВЛАСНИКІВ НАЗЕМНИХ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

У зв'язку з невинними євроінтеграційними процесами України актуальною є трансформація приватноправових норм до європейських стандартів. У межах процесів інтеграції до європейської правової системи Україна взяла на себе зобов'язання, зокрема, за Директивою Європейського Парламенту і Ради 2009/103/ЄС від 16 вересня 2009 року про страхування цивільної відповідальності у зв'язку з використанням моторних транспортних засобів та забезпечення виконання обов'язку щодо страхування такої відповідальності.

У відповідності до вимог вказаної Директиви, в ст. 3 Закону України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» (далі – Закону України «Про ОСЦПВНТЗ») визначено, що обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності (далі – ОСЦПВ) здійснюється з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та / або майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди та захисту майнових інтересів страхувальників [1].

Окрему увагу варто приділити ст. 10 Директиви 2009/138/ЄС, де передбачено, що кожній державі-члену потрібно мати можливість відступати від загального обов'язку забезпечення обов'язкового страхування у випадку з

транспортними засобами, які належать певним фізичним особам. Держава-член, яка застосовує такий відступ, має призначити орган, відповідальний за виплату компенсацій за шкоду, завдану такими транспортними засобами потерпілим у дорожньо-транспортній пригоді. Крім того, держави-члени мають забезпечити надання для публікації переліку осіб, звільнених від обов'язку страхування [2].

Українським законодавством визначено, як перелік осіб, звільнених від ОСЦПВ, так і орган, відповідальний за виплату компенсацій за шкоду, завдану відповідними транспортними засобами потерпілим у ДТП. Так, п. 13.1 ст. 13 Закону України «Про ОСЦПВВНТЗ» передбачено, що звільняються від ОСЦПВ на території України учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Гідності та особи з інвалідністю внаслідок війни, що визначені законом, особи з інвалідністю I групи, які особисто керують належними їм транспортними засобами, а також особи, що керують транспортним засобом, належним особі з інвалідністю I групи, у її присутності. Цією ж статтею закріплено, що відшкодування збитків від дорожньо-транспортної пригоди, винуватцями якої є зазначені особи, проводить Моторне (транспортне) страхове бюро України (далі – МТСБУ) у порядку, визначеному цим Законом.

З формальної точки зору, можна побачити, що наше національне законодавство відповідає вимогам європейської директиви, яка декларує регулювання правовідносин у сфері ОСЦПВ. Разом з цим, на практиці часто зустрічаються випадки, коли закріплені правові норми по-різному трактуються, як учасниками відповідних правовідносин, так і судами, які розглядають спори, що виникають з цих правовідносин.

Перш за все, коли мова йде про звільнення від ОСЦПВ, потрібно розуміти, що така можливість не означає те, що транспортний засіб автоматично стає забезпеченим в розумінні Закону України «Про ОСЦПВВНТЗ». У такому випадку немає правочину, тобто не укладається договір ОСЦПВ (страховий поліс), а особи, які експлуатують такий транспортний засіб, не вважаються такими, відповідальність яких застрахована.

По-друге, оскільки відсутній договір ОСЦПВ, то немає страховика, який відповідає за відшкодування шкоди завданої особою, звільненою від обов'язку страхування. У цьому випадку, як підкреслює В. М. Никифорчак, МТСБУ є особливим суб'єктом страхових відносин, та єдиним об'єднанням страховиків, які здійснюють ОСЦПВ власників наземних транспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам [3].

МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих відшкодовує шкоду на умовах, визначених Законом України «Про ОСЦПВВНТЗ», у разі її заподіяння, зокрема особами, на яких поширюється дія п. 13.1 ст. 13 Закону України «Про ОСЦПВВНТЗ», тобто особами, які звільняються від ОСЦПВ.

Додатково, варто зауважити, що у випадку настання ДТП, водій транспортного засобу, причетний до такої пригоди, зобов'язаний невідкладно, (не пізніше трьох робочих днів з дня настання ДТП) письмово надати МТСБУ повідомлення про ДТП, а також відомості про місцезнаходження свого транспортного засобу та пошкодженого майна, контактний телефон та свою адресу. За загальним правилом, такий обов'язок стосується страхувальника, який застрахував свою відповідальність, та має повідомити свого страховика. Однак, у випадках із особами, які звільнені від ОСЦПВ повідомлятися про подію має саме МТСБУ, тож бачимо, що незважаючи на звільнення від обов'язку страхування, за пільговиками все ж залишаються інші обов'язки, які передбачені для водіїв за загальними правилами.

По-третє, оформлення ДТП, як страхової події, при її настанні за участю осіб, які звільнені від ОСЦПВ на території України (за відсутності у них договору ОСЦПВ), має проводитись з інформуванням відповідних підрозділів Національної поліції, оскільки Законом України «Про ОСЦПВВНТЗ» не передбачена можливість складання європротоколу (спільне повідомлення про ДТП без інформування поліції) за відсутності у її учасників договорів ОСЦПВ. До такого висновку дійшов Верховний Суд у своїй Постанові від 31 жовтня 2018 року [4].

Виходячи з такого рішення Верховного Суду, бачимо, що особи, які користуються можливістю звільнення від ОСЦПВ, не мають законної підстави скористатися правом скласти спільне повідомлення про ДТП (європротокол), яке за умов, передбачених законодавством, є спрощеною процедурою фіксування ДТП.

По-четверте, часто спостерігаються випадки, коли представники правоохоронних органів, зокрема, інспектори патрульної поліції, не повною мірою з'ясувавши обставини, за яких у водіїв транспортних засобів відсутні договори ОСЦПВ, та накладають адміністративні стягнення за відсутність (ненадання інспектору) договору ОСЦПВ в особи, яка звільнена від обов'язку його укладення.

У свою чергу, водії, які звільнені від ОСЦПВ, оскаржують в судовому порядку такі адміністративні стягнення. Проведення по таких скаргах додатково навантажують і без того перенавантажену судову систему. Крім того, у багатьох випадках, ще й тягнуть за собою додаткові витрати з державного бюджету, зокрема, у випадках, коли скаржники користуються послугами адвокатів, та компенсують собі витрати на професійну правничу допомогу, адже більшість справ з відповідним предметом спору вирішується в користь скаржників.

У Постанові від 15 березня 2019 року Верховний Суд наголосив, що в скаржника, який керував належним йому транспортним засобом, та на якого було накладено адміністративне стягнення, був відсутній обов'язок здійснювати страхування цивільно-правової відповідальності. Тому, достатньо було того, що він пред'явив посвідчення, відповідно до якого він є інвалідом II групи і має право на пільги, встановлені законодавством України для ветеранів війни – інвалідів війни [5].

Через повномасштабну війну кількість наших громадян, що мають пільгове право не укладати договір ОСЦПВ, постійно збільшується. Так, за підсумками 9 місяців 2023 року кількість виплат, здійснених МТСБУ за водіїв пільгових категорій, склала майже 1 тис. шт., а сума виплат – понад 60 млн.

гривень. У порівнянні із аналогічним періодом 2021 року хоча й кількість виплат зменшилась на 6,6%, однак сума зросла на 61,8%. При цьому, кількість таких виплат за 9 місяців у поточному році вже перевищила річні показники попереднього, 2022 року. На перші два квартали цього року прийшовся пік таких виплат. Питома вага виплат за пільговиків становить 17,3% за кількістю та 18,4% за сумою виплат МТСБУ за рахунок коштів фонду захисту потерпілих [6].

Підсумовуючи, можна виділити декілька ключових правових наслідків звільнення від ОСЦПВ, а саме: 1) звільнення від ОСЦПВ не породжує правочин, відповідно, не означає, що особа застрахувала свою відповідальність в розумінні законодавства; 2) відповідальним за зобов'язаннями осіб, звільнених від ОСЦПВ є спеціальний суб'єкт – МТСБУ; 3) не передбачено можливості скористатися правом скласти спільне повідомлення про ДТП (європротокол) для осіб, які звільнені від ОСЦПВ; 4) потреба доказування того, що відсутність договору ОСЦПВ у відповідної особи є правомірною.

До того ж, в цілому, з метою зменшення на практиці спірних питань, пов'язаних із звільненням від ОСЦПВ потрібно вносити якісні зміни до профільного законодавства. Також, враховуючи збільшення кількості громадян, які будуть користуватися наданою законодавством пільгою, потрібно проводити інформаційно-профілактичну роботу та доводити до ширшого кола громадян інформацію про всі правові аспекти пов'язані із звільненням від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.

Список використаних джерел:

1. Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів: Закон України від 25.07.2018 № 2443-8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1961-15> (дата звернення: 16.11.2023).

2. Директива Європейського Парламенту і Ради 2009/103/ЄС від 16 вересня 2009 року про страхування цивільної відповідальності у зв'язку з використанням моторних транспортних засобів та забезпечення виконання обов'язку щодо страхування такої відповідальності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/2009-103-es.pdf> (дата звернення: 16.11.2023).

3. Никифорчак В. М. Моторне (транспортне) страхове бюро в системі захисту майнових інтересів потерпілих осіб при здійсненні обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів. *Антропосоціокультурна природа права*: матеріали наукової конференції. Чернівці, 2016. С. 300-303.

4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 31.10.2018 (справа №204/3413/16-ц). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77801491> (дата звернення: 16.11.2023).

5. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 15.03.2019 (справа №363/1097/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80481672> (дата звернення: 16.11.2023).

6. Виплати з Фонду захисту потерпілих за 9 місяців 2023 року: Новини МТСБУ. URL: <https://mtsbu.ua/files/Press/PressIIIKv2023.pdf> (дата звернення: 16.11.2023).

Рудаков Д. І.,

суддя

(Личаківський районний суду м. Львова),

аспірант кафедри

цивільно-правових дисциплін Інституту права

(Львівський державний університет

внутрішніх справ)

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЖИТЛА ТА ЙОГО РІЗНОВИДІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У зв'язку з нападом російської федерації на Україну, житлові питання набувають характеру одних із найгостріших соціально-економічних проблем. На сьогодні, державна житлова політика повинна бути спрямована саме на охорону та захист права власності на житло, пошук механізмів забезпечення реалізації такого права, зокрема внутрішньо переміщеними особами та особами, які залишилися без житла. При цьому, розробка та прийняття нового, адекватного сучасним реаліям, Житлового кодексу України, як ніколи, набуває актуальності. Власне, на рівні кодифікованого акту було б найдоцільніше врегулювати правовий режим житла та його різновидів.

Право на житло проголошено у статті 47 Конституції України згідно з яким кожен має право на житло [1]. Житло як правова категорія та термін належить до міжгалузевих юридичних понять, хоча воно саме по собі має бути наділене певними технічними характеристиками. У різних нормативно-правових актах термін «житло» позначається поняттями із власним змістом, адже кожна галузь права розглядає його, виходячи із власної практики, потреб та мети.

М. К. Галянтич та Г. І. Коваленко вважають, що, відповідно до житлового законодавства, житлом визнається приміщення, призначене для постійного чи тимчасового проживання людей (приватний будинок, квартира, кімната у

готелі, дача, садовий будинок тощо). До складових частин житлового приміщення можуть входити приміщення, які використовуються для відпочинку, зберігання майна або задоволення інших потреб людини. Балкони, веранди, комори тощо входять у житловий фонд, але до житла, як правило, не належать [2, с. 42]. Своєю чергою, М. В. Скаржинський пропонує розрізнити поняття житла у вузькому й широкому розуміннях. У вузькому розумінні житло – це призначений для постійного проживання й визнаний цивільним правом різновид нерухомого майна як складова частина загально правового, конституційного інституту житла у вигляді вибраного місця, адресно-географічні координати якого визначають приміщення, спеціально призначене для вільного проживання людини, яке становить поняття житла в широкому розумінні [3, с. 5].

В одному з проєктів нового Житлового кодексу України під житлом розуміється житловий будинок, квартира, кімната (кімнати) в житловому будинку, кімната (кімнати, житлова блок/секція) в гуртожитку, житлові приміщення в нежитлових будівлях, спорудах, призначені та придатні для постійного та тимчасового проживання людей і прийняті в експлуатацію в установленому законодавством порядку [4].

Наявність таких різних підходів пояснюється відсутністю у законодавстві єдиного визначення поняття житла.

Цивільний кодекс України визначає житло, як місце проживання особи та як об'єкт права власності [5]. Житло можна розглядати як місце проживання, що обирається фізичною особою для постійного чи тимчасового проживання в ньому. Під місцем проживання розуміється жилий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель, тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Тобто, категорія «житло» містить більш жорсткі вимоги, порівняно з місцем проживання. Відтак, не будь-яке місце проживання може бути визнане житлом. При цьому, необхідно наголосити, що на правовий режим житла впливають так чи інакше норми законодавства, яке регламентує

його обіг та особливості використання. Наприклад, юридична особа вправі винаймати житло винятково для проживання її працівників чи інших осіб. Зважаючи на те, що на діяльність фізичних осіб-підприємців поширюють свою дію норми про діяльність юридичних осіб, переконані, що у законодавстві України має бути також зроблене застереження, що фізичні особи-підприємці вправі орендувати житло для проживання у ньому особисто, їх працівників чи інших осіб.

Кримінальне законодавство дещо ширше тлумачить поняття «житло». Зокрема, відповідне тлумачення поняття «житло» подано в ч. 5 п. 22 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 6 листопада 2009 р. № 10, в якій вказано, що під житлом потрібно розуміти приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинок, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, у яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо із житлом (гараж, сарай тощо) [6]. У літературі небезпідставно вказують, що в подібному розумінні, житлом може бути визнано й купе провідника, каюта члена команди морського чи річкового судна, будівельний вагончик, збірний будинок та інші тимчасові споруди, яка спеціально пристосовані і використовуються для тривалого проживання людей [7, с. 452]. Однак, у цьому випадку поняття «житло» практично ототожнюється з поняттям «приміщення».

Законодавство України виділяє дво- і багатоквартирні будинки, а також жилі будинки, не зазначаючи кількість квартир у них. При цьому, правовий режим дво- і багатоквартирного будинків різниться від індивідуального жилого будинку садибного типу. Так, багатоквартирний жилий будинок – це жилий будинок з двома і більше квартирами. Багатоквартирний жилий будинок має бути забезпечений, залежно від виду населеного пункту, такими видами благоустрою: водопроводом, каналізацією, газопостачанням та ін. Обігрів приміщення вже не видається обов'язковою ознакою житла, як це пропонували

раніше окремі науковці [8, с. 15].

Цивільний кодекс України окремо визначає садибу, як об'єкт права власності. До садиби відноситься земельна ділянка разом із розташованим на ній жилим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями, багаторічними насадженнями [5].

Поряд з тим, у законодавстві також зустрічаємо поняття дачних та садових будинків, які за правовим режимом відрізняються від садиб та житлових будинків. Зокрема, у нормах Податкового кодексу України зазначено, що об'єктами житлової нерухомості є будівлі, віднесені відповідно до законодавства до житлового фонду, дачні та садові будинки [9].

Своєю чергою, широко використовується і поняття «житлове приміщення», хоча й у різних значеннях (як родове поняття, що охоплює всі види житлових приміщень (квартири, житлові будинки тощо); як частина житлового приміщення (квартира, кімната у багатоквартирному будинку); як облікова категорія поряд із житловим будинком) [10, с. 24].

Розвиток цивільно-правових, житлових правовідносин має наслідком виникнення нового різновиду приміщень – так званих «апартаментів». Зокрема, на ринку первинної нерухомості в Україні багато пропозицій з продажу/оренди апартаментів в споруджуваних або вже зданих будинках. Однак, їх позиціонують як приміщення для проживання, які розташовані у нежитловому фонді.

Окремо у юридичній літературі звертають увагу на житло соціального забезпечення, як такого, що призначене для задоволення житлової потреби особам, які не мають житла або не в змозі власними зусиллями забезпечити себе житлом, у зв'язку зі складними життєвими обставинами, що надається у постійне або тимчасове користування, на платній або безоплатній основі, у випадках та в порядку, передбачених законодавством. Житло соціального забезпечення розглядають як різновид загального поняття житла, що має свої властивості та класифікацію [11, с. 75]. Відмінною категорією від цього виду є доступне житло, поняття якого запроваджено у зв'язку із прийняттям Закону

України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» [12]. Головною ознакою даного типу житла є умовно його доступність. При цьому, одержувачі державної підтримки самостійно мають право обрати об'єкти, на будівництво яких можуть спрямовуватися кошти державної підтримки, а також новозбудовані об'єкти.

Підсумовуючи, робимо висновок, що, хоча житло є об'єктом права власності з одного боку, з іншого боку воно може бути місцем постійного чи тимчасового проживання фізичної особи і, як наслідок, – механізмом та засобом реалізації особистого немайнового права фізичної особи на житло. Визначення та ефективне унормування правового режиму житла та його окремих різновидів має надзвичайно важливе значення (наприклад, реалізуючи механізми права на придбання доступного житла, особа не може набувати у власність апартаменти, хоча й останні часто використовують для постійного чи тимчасового проживання у них фізичних осіб) та повинно бути уніфікованим на рівні актів різних галузей права.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text> (дата звернення: 06.10.2023).
2. Галянтич М. К, Коваленко Г. І. Правові проблеми приватизації житла в будинку, що потребує ремонту. *Право України*. 1997. № 5. С. 41-43.
3. Скаржинський М. В. Житло як об'єкт цивільно-правових відносин: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 2006. 21 с.
4. Проєкт Житлового кодексу України. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/base-law/grom-convers/elektronni-konsultatsiyi-z-gromadskistyuu/proekt-zhytlovogo-kodeksu-ukrayiny/> (дата звернення 06.10.2023).

5. Цивільний кодекс України: кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 06.10.2023).

6. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09> (дата звернення: 06.10.2023).

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року. За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К.: Каннон, 2001. 1384 с.

8. Демченко О.В. Правовий режим майна в багатоквартирному житловому будинку: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ, 2011. 20 с.

9. Податковий кодекс України № 2755-VI від 01.12.2010 р. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення 06.10.2023).

10. Житлове право України: навчальний посібник / за ред. В. С. Гопанчука, Ю. О. Заїки. Київ: Істина, 2003. 208 с.

11. Аврамова О. Соціальне житло чи житло соціального забезпечення? *Юридичний журнал*. 2007. №10 (64). жовтень. С. 75-76.

12. Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва: Закон України № 800-VI від 25.12.2008. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/800-17#Text> (дата звернення 06.10.2023).

Телявський А. М.,
приватний виконавець
виконавчого округу м. Києва,
аспірант кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права
(Львівський державний університет
внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ПРАВОЧИНУ З РЕАЛІЗАЦІЇ МАЙНА БОРЖНИКА

Ст. 61 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII [1] «Реалізація майна, на яке звернено стягнення» передбачено, що реалізація арештованого майна (крім майна, вилученого з цивільного обороту, обмежено оборотоздатного майна та майна, зазначеного у ч. 8 ст. 56 цього Закону) здійснюється *шляхом проведення електронних аукціонів або за фіксованою ціною*. Реалізація за фіксованою ціною застосовується щодо майна, оціночна вартість якого не перевищує 30 мінімальних розмірів заробітної плати. Реалізація за фіксованою ціною не застосовується до нерухомого майна, об'єктів незавершеного будівництва, майбутніх об'єктів нерухомості, транспортних засобів, повітряних, морських та річкових суден незалежно від вартості такого майна (ч. 1).

Порядок проведення електронних аукціонів визначається Міністерством юстиції України у Порядку реалізації арештованого майна, затвердженому Наказом Міністерства юстиції України від 29.09.2016 р. № 2831/5 [2], а також – Наказом Міністерства юстиції України «Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану» від 10.06.2022 р. № 2343/5 [3].

Як відомо, правова природа договору купівлі-продажу полягає в тому, що він є зобов'язанням, спрямованим на *відплатну* передачу майна у власність,

тобто *оплатним, двостороннім (взаємним), консенсуальним* [4, с. 14-16]. Сторонами у договорі купівлі-продажу – продавцем і покупцем – є всі учасники цивільного обігу – фізичні та юридичні особи, держава. Право продажу майна, окрім випадків примусового продажу, належить власникові [5, с. 730; 6, с. 159].

Зазначимо, що відповідно до ст. 658 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України) [7] право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших випадків, встановлених законом, належить власникові товару. Якщо продавець товару не є його власником, покупець набуває право власності лише у випадку, якщо власник не має права вимагати його повернення.

Отже, *примусовий продаж товару* може мати місце згідно зі спеціальною вказівкою закону, незалежно від волі власника. Тому примусовий продаж майна науковці відносять до обмежень права власності, оскільки за наведених умов власник вже не реалізує свої правомочності на власний розсуд, це не залежить від його волі [8, с. 48].

Окрім реалізації майна, на яке звернено стягнення, в порядку виконавчого провадження, чинне законодавство містить й інші випадки примусового продажу майна: примусове відчуження об'єктів права власності з мотивів суспільної необхідності (ч. 3 ст. 321 ЦК України), примусовий продаж майна, яке набула особа, що за законом не може їй належати та не відчужене нею протягом строку, встановленого законом (ст. 348 ЦК України), примусове відчуження майна у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин з метою суспільної необхідності (ч. 1 ст. 353 ЦК України), примусове відчуження майна в умовах воєнного або надзвичайного стану (ч. 1 ст. 353 ЦК України), викуп пам'ятки культурної спадщини за рішенням суду (ст. 352 ЦК України), продаж заставодержателем від свого імені предмета забезпечувального обтяження третій особі на підставі рішення суду (ст. 38 Закону України «Про іпотеку» від 05.06.2003 р. № 898-IV [9]) тощо.

Відповідно до правової позиції Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ *прилюдні торги за своєю юридичною*

природою – це продаж майна, на яке звернено стягнення. Власником його стає покупець, який запропонував за нього під час торгів найвищу ціну. Таким чином, під час проведення прилюдних торгів укладається угода про передачу майна у власність, сторонами якої є покупець – учасник прилюдних торгів, і продавець, відділ ДВС в особі спеціалізованої організації, що організовує та проводить ці прилюдні торги. Визнання угоди недійсною можливе з підстав, передбачених ЦК України [10].

Як слушно зазначає В. І. Крат, традиційно у цивілістиці розгляд торгів відбувається в контексті укладення договору, оскільки ст. 650 ЦК України направлена на регулювання специфіки укладення договору внаслідок проведення торгів шляхом відсилання до інших актів цивільного законодавства. Процедура укладення договорів у цьому разі складніша, ніж двостадійна загальна процедура (оферта та акцепт) і становить собою *юридичний склад, що полягає у проведенні торгів та укладенні за їх результатами договору*. Тобто, *торги* – це особлива процедура укладення договору. У законодавстві для характеристики торгів використовуються такі терміни як: а) «публічні» (зокрема, ст.ст. 366, 591 ЦК України, ст. 25 Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003 р. № 1255-IV [11], ст. 21 Закону України «Про заставу» від 02.10.1992 р. № 2654-XII [12], п. 14.1.8 ст. 14, абз. 2 п. 59.3 ст. 59, ст. 95 Податкового кодексу України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [13]); б) «прилюдні» (наприклад, гл. 9 Закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 р. № 3425-XII [14]). Законодавець вживає формулювання «публічні торги» у контексті, перш за все, звернення стягнення при порушенні (невиконанні або неналежному виконанні) зобов'язань. Такий висновок зумовлений тлумаченням як статей 366, 591 ЦК України, так і норм інших законодавчих актів. Проте, звісно, це не надає відповіді на питання про співвідношення публічних та прилюдних торгів. Етимологічно поняття «прилюдний» є синонімом «публічний», що й пояснює його невіддале та некоректне, з позицій юридичної техніки, застосування в законодавчих актах. Термін «публічний» свідчить, скоріше за все, не про відкритий продаж майна із

залученням значного кола осіб (характерно для більшості торгів), а про публічну «домінанту» у відносинах, які виникають при проведенні торгів внаслідок звернення стягнення за наявності порушення зобов'язання або ж інших прав, і можливим (або ж наявним) втручанням держави у процедуру звернення стягнення [15, с. 238-239].

У Законі України «Про виконавче провадження» застосовуються поняття «електронні торги» (п. 3 ч. 4 ст. 59, ч. 5 ст. 61) та «електронні аукціони» ч.ч. 1, 2, абз. 2, 3, 4 ч. 5, ч. 6, ч. 9 ст. 61).

Відповідно до п. 1 розділу I «Загальні положення» Порядку реалізації арештованого майна *електронний аукціон* – продаж майна за допомогою функціоналу центральної бази даних системи електронних аукціонів, за яким його власником стає учасник, який під час аукціону запропонував за нього найвищу ціну.

На підставі наведеного вище робимо висновок. Питання правової природи правочину з реалізації майна боржника є складним. Сама купівля-продаж майна, на яке звернено стягнення, є частиною тривалої процедури реалізації майна боржника. Немає підстав стверджувати, що правовідносини з реалізації майна у виконавчому провадженні є цивільно-правовими через приватноправовий інститут договору купівлі-продажу. До правочину з реалізації майна, на яке звернено стягнення, неможливо застосовувати таку загальну засаду цивільного законодавства як свобода договору (ст. 627 ЦК України). Виходячи з того, що серед їх суб'єктів є виконавець – державний чи приватний, який здійснює примусове виконання рішення юрисдикційного органу щодо боржника – власника майна, яке підлягає реалізації. Правочин з реалізації майна, на яке звернено стягнення, є *юридичним складом з комбінованою правовою природою*. В цьому випадку переважають публічні начала та імперативний метод правового регулювання. Укладення правочину з реалізації майна, на яке звернено стягнення, є елементом юридичної процедури застосування державного примусу до боржника з метою виконання рішення суду чи іншого юрисдикційного органу. Такий правочин за результатами

перемоги в електронному аукціоні має службовий характер, вчиняється у публічних інтересах і є засобом досягнення мети виконавчого провадження як завершальної стадії юридичного процесу з поновлення права особи.

Список використаних джерел:

1. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
2. Про затвердження Порядку реалізації арештованого майна: Наказ Міністерства юстиції України; Порядок від 29.09.2016 р. № 2831/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1301-16#Text>.
3. Деякі питання примусової реалізації арештованого майна у виконавчому провадженні в період воєнного стану: Наказ Міністерства юстиції України від 10.06.2022 р. № 2343/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0634-22#Text>.
4. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 8: Договори про передачу майна у власність та користування / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2013. 672 с.
5. Цивільний кодекс України. Станом на 01 січня 2023 р.: наук.-практ. коментар / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. Харитонова Є. О., канд. юрид. наук, доц. Калітенко О. М. Київ: Норма права, 2023. 1424 с.
6. Цивільне право (частина особлива). Курс лекцій: навч. посіб. / за ред. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2022. 640 с.
7. Цивільний кодекс України: Кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
8. Розгон О. В. Межі і обмеження права власності. Х.: ФО-П Лисяк Л. С., 2006. 188 с.
9. Про іпотеку: Закон України від 05.06.2003 р. № 898-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15#Text>.

10. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 21.09.2011 р. у справі № 6-11219св11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/18396486>.

11. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень: Закон України від 18.11.2003 р. № 1255-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1255-15#n163>.

12. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>.

13. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.

14. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

15. Крат В. І. Недійсність публічних торгів у судовій практиці // Крат В. І. FESTINA LENTE: збірка вибраних статей, публікацій, виступів. Харків: ЕКУС, 2022. 1336 с.

Цебенко С. Б.,

доцент кафедри

теорії права та конституціоналізму,

кандидат юридичних наук, доцент

(Національний університет «Львівська політехніка»)

ПРИНЦИП ОBOB'ЯЗKOBOCТІ BИKONAHHЯ PІШEHЬ HAЦІOHAЛbHИX CУДІB

Захист прав і свобод людини в демократичній державі неможливий без реального виконання рішень національного суду. Тому їх виконання є обов'язковим, що закріплено на найвищому законодавчому рівні, а саме в статті 129¹ Конституції України. Принцип обов'язковості виконання рішень

національних судів є одним з основних засад судочинства одним з головних принципів внутрішньої та зовнішньої діяльності держави та невід'ємною гарантією захисту прав людини. Невиконання рішення суду свідчатиме не лише про порушення Конституції, але й про те, що держава не може забезпечити людині захист її прав та інтересів. Саме обов'язковість виконання рішень національних судів необхідно вважати одним із критеріїв демократичності держави, оскільки він служить формою реального, а не теоретичного рівня захисту прав і свобод людини, що забезпечується державою.

Принцип обов'язковості виконання судового рішення закріплений не лише в Основному законі держави, але й в міжнародних актах, наприклад, в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та національних нормативно-правових актах. А саме, аналогічні положення, які закріплені в Конституції України бачимо і у відповідних процесуальних кодексах, зокрема у пункті 7 частини 3 статті 2 Господарського процесуального кодексу України, у статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у пункті 14 частини 1 статті 7 та статті 533 Кримінального процесуального кодексу України, у статті 18 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Ефективне виконання судового рішення є основоположним елементом верховенства права. Ще в 2011 році Венеційська комісія «За демократію через право» схвалила доповідь, в якій дослідила принцип верховенства права і визначила складові, яким має відповідати держава, яка дотримується цього принципу. Аналізуючи цю доповідь Писаренко Н.Б. доходить до висновку, що верховенство права панує там, де владні інституції дотримуються всіх без виключення принципів-правил, названих Венеційською комісією обов'язковими його елементами; нехтування хоча б одним з них призводить до ігнорування самої ідеї. Серед цих вимог є те, що остаточні судові рішення не можуть піддаватися сумніву, відтак – вони не можуть бути предметом

оскарження, а мають неухильно виконуватися, у тому числі через залучення дієвих механізмів, що спонукають до їх виконання [1, с. 46].

Також і професор П. Рабінович наголошує на тому, що принцип верховенства права в державі проявляється через підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави і обов'язковість його виконання будь-якими органами і посадовими особами та незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності [2, с. 73-74].

Тому саме виконання остаточного рішення суду всіма суб'єктами правовідносин визначає наскільки держава є правовою [3, п. 4]. Виконання судового рішення становить закріплений в законодавстві конкретної держави комплекс дій, спрямованих на захист і поновлення порушених прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства та держави [4, п. 2 мотивувальної частини].

Держава, яка визнає себе правовою, або принаймні намагається бути правовою, не може ухилятися від конституційного права на захист і від виконання свого позитивного обов'язку щодо забезпечення виконання рішення суду. Бо основою правової держави якраз і є створення ефективних механізмів захисту прав людини та реальний захист. Проте не достатньо створити, впровадити такі механізми, а необхідно забезпечити ще й функціонування цих систем, щоб доступ до них мала кожна людина на користь якої ухвалене судове рішення [5]. Тобто, наприклад, недостатньо запровадити інститут приватних виконавців. Державі необхідно створити умови для нормального функціонування цього інституту так, люди, які обрали цю професію, могли спокійно здійснювати і займатися такою професійною діяльністю, а з іншого існували певні гарантії з боку держави, які б у випадку недобросовісності конкретної особи-приватного виконавця гарантували можливість людині виконати рішення національного суду.

Адже, слід пам'ятати, що рішення суду видається іменем України, але люди, які звертаються за захистом своїх прав до суду – вони мають справу також з людьми, просто тими людьми, які уповноважені діяти від імені

держави. І виконання також здійснюється державною виконавчою службою чи приватними виконавцями – тобто конкретними людьми, які уповноважені виконувати свої функції. Тому люди, при захисті своїх прав, реально мають справу з конкретними уповноваженими державою службовими та посадовими особами, які мали б зробити все необхідне для того, щоб захистити права чи інтереси фізичних чи юридичних осіб, виконати рішення суду щодо поновлення їх прав та/або відшкодування матеріальної чи моральної шкоди.

Посадові та службові особи мають виконувати свої повноваження щодо виконання рішення суду у відповідності до чітко законодавчо закріпленої процедури. Порядок забезпечення державою виконання судового рішення має відповідати принципам верховенства права та справедливості та гарантувати кожному конституційне право на захист [5].

В Україні, не виконуються близько 70 % рішень національних судів різних інстанцій. Тому питання обов'язковості виконання судових рішень є досить актуальним та важливим, насамперед, з метою утвердження демократизму у нашій державі [6, с. 171].

Однак не завжди є можливість виконати рішення суду саме так, як це зазначено в самому рішенні. Тому законодавець закріпив певні процесуальні гарантії, спрямовані на виконання рішень. Серед них є мирова угода в процесі виконання рішення (ст. 434 ЦПК України), відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання (ст. 435 ЦПК України) зупинення виконання (ст. 436 ЦПК України) тощо. Проте це вже тема окремих досліджень.

Держава прагне розробити систему правових та організаційних заходів щоб усунути наслідки вже виявлених недоліків, забезпечити належне виконання рішення у відповідності до взятих на себе зобов'язань згідно з міжнародними актами, однак низка невирішених проблем все ж залишається через, зокрема, нестача коштів у бюджеті держави. Щоправда, для справді правової держави жодна причина не може бути виправданням для невиконання остаточного рішення суду.

Список використаних джерел:

1. Писаренко Н. Б. Чи є верховенство права принципом адміністративного судочинства? *Lex Portus*. 2017. № 5 (7). С. 41-50. URL: https://lexportus.net.ua/vipusk-2017/pysarenko_n_b_chy_ye_verkhovenstvo_prava_pryntsypom_administratyvnogo_sudochynstva.pdf.

2. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права: навч. посібник. Львів: видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України від 30.06.2009 р. № 16-рп/2009. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/576>.

4. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням товариства з обмеженою відповідальністю «ДІД Конс» щодо офіційного тлумачення положень пункту 15 частини першої статті 37 Закону України «Про виконавче провадження» у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 41, частини п'ятої статті 124, пункту 9 частини третьої статті 115 Господарського процесуального кодексу України, пунктів 1.3., 1.4. статті 1, частини другої статті 2, абзацу шостого пункту 3.7. статті 3 Закону України «Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу» (про стягнення заборгованості з підприємств паливно-енергетичного комплексу) від 13.12 2012 р. № 18-рп/2012. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/657>.

5. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15.05.2019 р. № 2-р(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text>.

6. Огнев'юк Г. З. Обов'язковість рішення суду як складова принципу правової визначеності. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 2. С. 171-175.

Юркевич Ю. М.,
професор кафедри
цивільного права та процесу юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор
(*Львівський національний університет
імені Івана Франка*)

ОДНОСТОРОННІ ПРАВОЧИНИ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ

Відповідно до ч. 1 ст. 11 Цивільного кодексу України, цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими актами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки [1].

При цьому, ведучи мову про існування цивільних відносин, відштовхуємося від певних юридичних фактів чи їх складу, що обумовлюють їх динаміку. У юридичній літературі юридичні факти поділяють на дії та події. Дією є те, що відбувається за волею однієї або кількох осіб (сторін) (до дій належать, насамперед, правочини (договори), інші юридичні акти, заподіяння шкоди, заволодіння чужою річчю без достатньої правової підстави; своєю чергою, юридичними актами є рішення органу державної влади або органу місцевого самоврядування, а також рішення правління чи іншого органу юридичної особи). Натомість, подією є те, що не залежить від волі особи [2, с. 325].

Науковці слушно звертають увагу, що юридичні факти-дії – це такі

юридичні факти, які породжують, змінюють чи припиняють цивільні правовідносини внаслідок вольових діянь фізичних та юридичних осіб і за легітимністю такі поділяють на правомірні (юридичні акти та юридичні вчинки) та неправомірні [3].

Водночас, однією з найбільш поширених підстав набуття, зміни та припинення цивільних прав та обов'язків в Україні є, безумовно, правочин. Правочин – це термін, який був введений у вітчизняну юридичну термінологію з прийняттям Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року та у повній мірі відображає суть позначуваного ним явища, яке умовно можна виразити словосполученням «чинити право». Як зазначає З. В. Ромовська, необхідність відновлення українських традицій, в тому числі і у сфері законотворчості, зумовила пропозицію про повернення терміна «правочин» до нормативної юридичної лексики, практичного і наукового вжитку. Учена пригадала, що усі члени робочої групи з опрацювання проєкту Цивільного кодексу України підтримали ідею такої термінологічної реституції [2, с. 336]. Фактично, терміном «правочин» було замінено термін «угода», однак, це не означає, що «угода» витіснена взагалі із правничої термінології [2, с. 160].

Інститут правочинів посідає одне з головних місць у системі цивільного права. Правочин є одним із найпоширеніших механізмів цивільно-правового регулювання та належить до найважливіших юридичних підстав виникнення, зміни й припинення цивільних правовідносин. Із правочинами пов'язані майже всі майнові правовідносини в державі. За їхньою допомогою громадяни та юридичні особи задовольняють свої інтереси в тій чи іншій сфері життєдіяльності [4, с. 8].

У наукових джерелах зазначено, що за кількістю сторін, які вчиняють правочин, вони поділяються на односторонні, двосторонні та багатосторонні. Відповідно до ч. 3 ст. 202 ЦК України одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена однією або кількома особами (наприклад, складання заповіту, оголошення конкурсу тощо). Двосторонні та багатосторонні правочини називаються договорами. Дво- чи багатостороннім

правочином є такий правочин, для вчинення якого необхідна погоджена дія на настання, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків двох або більше сторін. Як приклад двостороннього правочину – договір купівлі-продажу. Багатостороннім правочином є, наприклад, договір про сумісну діяльність, укладений між трьома або більше сторонами [5, с. 305].

Поряд з тим, у судовій практиці іноді виникають труднощі, пов'язані із кваліфікацією тих чи інших дій юридичного характеру як односторонніх правочинів.

Так, у постановках від 28.02.2018 у справі № 910/4312/17, від 04.07.2018 у справі № 910/16430/16, від 05.07.2018 у справі № 914/3013/16, від 19.07.2018 у справі № 910/14503/16, від 26.09.2018 у справі № 910/20105/17, від 04.04.2019 у справі № 918/329/18 Касаційний господарський суд у складі Верховного Суду зазначив, що відповідно до ст. 601 ЦК України зобов'язання припиняється зарахуванням зустрічних однорідних вимог, строк виконання яких настав, а також вимог, строк виконання яких не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги. Зарахування зустрічних вимог може здійснюватися за заявою однієї із сторін. Заява про зарахування зустрічних вимог є одностороннім правочином. Зарахування зустрічних однорідних вимог, про яке заявила одна із сторін у зобов'язанні, здійснюється в силу положень ст. 601 ЦК України та не пов'язується із прийняттям такого зарахування іншою стороною [6]. Такий підхід, на наш погляд, є абсолютно виправданим та узгоджується зі змістом ч. 1 ст. 202 Цивільного кодексу України, яка дає легальне визначення поняття правочину.

Натомість, варто погодитися, що реквізицію, з огляду на присутність в ній елементу державного примусу та відсутність волевиявлення особи на припинення права власності на належне їй майно, не можна вважати правочином [7, с. 113]. У даному випадку, виникнення, зміна та припинення прав та обов'язків відповідних учасників цивільних відносин обумовлені правомірними юридичними фактами-діями – юридичними актами. Зокрема, як звернуто увагу у постанові Великої Палати Верховного Суду у справі

№ 757/64569/16-ц, орган, що прийняв рішення про примусове відчуження майна, на підставі виданого ним висновку враховує відповідну потребу в коштах у бюджетному запиті на наступний бюджетний період (після скасування правового режиму надзвичайного стану) або на п'ять наступних бюджетних періодів (після скасування правового режиму воєнного стану) (втім, спірним є висновок суду у цій справі, що мобілізація майна є різновидом його реквізиції (примусового відчуження) у сенсі Цивільного кодексу України та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [8], адже, відповідно до ст. 1 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», мобілізація – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу [9]. Власне, наш погляд такий «комплекс заходів» може передбачати прийняти рішення про реквізицію, а не інакше).

Варто окремо зазначити, що Верховний Суд у постанові від 26.02.2020 року у справі № 910/4391/19, на наше переконання, правильно виснував, що «...відмова від договору найму за своєю суттю є одностороннім правочином і, з огляду на підстави такої відмови, є способом захисту порушених прав наймодавця, а тому не вимагає згоди другої сторони» [10]. Продовжуючи цю логіку, вважаємо також що повідомлення про заперечення щодо автоматичної пролонгації договорів оренди в силу закону, також за їх правовою природою мають тлумачитися як односторонні правочини.

У науковій літературі зустрічаємо точку зору, відповідно до якої акт приймання-передачі частки у статутному (складеному) капіталі за своєю правовою природою є правочином. При цьому, у ході реформування цивільного законодавства, обґрунтовує Д. С. Дерев'янка, послідовним кроком буде

встановлення вимоги нотаріального посвідчення актів приймання-передачі часток у статутних (складених) капіталах як правочинів, а не лише засвідчення підписів на цих документах [11, с. 21]. У практиці Верховного Суду останніх років можемо зустріти кардинально протилежні позиції з цього приводу, тобто в одних випадках зроблено висновок, що акт приймання-передачі не є правочином, проте належить до первинних документів [12], а в інших – що акт приймання-передачі є правочином [13]. Позаяк, як видається у таких відносинах необхідно виходити з тлумачення, що застосовується до довіреностей: «довіреність» – це письмовий документ, а «видача довіреності» – це односторонній правочин. Відтак, «акт приймання-передачі» – це первинний письмовий документ, а «підписання акту приймання-передачі» – це вчинення правочину.

Доволі дискусійною, на наш погляд, є правова позиція висловлена Верховним Судом у справі № 2-469/1997, відповідно до якої «за своєю сутністю відмова від позову є одностороннім правочином» [14]. На наше переконання, неприпустимо беззастережно категорії матеріального права екстраполювати на процесуальні інститути. Адже, за такою логікою, окрім необхідності відповідати «умовам дійсності», такий «правочин – відмова від позову» може бути визнаний недійсним в іншому суді, що, очевидно, є невірним. Окрім того, різного роду клопотання, заяви по суті тощо також породжують права та обов'язки, а явка чи неявка у судове засідання мають правові наслідки. Однак, це не означає, що їх усіх потрібно трактувати як правочини.

Підсумовуючи, вважаємо, що вищенаведене лише підтверджує важливість та актуальність дослідження проблематики односторонніх правочинів у цивільному праві. Правочини, безумовно, залишатимуться й надалі одними з найбільш поширених підстав виникнення, зміни та припинення цивільних правовідносин, а правильне визначення правової природи дій особи як односторонніх правочинів має вкрай важливе значення для правильного вирішення спорів між учасниками цивільного обороту, дотримання принципів законності, розумності, добросовісності та справедливості.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv#Text> (дата звернення: 26.10.2023).
2. Ромовська З. Українське цивільне право: Загальна частина. Академічний курс. Підручник. К.: Атіка, 2005. 560 с.
3. Цивільне право: навчальний посібник / За заг. ред. Р.О. Стефанчука. К.: Наукова думка. 2004. 379 с.
4. Кучер В.О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навчальний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 344 с.
5. Проблеми правового регулювання приватних відносин в умовах оновлення цивільного законодавства України: колективна монографія / Авраменко О.В., Андрусів У.Б., Вербка О.Б. та ін.; за ред. проф. І.В. Красницького та проф. Ю.М. Юркевича. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 868 с.
6. Постанова Верховного Суду у справі № 910/11116/19 від 22.01.2021. *Verdictum*. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94489762> (дата звернення 05.11.2023).
7. Чаплик І.Д. Цивільно-правове регулювання реквізиції в Україні: дис... д-ра філософії в галузі права. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ. 2023. 187 с.
8. Постанова Великої Палати Верховного Суду у справі № 757/64569/16-ц від 13.09.2023. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114203267> (дата звернення: 05.11.2023).
9. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України № 3543-ХІІ від 21.10.1993. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/conv#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

10. Постанова Верховного Суду у справі № 910/4391/19 від 26.02.2020. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87929205> (дата звернення: 05.11.2023).

11. Дерев'янка Д.С. Охорона та захист корпоративних прав нотаріусом за цивільним законодавством України: дис... д-ра філософії в галузі права. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ. 2022. 196 с.

12. Постанова Верховного Суду у справі № 910/12258/17 від 22.05.2018. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74221291> (дата звернення: 10.10.2023).

13. Постанова Верховного Суду у справі № 915/1299/18 від 25.02.2020. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/87929165> (дата звернення: 10.10.2023).

14. Постанова Верховного Суду у справі № 2-469/1997 від 04.10.2023. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/114020918> (дата звернення: 05.11.2023).

Трибуна Молодого Науковця

Апетик М. М.,

здобувач вищої освіти Інституту права

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Яновицька А. В.,

доцент кафедри

господарсько-правових дисциплін Інституту права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ГОСПОДАРСЬКИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Останнім часом серед вітчизняних юристів постійно зростає зацікавленість до різних способів врегулювання суперечок між господарюючими суб'єктами поза межами державного судочинства. Сучасний етап розвитку людства характеризується існуванням різних підходів до вирішення спорів, котрі умовно можна розділити на дві групи: 1) традиційні (вирішення спорів з позиції права, шляхом застосування законодавчих приписів і норм, у спеціально створених судах); 2) нетрадиційні (вирішення спорів з позиції інтересів, шляхом пошуків компромісних рішень і досягнення згоди між конфліктуючими сторонами завдяки зусиллям третьої, незалежної сторони) [1].

Першочергово хотілося б звернути увагу на альтернативні (мирні) способи врегулювання правових суперечок, оскільки саме вони передбачають використання таких методів розв'язання спорів, які враховують інтереси сторін, допомагають подолати конфлікт, а також зберегти можливість подальшого спілкування та співпраці. Спори, що розв'язуються мирними шляхами, не лише

не приносять шкоди суспільним відносинам, а сприяють прогресу і мають позитивне значення для функціонування суспільства [2, с. 54].

Медіацію в господарському судочинстві можна визначити як позасудовий добровільний і конфіденційний процес розв'язання конфліктної ситуації (спору) між суб'єктами господарських відносин, у котрому третя особа – незалежний і професійний медіатор, надає сторонам спору посередницькі послуги для виявлення інтересів кожної зі сторін та спільного прийняття ними медіаційної угоди [3].

Саме Закон України «Про медіацію» № 1875-IX від 16.11.2021 (далі – Закон) [4] вніс істотні зміни до низки процесуальних кодексів, зокрема до Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [5], доповнивши чимало його положень інститутом «медіації».

Позитивними новелами у ГПК України у частині медіаційних процедур можна означити, те що ними встановлено обов'язок сторін вживати заходи для досудового врегулювання спору за домовленістю між собою, а у випадках, коли такі заходи є обов'язковими, згідно з законом (ч. 1 ст. 19 ГПК України), а також визначено, що під час вирішення питання про розподіл судових витрат, суд ураховує дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися (п. 4 ч. 5 ст. 129 ГПК України).

Ведучи мову про процедуру медіації, як одного з методів альтернативного врегулювання судових спорів, звернемо увагу на переваги її впровадження в національну законодавчу практику, а також окреслимо ключові проблеми застосування цього механізму при вирішенні конфліктів у господарському судочинстві.

Зауважимо, що порівняно з іншими методами вирішення спорів у сфері господарювання медіація має кілька вагомих переваг [6, с. 57]:

1) медіація – це не публічна процедура вирішення економічних конфліктів, тому вона є найбільш прийнятною для суб'єктів господарювання,

які уникають небажаного публічного розголошення як факту наявності, так і подробиць конфлікту, що виник між ними;

2) швидкий процес вирішення справи та економічно ефективно позасудове вирішення спорів на засадах врахування потреб сторін, адже строки їх розв'язання за допомогою медіаторства значно коротші, ніж при судовому розгляді;

3) доступність, вартість послуги з врегулювання спору за допомогою медіації менша, ніж розмір судового збору при розгляді майнових спорів;

4) гнучкість процедури дозволяє прийти сторонам до компромісного рішення, на відміну від рішення суду, яке є обов'язковим до виконання, однак в той же час є спроможним задовольнити інтереси лише однієї зі сторін спору [7];

5) зниження рівня корупції при вирішення справ, адже медіатор – є незацікавленою особою, яка не може надавати перевагу ні одній, ні іншій стороні господарського спору [8, с. 578].

Попри всі переваги інституту медіації та ефективність при вирішенні господарських спорів існує низка проблем щодо невизначеності цього способу вирішення спорів, а також недобросовісного застосування окремих положень закону сторонами конфлікту. Цікавою є думка Н. Бондаренко-Зелінської, яка переконана, що намагання перетворити медіацію на елемент судового розгляду не буде успішним, адже підпорядкування її вимогам процесуальної форми знищить весь позитивний потенціал цього способу вирішення спорів [9, с. 33]. Це не означає, що медіація не може слугувати способом примирення сторін і застосовуватись паралельно із судовим провадженням. Цінними є й медіативні технології, використання яких дозволило б професійним суддям допомагати сторонам правового спору знаходити вихід із конфліктної ситуації [10].

Говорячи про чинники, які перешкоджають поширенню медіації як способу вирішення господарських спорів на теренах України, вчені загалом відносять:

(а) необізнаність суб'єктів господарювання, що сторонами спору, про існування можливості вирішення спору без участі суду;

(б) відсутність у сторін упевненості в дієвості процедури медіації, її ефективності;

(в) недосконалість законодавчого регулювання як приватно-правових і приватно-процесуальних питань медіації (посередництва), так і публічно-правової оцінки факту застосування примирних процедур і публічно-правових наслідків угод, досягнутих як результат примирення.

У західних країнах медіація сьогодні – це вже не тільки механізм вирішення конфлікту, а й ефективний спосіб попередження конфліктів, здатних перерости в тривалі судові тяжби. Це однаково стосується і внутрішньокорпоративних і міжкорпоративних суперечок [11, с. 65].

Проведення переговорів з метою позасудового вирішення спорів та примирення, на думку І. Бережної, є технічно складною справою, яка вимагає спеціальної фахової підготовки. Тому кваліфікаційний відбір медіаторів, їх окрема професійна підготовка, як ствердно зауважує авторка, має стати запорукою запобігання шахрайства в цій сфері і як наслідок – законних рішень у справах [12].

Таким чином, перш ніж приймати пропозицію про проведення медіації від опонента, варто в першу чергу зважити всі потенційні ризики та уважно придивитись до його поведінки – чи дійсно він має на меті врегулювати спір, чи це лише легалізована відстрочка виконання обов'язку.

Отже, медіація є однією з найбільш інноваційних і ефективних сучасних концепцій, а відтак вдала імплементація та вирішення правових проблем її застосування зможе забезпечити значне зниження процесуального навантаження судових органів, пришвидшити розгляд господарсько-правових спорів та сприяти задоволенню істинних інтересів сторін конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Козирєва В. П., Гаврилiшин А. П. Процедури примирення при вирішенні господарських спорiв. *Юридичний вiсник*. 2015. № 3 (36). URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/UV/article/view/9659/12202>.
2. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методiв вирішення спорiв. *Теорiя i практика iнтелектуальної власності*. 2010. № 6 (56). С. 54-60.
3. Залiзняк В. А. Медiація у вирішенні господарських спорiв. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/24_11_2015/2017/19_pdf.pdf.
4. Про медiацію: Закон України від 16.11.2021 №1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#n239>.
5. Господарський процесуальний кодекс України від 16.01.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
6. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методiв вирішення спорiв. *Теорiя i практика iнтелектуальної власності*. 2010. № 6 (56). С. 54-60.
7. Рєзнікова В. Медiація (посередництво) як спiсiб вирішення господарських спорiв. *Юридичні науки*. Київ. 2012. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=VKNU_Yur_2012_90_5.
8. Медведська В. В. Медiація як перспективна форма вирішення господарських спорiв. *Вiсник [Національного транспортного університету]*. 2012. № 26 (2). С. 573-578.
9. Бондаренко-Зелінська Н. Л. До питання про примирення сторiн в цивільному процесі. *Десяті осінні юридичні читання*. Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2011. С. 32-34.
10. Задорожна С. Ф. Перспективи запровадження примирної процедури (медiації) в Україні. *НДІ приватного права НАПрН України*, 2009. С. 189-192.

11. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н. В. Ільків, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. д.ю.н. М. С. Долинської. Львів: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. 174 с.

12. Бережна І. Сумна доля альтернативних методів вирішення спорів в Україні. URL: <http://blog.liga.net/user/berezhnaya/article/2073.aspx>.

Блюс В. Ю.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Петрончак Ю. О.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВІ АСПЕКТИ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Сурогатне материнство – це домовленість між жінкою та подружжям про те, що вона добровільно погоджується виносити та народити генетично чужу їй дитину та після цього віддати дитину генетичним батькам, які є юридично закріпленими батьками цієї дитини. Сурогатне материнство як правовий інститут з'явився ще в стародавні часи. Умовно всю історію становлення цього інституту можна поділити на декілька частин: Стародавній Рим, Греція та Єгипет – становлення інституту сурогатного материнства; 17 століття – середина 20 століття – етап відкриття методів штучного запліднення; середина 20 століття – відбулось винайдення екстракорпорального запліднення, розвиток гестаційного сурогатного материнства. Існують два види сурогатного

материнства, традиційне сурогатне материнство та гестаційне сурогатне материнство [1, с. 41].

Проаналізувавши законодавче регулювання сурогатного материнства у інших країнах можемо виділити основні режими: заборонний режим; альтруїстичний режим; дозвільний режим. У переважній більшості держави світу забороняють використання ДРТ у вигляді сурогатного материнства. Законодавство України має дозвільний режим правового регулювання гестаційного сурогатного материнства, згідно з статтею 123 СК України використання в Україні допоміжних репродуктивних технологій є повністю законною процедурою й даний акт трактує відповідні права та обов'язки подружжя та сурогатної матері. ЦК України визначає, право на проведення ДРТ складовою частиною права на життя особи [2].

Вагомим нормативно-правовим актом у розгляді проблематики законодавчого регулювання інституту сурогатного материнства є законопроект «Закон України про репродуктивні права та гарантії їх здійснення». На нашу думку, даний законопроект був важливим кроком для покращення нормативно-правового регулювання інституту сурогатного материнства, але згідно з узагальнюючим висновком проект був відхиленим та знятий з розгляду [3].

Окрім даного законопроекту, до ВРУ ще надходили такі законопроекти: «Закон України про регулювання питань щодо допоміжного материнства та забезпечення державними гарантіями рівних прав та можливостей матерів», «Закон України про допоміжне материнство», «Про допоміжні репродуктивні технології», проект Закону «Про застосування допоміжних репродуктивних технологій та заміне материнство» та інші.

Проаналізувавши судову практику окресленої тематики у відносинах пов'язаних із сурогатним материнством можемо стверджувати про присутні наступних категорій судових спорів: про визнання договорів недійсними; про оспорювання материнства, виключення відомостей з актового запису; про внесення змін до актового запису про народження; про встановлення родинного зв'язку новонародженої дитини з батьками; про визнання батьківства та

материнства; про встановлення факту родинних відносин між батьками-іноземцями й дитиною, народженою сурогатною матір'ю.

Основним нормативно-правовим актом, що визначає обсяг прав і обов'язків учасників правовідносин із застосуванням ДРТ є Наказ МОЗ «Про затвердження статистичної документації з питань допоміжних репродуктивних технологій» у якому передбачені необхідні умови для здійснення сурогатного материнства алгоритми дій, протипоказання для проведення ДРТ методом сурогатного материнства та обсяг обстежень пацієнтів. Важливим пунктом Наказу МОЗ є перелік документів, які необхідні для проведення сурогатного материнства, а саме нотаріально засвідчена копія письмового спільного договору між сурогатною матір'ю та жінкою (чоловіком) або подружжям [4].

Характеризуючи договір про сурогатне материнство, необхідно спершу визначитися з його правовою природою. Згідно з проведеним дослідженням можемо сказати, що договір сурогатного материнства має сімейно-правову природу. Сам договір регулює відносини між сурогатною матір'ю та біологічними батьками дитини, тому є цивільно-правовим договором. Крім того, там, де мова йде про оплату, особливості укладання, істотні умови, а також відповідальність за порушення договірного зобов'язання слід констатувати наявність цивільно-правової сфери. З огляду на вищевикладене договір про сурогатне материнство – це цивільний правочин, який укладений за вільним волевиявленням юридично рівних і майново-самостійних учасників цивільно-правових відносин, направлений на виникнення цивільних прав і обов'язків, з урахуванням особливостей, що впливають із суті породжених цим правочином правовідносин. Договір про сурогатне материнство не знайшов свого місця серед окремих видів договорів, передбачених ЦК України, тому він є непоіменованим. З цієї причини договір, який урегулює відносини сурогатного материнства, може називатися: договір про здійснення допоміжних репродуктивних технологій методом сурогатного материнства; договір про виношування дитини та подальшу її передачу; договір про надання послуг сурогатної матері тощо.

Список використаних джерел:

1. Якущенко М. Еволюція сурогатного материнства: правовий аспект. *Правові горизонти*. 2020. № 21(34). С. 41-46.
2. Сімейний кодекс України: Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III: станом на 5 жовт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 09.09.2013 р. № 787. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13>.
4. Про затвердження статистичної документації з питань допоміжних репродуктивних технологій: Наказ МОЗ України від 10.12.2001 р. № 489. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1068-01#Text>.

Блятник А. Т.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Науковий керівник:

Вовк М. З.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ОГОЛОШЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ ПОМЕРЛОЮ

Інколи трапляються ситуації, коли фізична особа тривалий час відсутня за місцем свого проживання. Це може мати негативні наслідки як для майна самої особи, так і для третіх осіб. Водночас довготривала відсутність особи дає підстави припускати, що такої особи вже немає в живих. Тому з метою

усунення невизначеності у правовідносинах, пов'язаних із відсутністю особи, яка тривалий період перебуває поза межами свого місця проживання, і місце її знаходження невідоме, може бути прийняте рішення щодо оголошення її померлою [1, с. 331].

Варто зазначити, що події останніх років у нашій країні дали новий поштовх до актуалізації питань, що стосуються тривалої відсутності фізичних осіб, як наслідок – оголошення їх померлими. У зв'язку із цим необхідність подальшого дослідження інституту оголошення фізичної особи померлою не викликає сумнівів.

Правовому регулюванню підстав та правових наслідків оголошення фізичної особи померлою присвячені ст. ст. 46-47 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Зокрема, відповідно до ст. 46 ЦК України фізична особа може бути оголошена судом померлою, якщо у місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців, а за можливості вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру – протягом одного місяця після завершення роботи спеціальної комісії, утвореної внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру. Фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням конкретних обставин справи суд може оголосити фізичну особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців [2].

За загальним правилом фізична особа оголошується померлою від дня набрання законної сили рішенням суду про це. Однак фізична особа, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави припустити її загибель від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними

діями, збройним конфліктом, може бути оголошена померлою від дня її вірогідної смерті [2].

Порядок оголошення фізичної особи померлою встановлюється Цивільним процесуальним кодексом України. Судочинство з розгляду відповідних справ здійснюється в порядку окремого провадження [3].

Слід погодитись з В.А. Плевом та В.В. Мазуром, що рішення суду про оголошення фізичної особи померлою базується на презумпції смертності (тобто на припущенні, що фізична особа, яка відсутня, – мертва) [4, с. 106]. Адже на момент розгляду справи неможливо встановити достеменно, що певної особи немає в живих.

Згідно з ч. 1 ст. 47 ЦК України правові наслідки оголошення фізичної особи померлою прирівнюються до правових наслідків, які настають у разі її смерті [2]. Зокрема, факт оголошення фізичної особи померлою підлягає державній реєстрації в органах державної реєстрації актів цивільного стану (далі – ДРАЦС). Відповідно до п. 9 глави 5 розділу III Правил ДРАЦС в Україні, затверджених наказом Мін'юсту України 18.10.2000 № 52/5 (у редакції наказу Мін'юсту України 24.12.2010 № 3307/5) державна реєстрація смерті особи, оголошеної судом померлою, проводиться за рішенням суду, надісланим судом відділу ДРАЦС, після набрання ним законної сили або за заявою осіб, що були заявниками при розгляді судом справи, чи спадкоємців померлого. Складений актовий запис про смерть включається до книги поновлених актових записів цивільного стану за поточний рік. У цих випадках датою смерті вважається день набрання рішенням суду законної сили, якщо інше не зазначено в рішенні суду [5].

Крім цього, згідно п. 15 глави 5 розділу III вище згаданих Правил якщо державна реєстрація смерті проводиться на підставі рішення суду про оголошення особи померлою, надісланого судом, свідоцтво про смерть оформлюється та видається заявнику під час його звернення до органу ДРАЦС. Про особливості проведення такої державної реєстрації смерті проставляється відповідна відмітка у графі «Для відміток» актового запису про смерть [5].

Внаслідок оголошення особи померлою, згідно зі ст. 1220 ЦК України, відкривається спадщина. Водночас певну специфіку має визначення часу відкриття спадщини такої особи. Оскільки днем смерті особи визнається день набрання законної сили рішенням суду, цей день вважається часом відкриття спадщини. Однак, варто погодитись із висловленою у юридичній літературі думкою, що якщо суд відповідно до ч. 3 ст. 46 ЦК України визначив у рішенні іншу дату вірогідної смерті особи і на момент набуття рішенням законної сили строки прийняття спадщини та інші строки вже спливали, то, з метою охорони інтересів спадкоємців, часом відкриття спадщини все одно слід визнавати день набрання рішенням суду законної сили [6, с. 359].

Також певні особливості має оформлення спадщини після осіб, оголошених померлими. Зокрема, відповідно до ч. 2 ст. 47 ЦК України спадкоємці фізичної особи, яка оголошена померлою, не мають права відчужувати протягом п'яти років нерухоме майно, що перейшло до них у зв'язку з відкриттям спадщини. Нотаріус, який видав спадкоємцеві свідоцтво про право на спадщину на нерухоме майно, накладає на нього заборону відчуження [2]. Заборона встановлюється з метою забезпечення інтересів і збереження майна фізичної особи, яка оголошена померлою, у випадку якщо вона насправді жива і з'явиться у місці свого проживання, або ж буде отримано відомості про таку особу [6, с. 291].

Доцільно зауважити, що п'ятирічний строк обчислюється не з моменту видачі свідоцтва, а з часу відкриття спадщини на майно особи, оголошеної померлою [7, с. 360].

Відповідно до ч. 1 ст. 104 Сімейного кодексу України з особою, оголошеною померлою, припиняється шлюб [8]. У цьому випадку припинення шлюбу не потребує спеціального оформлення. Відповідний правовий наслідок виникає у силу самого факту оголошення особи померлою. Підставою виникнення юридичних наслідків, пов'язаних із припиненням шлюбу, буде рішення суду про оголошення особи померлою, що набрало законної сили [9].

Крім цього, припиняється представництво за довіреностями, виданими фізичною особою на її ім'я (п.п. 6, 7 ч. 1 ст. 248 ЦК України), припиняються зобов'язання, нерозривно пов'язані із особою відповідної сторони (ст. 608 ЦК України), а також інші правовідносини особистого характеру, правонаступництво в яких не допускається, наприклад, договори доручення, комісії, управління майном.

Оголошення особи померлою має лише вірогідний характер і не виключає подальшої її появи або встановлення місця перебування. І перше, і друге тягне за собою необхідність анулювання юридичних наслідків, що настали з оголошенням особи померлою.

Список використаних джерел:

1. Лободюк А. І. Оголошення фізичної особи померлою. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів*: тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф.(м. Вінниця, 17 травн. 2023 р.).Вінниця: ХНУВС, 2023.С. 330-332.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV (в редакції Закону від 03.10.2017 № 2147-VIII). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

4. Плева В.А., Мазур В.В. Співвідношення понять «оголошення особи померлою» і «встановлення факту смерті» за цивільним та цивільно-процесуальним законодавством України. *Право і суспільство*. 2018. № 3. С. 104-109.

5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#n1742> (дата звернення: 01.11.2023).

6. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

7. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 1: Загальні положення. Особи/ за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2020. 928 с.

8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

9. Розлучення: один із подружжя помер або оголошений судом померлим. URL: <https://ldn.org.ua/useful-material/rozlucenna-odin-z-podruzza-pomer-abo-ogolosenij-sudom-pomerlim/> (дата звернення: 01.11.2023).

Васюта В. Р.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПЛИВ ПРАВОСВІДОМОСТІ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ НА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС: АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРАКТИК

Розгляд кейсів впливу правосвідомості студентів-правників на правосуддя має важливе значення в контексті здійснення правосуддя у цивільних справах. Сучасна молодь, зокрема студенти-правники, мають великий потенціал впливати на зміну правової культури та підвищення рівня

правосвідомості у суспільстві, насамперед як важливе джерело інформації для суддів. Сучасна правосвідома молодь можуть зробити неоціненний внесок у покращення якості правосуддя у цивільних справах шляхом проведення досліджень різних правових питань та знаходження корисних для суду у певних цивільних справах рішень, рекомендацій тощо.

У даному дослідженні розглядатиметься аналіз впливу правосвідомості студентів-правників як сучасної молоді на практичну діяльність суду при здійсненні правосуддя у цивільних справах через огляд вже існуючих практик та подальші можливі шляхи їх покращення.

Перший кейс можна знайти у працях М. Квіка, який описує як студенти-правники з одного з провідних університетів взяли участь у дослідженні проблеми забезпечення заборгованості у цивільних справах [1]. Було використано якісну методологію та здійснено процес збору даних шляхом залучення різних джерел та використання різноманітних методів, як от метод комплексного опитування; комбінований метод із залученням професійних діячів. Результатом стало формування висновків та рекомендацій для майбутніх досліджень.

Але для максималізації впливу правосвідомості на суспільне життя, судову діяльність у сфері цивільних справ та глибини змін (і на рівні *de facto*, і *de jure*), потрібно розглянути розширення спектру активностей (див. *Схема 1*).

Схема 1. Спектр дій для досягнення фактичного та юридичного результату

Отже, згідно з першим наведеним кейсом пропонуємо описати дії поетапного модернізованого дослідження стосовно проблеми забезпечення заборгованостей у цивільних справах, користуючись поданою схемою. На першому етапі студенти б провели аналіз чинного законодавства та виявили ряд нечіткостей та прогалин, які призводили до затягнутих судових процесів та незадовільних рішень для боржників. Наступним етапом після виявлення проблем стала б розробка законопроекту, який включав конкретні пропозиції щодо внесення змін до чинного законодавства. Це вказує не лише на наявність знань щодо існуючого законодавства та вміння використовувати метод аналізу, а й також на здатності розробити правовий текст. Подальший крок становив би лобіювання змін шляхом представлення законопроекту відповідним депутатам та громадським організаціям для подальшого розгляду. Дана діяльність робить акцент на важливості правосвідомості задля активної участі в громадському житті. Як результат, останнім етапом такого процесу стали б певні законодавчі зміни, що були внесені та покращили процедуру врегулювання заборгованості у цивільних справах та сприяли справедливим рішенням.

Другий кейс описує, як університетські групи студентів-правників долучаються до правозахисних проєктів в галузі цивільного судочинства, таких як: а) участь у безкоштовній правовій допомозі для осіб, які не можуть дозволити собі адвоката шляхом надання консультацій, підготовку документів та представництво в суді; б) виявляють проблеми та недоліки в системі цивільного правосуддя, чим допомагають громадянам здійснити доступ до справедливих судових рішень [2]. Це може відбуватися у формі обов'язкового проходження практики або на добровільних засадах.

Дана діяльність ілюструє як правосвідомість та розуміння принципів цивільного процесу не лише теоретично важливі, а й практично.

Третім прикладовим кейсом є pro-bono студентів-правників, що показує, як вони, стаючи адвокатами, перетворили свою теоретичну підготовку та правову обізнаність на конкретні дії, які впливають на судовий процес та забезпечують правову допомогу малозабезпеченим верствах населення у

цивільних справах. Вони представляють інтереси клієнтів у судах, надають юридичну допомогу та розробляють стратегії для впливу на судові рішення в інтересах суспільства в цілому [3].

Таким чином, вплив студентів-правників на практичну діяльність суду у цивільних справах виявляється через їхню активну діяльність у правовому полі завдяки правосвідомості, що формується з теоретичного, практичного та культурологічного компонентів правової освіти. Проведення аналізу законодавства, реалізація правозахисних проєктів та здійснення *pro-bono* студентами-правниками сприяють покращенню судових процедур та забезпеченню справедливості при вирішенні цивільних справ. Їхня роль у внесенні змін до законодавства та представництво інтересів клієнтів в судах відіграють ключову роль у покращенні цивільного правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Kwiek M. Університет і держава Вивчення глобальних трансформацій. *AMUR Angular: Home*. URL: <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/10348> (дата звернення: 10.11.2023).

2. Зельдіна О. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні і практичні аспекти. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://baas.gov.ua/ua/proekty/articles/h/1139-sudovij-zakhist-prav-sub-ektiv-pidpriemnitstva-teoretichni-i-praktichni-aspekti.html> (дата звернення: 6.11.2023).

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI : станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text> (дата звернення: 8.11.2023).

Гуда В. Р.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Лабюк Ю. Ю.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Хомко Л. В.,

доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРИПИНЕННЯ СУБ'ЄКТА ГОСПОДАРЮВАННЯ»

Поняття «припинення суб'єкта господарювання» є основним та ключовим моментом для кожного учасника господарських відносин, але наше розуміння змісту цього поняття на нормативному рівні ще досі чітко не закріплено. Існує низка досліджень щодо даної ситуації.

Інститут припинення діяльності суб'єктів господарювання розглядався у працях О.М. Вінник, В.М. Гайворонського, В.В. Джуня, Л.М. Дорошенко, О.М. Зубатенко та інших. Законотворча діяльність на сьогоднішній день налічує десятки норм, що покликані регулювати процедуру припинення.

Конституція України дає кожній людині право займатися підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законодавством. Проте сучасна політична, економічна, зовнішньополітична та фінансова ситуації в країні змушує багатьох підприємців замислюватись щодо припинення підприємницької діяльності. На жаль, в сучасних умовах таке рішення дійсно є

найкращим. Проте припинення юридичної особи в Україні майже завжди є більш ускладненим процесом, який супроводжується виконанням певних дій, що в свою чергу робить цей процес довшим та складнішим ніж створення юридичної особи.

Порядок припинення суб'єктів господарювання регулюється значною кількістю нормативних актів, до яких, насамперед, належать Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», Закон України «Про господарські товариства» та інші нормативно-правові акти [1].

В даному питанні є також невизначеності щодо встановлення поняття «припинення суб'єкта господарювання». Українське законодавство не містить прямого визначення поняття припинення суб'єкта господарської діяльності. Сутність цього поняття впливає із загальних положень про процедуру припинення такої діяльності, що містяться у Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань», та з положень Цивільного кодексу України.

Варто звернути увагу на думку В.С. Щербини: припинення суб'єкта господарювання – це специфічна правова робота, яка включає юридичні підстави (умови), акти та процесуально-правові дії щодо припинення суб'єкта господарювання як суб'єкта права [2, с. 134]. Якщо здійснити аналіз чинних норм, то можна помітити, що в Цивільному кодексі України вказується, що юридична особа припиняється в результаті реорганізації та ліквідації, що є характерною складовою для визначення поняття «припинення суб'єкта господарювання».

З урахуванням законодавства і суспільних відносин у науковому дослідженні О.М. Зубатенко запропоновано таку класифікацію підстав припинення суб'єкта господарювання за різними критеріями:

- 1) Відносно волевиявлення власника суб'єкта господарювання:
 - добровільні припинення;

- вимушені припинення;
- примусові припинення.

2) Відносно законності підстави припинення:

- законні припинення;
- протизаконні припинення – ті, які застосовані з перевищенням державним органом своєї компетенції; застосовані неналежним органом; застосовані з порушенням порядку, встановленого законодавством.

3) Припинення за органами, що приймають рішення про це:

- припинення власником або органом, уповноваженим створювати такі суб'єкти;
- припинення учасниками (засновниками);
- припинення судовими органами й іншими владними органами.

4) Залежно від мети припинення:

- внутрішньоцільові припинення (на користь суб'єкта господарювання);
- зовнішньоцільові припинення (на користь третіх осіб) – такі, що знімають порушення закону; направлені на захист порушених або таких, що можуть бути порушеними, прав третіх осіб.

5) Залежно від наявності вольового моменту:

- припинення, пов'язані з волевиявленням власника або іншого органу;
- припинення, пов'язані з настанням певних юридичних фактів [4].

Відповідно до Цивільного кодексу України юридична особа припиняється в результаті реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення [3].

Встановивши основні ознаки припинення суб'єкта господарювання слід визначити, що собою становлять поняття ліквідація та реорганізація. Суттєва різниця між ліквідацією та реорганізацією полягає у тому, що в першому випадку має місце остаточне припинення будь-якої діяльності якогось суб'єкта господарювання, у другому – припинення його функціонування в конкретній організаційно-правовій формі із заміною на нову. В обох випадках «припинення

суб'єкта господарювання» суб'єкт, що припиняється, більше не існуватиме. У зв'язку з ліквідацією суб'єкта припиниться і його діяльність, у зв'язку ж із реорганізацією вона триватиме, але вже не в колишній, а в новій організаційно-правовій формі суб'єкта господарювання.

Відтак, на підставі вищенаведеного, можна підсумувати, що для дефініції «припинення господарської діяльності» характерним є відсилочний характер норм, що значно ускладнює процедуру оформлення ліквідації чи реорганізації, оскільки потребує звернення до великої кількості нормативно-правових актів та невизначеності щодо самого поняття, яке чітко не закріплено в законодавстві України.

Стосовно українського законодавства, що регулює процедуру припинення суб'єктів господарювання, то воно потребує значного доопрацювання та кодифікації, оскільки положення щодо припинення розміщені у різних нормативно-правових актах, що значно ускладнює цю процедуру, а в Цивільному та Господарському кодексах України відсутні важливі положення про реорганізацію, припинення фізичних осіб – підприємців, що також є значною прогалиною у законодавстві при проведенні процедури припинення суб'єкта господарської діяльності [5, с.72].

Відтак припинення суб'єкта господарської діяльності в Україні може бути здійснено двома шляхами: ліквідацією чи реорганізацією, що є складовою загального терміна припинення суб'єкта господарювання.

Список використаних джерел:

1. Старцев О.В. Підприємницьке право: навчальний посібник: Істина, 2006. 208 с.
2. Щербина В.С. Господарське право: підручник: Юрінком Інтер, 2013. 636 с.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

4. Зубатенко О.М. Припинення суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / О.М. Зубатенко; Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 2008. 25 с.

5. Новохацька М.Ю. Юридичні аспекти припинення суб'єктів господарювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. С. 70-75.

Іваськевич А. М.,

здобувач вищої освіти

(Львівський національний університет природокористування)

Науковий керівник:

Руданецька ,

доцент кафедри права,

кандидат юридичних наук, доцент

(Львівський національний університет природокористування)

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ВИКОРИСТАННЯ МЕДИЧНОГО КАНАБІСУ В УКРАЇНІ

Протягом багатьох років приватні, медичні та наукові спільноти України займаються лікуванням хронічного болю, епілепсії, анорексії, посттравматичного синдрому, захворювань імунної системи, артрити, ревматизму, астми, хвороби Альцгеймера, Паркінсона, Хантінгтона, герпес, виразка та СНІД, втрата ваги внаслідок діабетичної нейропатії, різні форми склерозу та багато інших серйозних захворювань.

У січні 2019 року вже було підтримано петицію із закликом до «правового регулювання канабісу в наукових і медичних цілях – захист конституційних прав громадян».

Під час широкомасштабного військового вторгнення росії на нашу територію існує нагальна потреба у вживанні медичної коноплі важкопораненими, особливо тими, хто втратив кінцівки або посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) [1].

13 липня 2023 року народні депутати України підтримали в першому читанні законопроект «Про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни» 268 голосами. Це додало оптимізму серед пацієнтів, які з 2017 року активно борються за легалізацію медичного канабісу, щоб зменшити прогресування важких захворювань [2].

З початку 2022 року кількість інвалідів в Україні значно зросла. Якщо на початок минулого року інвалідів було 2 725,8 тисяч осіб, то станом на 1 квітня 2023 року їх уже 2 893,6 тисяч осіб.

Приблизно 168 тисяч українців стали інвалідами внаслідок масованого військового вторгнення росії в Україну.

Застосування медичної канабісу за призначенням лікаря дозволено як болезаспокійливий засіб при сильних фізичних і галюцинаторних болях у місці ушкодження.

Крім того, медичні препарати на основі канабісу, в першу чергу, зменшують неприємні/травматичні спогади та зменшують інтенсивність симптомів ПТСР.

Україна, як цивілізована держава, має розробити чіткі правила щодо виробництва та розповсюдження канабісу для медичних цілей.

Медичні препарати на основі канабісу зараз схвалені та широко використовуються в 56 країнах світу, зокрема в країнах ЄС, Канаді, Великій Британії та США. Водночас медичний канабіс не легалізований у Китаї, Білорусі, Саудівській Аравії, Ірані, Казахстані, Алжирі, Чаді, Камеруні та

Україні. Експерти кажуть, що найпростіший доступ до цих ліків мають пацієнти в Ізраїлі та Німеччині.

У різних країнах все по-різному. Закони щодо цього питання також відрізняються. Деся можна і вирощувати, і виробляти, деся тільки виробляти, деся тільки вирощувати, але не виробляти, деся тільки імпортувати сировину [3].

Медичний канабіс – це лікарський засіб, що має болезаспокійливу, розслаблюючу та спазмолітичну дію. Такі таблетки, суспензії, спреї або інфузії повинен призначати тільки лікар пацієнтам з операцією, епілепсією, анорексією, посттравматичним синдромом, артритом, ревматизмом, астмою, хворобою Альцгеймера, Паркінсона. Крім того, війна, ймовірно, призведе до того, що все більше і більше людей з посттравматичним стресовим розладом, включаючи військовослужбовців, потребуватимуть такого лікування. Загалом, за оцінками МОЗ, в Україні близько 2 мільйонів людей потребують медичних препаратів на основі коноплі, але внаслідок війни ця цифра може зрости до 4 мільйонів [4].

Проектом Закону пропонується:

- створити нормативні умови для легального розповсюдження конопель у встановлених законодавством цілях, зокрема для використання в медичній практиці та науково-технічній діяльності;
- запровадження умов суворого контролю за розповсюдженням рослин конопель у медичних та наукових цілях;
- сприяння розповсюдженню рослин канабісу для промислових цілей;
- врегулювання питань ліцензування господарської діяльності, пов'язаної з розповсюдженням рослин коноплі для медичних та наукових цілей;
- встановлює комплексні вимоги до компаній, які бажають здійснювати господарську діяльність у сфері розповсюдження рослин коноплі для медичних і наукових цілей;

– визначення органів ліцензування та їх повноважень у сфері господарської діяльності з розповсюдження рослин коноплі для медичних та наукових цілей;

– забезпечити умови для використання рослин конопель у науковій та науково-технічній діяльності;

– дає поштовх розвитку медицини, практичної медицини та фармацевтичної промисловості, запроваджуючи можливість використання коноплі в медичних та дослідницьких цілях;

– сприяти підвищенню рівня та якості медичного обслуговування населення шляхом забезпечення реалізації права на охорону здоров'я шляхом використання більш ефективних лікарських засобів та методів лікування, особливо у сфері паліативної допомоги.

Щодо вживання медичної марихуани:

– надання пацієнтам можливості придбати та зберігати медичну коноплю для медичних потреб за медичними показаннями за рецептом лікаря, виданим в електронному вигляді в установленому законодавством порядку.

Для контролю обігу автори законопроекту пропонують створити електронний реєстр, в якому реєструватимуться всі операції. Уповноважений орган у сфері обігу лікарських конопель визначить Кабінет Міністрів України.

Проектом закону пропонується внесення комплексних змін до:

Основ законодавства України про охорону здоров'я для визначення права особи на доступ до необхідних лікарських засобів, включаючи, але не обмежуючись наркотичними та/або психотропними засобами та прекурсорами;

Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» щодо забезпечення можливості використання рослин роду коноплі в промислових, наукових і медичних цілях та впорядкування інструментів контролю за їх обігом;

Закону України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» щодо включення до переліку документів дозволу на

використання об'єктів і приміщень, призначених для здійснення діяльності з обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів.

Ухвалення в парламенті законопроекту про дозвіл на контрольоване виробництво та контрольоване використання медичного канабісу та лікарських засобів на його основі в Україні є гуманним кроком для народу України, який страждає від постійного психічного, фізичного та галюцинаторного болю.

Українська влада надає великого значення відновленню людського потенціалу після перемоги. Тому створення нової системи психологічної реабілітації українських Захисників та мирних жителів, які постраждали від російської окупації, є одним із головних пріоритетів Мінветеранів та уряду.

Управління у справах ветеранів спільно з Міністерством охорони здоров'я працює над впровадженням нового підходу до психологічної реабілітації військовослужбовців, їхніх сімей та сімей загиблих воїнів відповідно до всіх стандартів, що діють у провідних країнах світу.

Список використаних джерел:

1. Законопроект про легалізацію медичного канабісу. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/10/11/257017/>.

2 Підтримка закону про медичний канабіс у першому читанні. URL: <https://suspilne.media/527925-rada-pidtrimala-zakon-pro-medicnij-kanabis-u-persomu-citanni-nardep/>.

3. Colin Martin, Vinood B Patel, Victor Preedy. Cannabis Use, Neurobiology, Psychology, and Treatment. Elsevier Academic Press. 2023.

4. Khalsa Jag H.; Bunt Gregory; Blum Kenneth та ін. Review: Cannabinoids as Medicinals. Current Addiction Reports. 2022.

Куц С. І.,
здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:
Грабар Н. М.,
доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

**ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ У РАЗІ ПОВЕРНЕННЯ ОСОБИ,
ЯКУ ВИЗНАЛИ БЕЗВІСТИ ВІДСУТНЬОЮ АБО ОГОЛОШЕНО
ПОМЕРЛОЮ**

Сьогодні зазначена тема є вкрай актуальною, адже під час війни в Україні є неодноразові випадки, коли особа, яка була визнаною безвісти відсутньою або оголошеною померлою повертається.

Перед аналізом даних цивільно-правових наслідків, доречно спочатку надати визначення понять безвісти відсутньої особи та особи, яку оголошено померлою.

Згідно ст. 43 ЦК України суд визнає особу безвісти відсутньою тоді, якщо протягом одного року в місці її постійного проживання немає відомостей про місце її перебування.

Відповідно до ст. 46 ЦК України суд оголошує особу померлою за наявності таких підстав: 1) відсутність особи в місці її постійного проживання; 2) відсутність відомостей про місце її перебування протягом трьох років, а якщо вона зникла безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підставу припускати її загибель від певного нещасного випадку, – протягом шести місяців. Виняток встановлений у ч. 2 ст. 46 ЦК України, де зазначено, що

фізична особа, яка пропала безвісті у зв'язку з воєнними діями, може бути оголошена судом померлою після спливу двох років від дня закінчення воєнних дій. З урахуванням обставин справи суд може оголосити особу померлою і до спливу цього строку, але не раніше спливу шести місяців; 3) неможливість одержання відомостей про місце перебування особи, незважаючи на вжиті заходи [1].

У разі повернення особи, яку визнали безвісти відсутньою або оголошеною померлою Цивільний кодекс України відповідно до ст. 45 і ст. 48 передбачає, що, якщо фізична особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася або якщо отримано відомості про місце її перебування, суд за місцем її перебування або суд, що постановив рішення про визнання цієї особи безвісно відсутньою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою і якщо фізична особа, яка була оголошена померлою, з'явилася або якщо отримано відомості про місце її перебування, суд за місцем перебування цієї особи або суд, що постановив рішення про оголошення її померлою, за заявою цієї особи або іншої заінтересованої особи скасовує рішення суду про оголошення фізичної особи померлою [1].

О. Дзера при цьому підкреслює, що суд має точно впевнитися, що особа була визнана померлою помилково [2].

Тому, при одержанні заяви про появу фізичної особи, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або відомостей про місцеперебування цієї особи суд за місцеперебуванням особи або суд, який ухвалив рішення про визнання особи безвісно відсутньою або оголосив її померлою, призначає справу до слухання за участю цієї особи, заявника та інших заінтересованих осіб і скасовує своє рішення про визнання фізичної особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою. Заяву може бути подано особою, яку було визнано безвісно відсутньою або оголошено померлою, або іншою заінтересованою особою. Копію рішення суд надсилає

відповідному органу державної реєстрації актів цивільного стану для анулювання актового запису про смерть (ст. 309 ЦПК України).

Окрім вищевказаного формального наслідку з'явлення особи, як зазначає Д. С. Січко (скасування рішення суду про визнання особи безвісно відсутньою або оголошення її померлою) наступає також ряд фактичних наслідків.

Найголовнішим із них є поновлення особистого правового статусу особи. Однією зі складових правового статусу особи є її шлюб [3].

Стаття 118 Сімейного кодексу України говорить про те, що якщо особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасовано та актовий запис про смерть анульовано, її шлюб з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває в повторному шлюбі. Якщо особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасоване, її шлюб з іншою особою може бути поновлений за їхньою заявою, за умови, що ніхто з них не перебуває в повторному шлюбі [4].

Також, незалежно від часу своєї появи фізична особа, яка була оголошена померлою, має право вимагати від особи, яка володіє її майном, повернення цього майна, якщо воно збереглося та безоплатно перейшло до неї після оголошення фізичної особи померлою. Якщо майно перейшло до нового власника за відплатним договором, і якщо на момент набуття цього майна новий власник знав, що фізична особа, яка була оголошена померлою, насправді жива, то новий власник зобов'язаний повернути це майно. У разі неможливості повернути майно в натурі відшкодовується вартість цього майна [5].

Варто зазначити, що не вирішеним залишається питання поновлення особистих немайнових прав особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою та з'явилася. В. Бобко наголошує, що цивільне законодавство розглядає можливість поновлення в майнових правах громадянина, який з'явився, проте ніде не зазначено про поновлення його немайнових прав. Учений пов'язує можливість поновлення в особистих правах

громадянина, який з'явився, з тим, наскільки поважними є підстави його безвісної відсутності [6].

Таким чином, інститут оголошення фізичної особи померлою – це комплексний міжгалузевий інститут, адже норми, що його складають, містяться одночасно в цивільному законодавстві, в цивільному процесуальному законодавстві, крім того, присутні вони і в адміністративному, житловому, сімейному, трудовому законодавстві тощо. Вказані норми, з одного боку, регулюють процедуру оголошення фізичної особи померлою, а отже й породжують певні цивільно-правові наслідки, з іншого – застосовуються в інших матеріальних галузях права. Ці всі наслідки стосуються усіх осіб, що вступали з оголошеною померлою особою у правовідносини (родинні чи майнові). В контексті цивільного права інститут оголошення особи померлою має на меті захистити права фізичних осіб у зв'язку з раптовим перериванням тих юридичних зв'язків, учасниками яких вони є [7].

Отже, підсумовуючи вищевикладене, на основі проаналізованої інформації ми визначили цивільно-правові наслідки, коли особа, яка була визнаною безвісно відсутньою або оголошеною померлою повертається.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 31.10.2023).
2. Ніколаєв А.Н. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / А. Н. Ніколаєв, О. В. Дзера. К.: Юрінком Інтер, 2010. Т. 1. 1327 с.
3. Січко Д. С. Окремі проблеми поновлення правового статусу особи, яка була визнана безвісно відсутньою або оголошена померлою та з'явилась. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2014. Вип. 28. Т. 1 С.128-131.
4. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 31.10.2023).

5. Правовий статус зниклих безвісти та безвісно відсутніх осіб. URL: <https://law-in-war.org/pravovuj-status-znyklyh-bezvisty-ta-bezvisno-vidsutnih-osib/>.

6. Бобко В. Г. Правові наслідки з'явлення громадянина, визнаного безвісно відсутнім або оголошеного померлим. *Підприємництво, господарство і право*. 2002. № 6. С. 48-50.

7. Корчак Т. В. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою за законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого. Харків, 2017. 22 с.

Куцір Н. С.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ),
помічниця приватного виконавця виконавчого округу
Львівської області Меленчука В.І.

Науковий керівник:

Верба О. С.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИРІШЕННЯ ПИТАННЯ ПРО ПРИМУСОВЕ ПРОНИКНЕННЯ ДО ЖИТЛА БОРЖНИКА

У процесі примусового виконання рішення суду чи іншого юрисдикційного органу не завжди виконавцю вдається фактично та повно виконати зміст виконавчого документа, застосовуючи передбачені законом виконавчі дії, до прикладу: арешт коштів, арешт майна, розшук майна

боржника, звернення стягнення на заробітну плату, стипендію та інші доходи тощо. Не частими, проте є випадки, коли виконавцю з метою виконання в повному обсязі резолютивної частини рішення, на підставі якого відкрито виконавче провадження, необхідно звертатися з відповідним поданням до суду про надання дозволу на примусове проникнення до житла боржника з подальшим описом та арештом рухомого майна, яке знаходиться у цьому житлі.

Більшу частину рухомого майна боржника виконавцю важко (подекуди, – неможливо) виявити шляхом надсилання запитів з метою реалізації цього рухомого майна у майбутньому, адже державній реєстрації згідно з вимогами чинного законодавства підлягають лише транспортні засоби, повітряні, річкові та морські судна, а все інше рухоме майно, як правило, знаходиться в житлі боржника та юридично не зареєстроване ніде.

Для того, щоби норми ст. 129-1 Конституції України від 28 червня 1996 року [1] та ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод від 04 листопада 1950 року, ратифікованої Україною 17 липня 1997 року [2] не були декларативними, а також з метою захисту і дотримання прав стягувача у виконавчому провадженні, виконавець уповноважений законом звернутися до суду з поданням про надання дозволу на примусове проникнення до житла боржника в порядку ст. 439 ЦПК України від 18 березня 2004 року №1618-IV [3] для здійснення опису та арешту не зареєстрованого рухомого майна боржника.

На практиці є випадки, коли суд, розглядаючи таке подання виконавця, часто відмовляє у задоволенні останнього, посилаючись на: невжиття виконавцем повного обсягу заходів, визначених законодавством про виконавче провадження щодо примусового виконання судового рішення; ненадання виконавцем доказів про обізнаність боржника про намір виконавця вчинити виконавчі дії, пов'язані з проникненням до житла в певну дату та час; не з'ясування виконавцем місця перебування боржника; ненадання виконавцем

доказів і фактів про умисне ухилення боржника від виконання покладених на нього зобов'язань, тощо.

Так, ст. 30 Конституції України кожному гарантує недоторканість житла та недопущення проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку як за вмотивованим рішенням суду. Проте, конституційна гарантія недоторканності житла не поширюється на випадки, коли суспільні інтереси вимагають правомірного обмеження прав людини, зокрема, для захисту прав і законних інтересів інших членів суспільства.

Зазначимо, що виконавці, як правило, звертаються до суду з поданням про примусове проникнення до житла боржника не часто, та лише у виключних випадках, коли виконавчий документ іншим чином не може бути виконаний через відсутність грошових коштів на рахунках, нерухомого, а також зареєстрованого рухомого майна тощо. В такому разі, вважаємо, що суд зобов'язаний задовольняти подання виконавця та надавати такий дозвіл на проникнення до житла боржника.

З аналізу судової практики та практики виконавців можна зробити висновок, що, хоча чинне законодавство у сфері виконавчого провадження містить положення про можливість звернення виконавця до суду із поданням про надання дозволу на примусове проникнення до житла боржника, однак, де-факто, отримати ухвалу суду, якою задоволено таке подання виконавця, – практично неможливо.

Наголошуємо, що суд, ухвалюючи рішення у справі в подальшому має сприяти його виконанню, а не відхиляти більшість поданнів виконавців, зокрема подання про примусове проникнення до житла боржника. За таких умов рішення суду існує, однак, довгий час (а то й завжди) залишається декларативним та не виконаним через несприяття суду в його фактичному та повному виконанні.

За наявності обставин, за яких виконавець не може виконати те чи інше рішення інакше, ніж звернутися до суду з поданням про примусове проникнення до житла боржника, в якому описати та арештувати рухоме майно

останнього з метою його реалізації та задоволення вимог стягувача у виконавчому провадженні, стверджуємо, що така відмова суду в задоволенні подання виконавця порушує права стягувача на отримання йому належного згідно з виконавчим документом та послаблює авторитет держави як правової.

Конституційний Суд України у своєму рішенні у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012 [4] висловлює позицію про те, що невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом.

Відтак, необґрунтована відмова суду в задоволенні подання виконавця про примусове проникнення до житла боржника блокує державному чи приватному виконавцю можливість повно та фактично виконати рішення суду чи іншого юрисдикційного органу, та постає питання про загрозу сутності права на справедливий розгляд судом, про що зазначено Конституційним Судом України.

З аналізу вищевикладеного робимо висновок, що для утвердження України як правової держави, а також для забезпечення гарантій права на суд, що включає в себе повне фактичне виконання рішення, суд повинен сприяти виконавцеві у процесі виконавчого провадження.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 року.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.11.2023).

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

4. Рішення Конституційного Суду України від 25 квітня 2012 року у справі № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text> (дата звернення: 01.11.2023).

Мандзяк Н. Т.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Яновицька А. В.,

доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЗАКОННОСТІ ТА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ СУБ'ЄКТОМ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Принцип верховенства права належить до конституційних принципів. Він несе в собі неупередженість, пріоритет прав та свобод людини, гуманізм у діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування. Досліджуючи зміст Конституції України можна побачити, що в ній не міститься визначення поняття «верховенство права». Йдеться лише, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (ч. 1 ст. 8 Конституції України) [1].

Ч. 1 ст. 129 Конституції України встановлює, що суддя, здійснюючи правосуддя, має бути незалежним та керуватись верховенством права. Принцип верховенства права є універсальним як для кримінального, цивільного, адміністративного, так і для господарського судочинства.

У статті 11 Господарського процесуального кодексу України (ГПК України) можна також віднайти норми, відповідно до яких господарський суд при розгляді справи керується принципом верховенства права [2].

З'ясовуючи зміст принципу верховенства права, я звернулась до Доповіді Європейської комісії «За демократію через право», яка була схвалена Комісією на 86-му пленарному засіданні у Венеції, 25–26 березня 2011 р. Венеціанська комісія вважає, що елементи принципу «верховенства права» є не лише формальними, а й матеріальними [3]. Я погоджуюсь з цією думкою, оскільки матеріальними елементами принципу «верховенства права» є: доступ до правосуддя представленого незалежними та безсторонніми судами, дотримання прав людини, законність, прозорий, підзвітний та демократичний процес введення в дію приписів права, юридична визначеність, заборона дискримінації та рівність перед законом.

Досліджуючи «верховенство права» як керівної засади господарського судочинства, варто звернути увагу на безпосереднє втілення цього принципу у діяльність господарського суду.

Аналізуючи Єдиний державний реєстр судових рішень України, можна підсумувати, що рішень господарських судів понад 100 000. Із них, більше 20 000 містять посилання на принцип верховенства права. Але я вважаю, що кількісний показник не визначає якість змісту та не свідчить про те, що принцип «верховенства права» не такий уже й важливий. Вибірковий аналіз рішень господарських судів України, переважно вказує на формальне посилання суду на принцип «верховенства права». Використання господарським судом принципу «верховенства права» часто відбувається з метою посилити свою правову позицію та навести додаткову аргументацію в мотивувальній частині рішення суду [4].

Практика ЄСПЛ є ключовим джерелом втілення принципу верховенства права у правозастосовчу діяльність вітчизняних господарських судів.

Так, П.М. Рабінович вирізняє такі ознаки принципу «верховенства права», сформульовані на основі аналізу рішень ЄСПЛ: визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності держави; поширюваність цієї пріоритетності на діяльність усіх без винятку органів держави, включаючи й органи прокуратури; правова певність, визначеність становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває; неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; обсяг будь-якого правового розсуду й спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом; наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості; майже безвиняткова можливість доступу до суду; наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, обов'язковість його виконання будь-якими органами і посадовцями; можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неоспорюваність остаточного судового рішення, яке набрало чинності; невтручання законодавчої влади у відправлення правосуддя [5].

Конституційними засадами принципу законності є положення Конституції України, згідно з якими органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених межах і відповідно до законів України [1].

Принцип «законності» як засада господарського судочинства розкривається по-перше, тим, що здійснення правосуддя господарськими судами можливе лише у разі дотримання норм процесуального права. По-друге, діяльність господарського суду є підпорядкованою, формалізованою чинному господарському процесуальному законодавству і має здійснюватися у визначеному ГПК України порядку.

Ст. 277 ГПК України передбачає, що порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права є підставою для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни судового рішення [2].

Реалізація принципу «законності» в господарському судочинстві забезпечується окремими процесуальними гарантіями. Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» гарантіями забезпечення реалізації принципу законності в господарському процесі є: рівність перед законом і судом; змагальність процесу і рівноправність сторін; змога сторони мати представника; чітка регламентація форми і змісту позовної заяви; гласність розгляду в господарських судах; безпосередність і безперервність судового розгляду; наявність стадії перегляду рішень, що не набрали законної сили, в апеляційному порядку і стадії перегляду рішень, які набрали чинності, у касаційному порядку; незалежність суддів господарського суду і підпорядкування їх тільки Конституції і законам; встановлена письмова форма рішення і докладно регламентований його структурний зміст; можливість відводу судді [6].

Конституційні принципи «верховенства права» та «законності» можна вважати основоположними принципами господарського судочинства в Україні. Пояснюється це тим, що основним підґрунтям діяльності судової влади є справедливий, неупереджений розгляд справи, що базується на засадах «верховенства права», дотримуючись встановленої законодавством процесуальної форми діяльності суду та правильного застосування норми матеріального права з метою врегулювання спірних правовідносин. Провівши аналіз та дослідження цих принципів, на мою думку варто поєднати ці принципи в один, залишивши назву «законності» або поєднуючи назви принцип «правозаконності».

Фундаментальними аспектами для утвердження принципів верховенства права і законності як засад господарського судочинства є, по-перше, удосконалення положень національного законодавства, які стосовно

верховенства права мають загальний характер та не розкривають його зміст; по-друге, узгодження правозастосовної діяльності господарських судів з міжнародними стандартами та прецедентною практикою ЄСПЛ.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.
3. Доповідь про правовладдя: Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська Комісія), 86-те пленарне засідання (Венеція, 25–26 березня 2011 р.). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)003rev2-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
5. Рабінович П. М. Верховенство права в інтерпретації Конституційного Суду України. *Юридичний вісник України*. 2006. № 4. С. 36-43.
6. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.

Михайлів В. Д.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Грабар Н. М.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЗОВУ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Сьогодні інститут забезпечення позову по суті – це обмеження суб'єктивних прав, свобод та інтересів відповідача або пов'язаних із ним інших осіб в інтересах забезпечення реалізації в майбутньому актів правосуддя і задоволених вимог позивача (заявника). Метою забезпечення позову є вжиття судом заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача від можливих недобросовісних дій із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу реальне та ефективне виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача, в тому числі задля попередження потенційних труднощів у подальшому виконанні такого рішення [1].

Основні засади забезпечення позову закріплені в Цивільному процесуальному кодексі України, у ньому містяться норми про підстави та види забезпечення позову, вимоги до заяви про забезпечення позову, її форма та зміст. Також визначено порядок подання, розгляду такої заяви про забезпечення позову, зустрічне забезпечення, заміна заходів забезпечення позову та їх скасування, виконання ухвали і відшкодування збитків, нанесених внаслідок забезпечення позову.

Під позовом слід розуміти вимогу позивача направлену до суду з метою захисту власних прав та інтересів. Забезпечення позову включає встановлення прав та інтересів, їх визнання та поновлення, а також певні вимоги до відповідача, котрий повинен виконати певну дію або не вчиняти її.

Суд може прийняти рішення про забезпечення позову, якщо це необхідно для ефективного захисту і якщо не забезпечення позову може ускладнити виконання рішення чи унеможливити його. Сам процес забезпечення позову полягає в задоволенні позовної вимоги та її виконанні.

До заяви про забезпечення позову висуваються певні вимоги, це її письмова форма, котра повинна містити відомості про найменування суду та заявника, предмет позову, захід забезпечення позову, ціна та пропозиції заявника, інші реквізити чи інформація, яка необхідна для забезпечення позову. До заяви про забезпечення позову стосовно відкриття провадження, арешту морського судна чи до заяви, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду необхідні інші документи.

У разі подання заяви про забезпечення позову до пред'явлення позову, відповідно до ч. 4 ст. 152 ЦПК України, заявник повинен пред'явити позов протягом десяти днів із дня постановлення ухвали про забезпечення позову [2].

Самі ж заяви про забезпечення позову, відповідно до ч. 1 ст. 153 ЦПК України, розглядається судом не пізніше двох днів з дня її надходження без повідомлення учасників справи (учасників третейського (арбітражного) розгляду), крім випадків, передбачених частиною п'ятою цієї статті. Суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову, може викликати особу, яка подала заяву про забезпечення позову, для надання пояснень або додаткових доказів, що підтверджують необхідність забезпечення позову, або для з'ясування питань, пов'язаних із зустрічним забезпеченням.

Сьогодні законодавець дозволяє суду забезпечити позов такими шляхами:

- накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві та знаходяться у нього або в інших осіб;
- заборона вчиняти певні дії;

- встановлення обов'язку вчинити певні дії;
- заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- зупинення продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно та про зняття з нього арешту;
- зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;
- передача речей, які є предметом спору, на зберігання іншим особам;
- встановлення обов'язку вчинити дії щодо унеможливлення доступу користувачів мережі Інтернет до об'єктів права інтелектуальної власності, правомірність використання (розміщення) яких у мережі Інтернет є предметом спору (ч. 1 ст. 150 ЦПК України).

При цьому законодавець та судова практика вимагають, щоб припущення заявника щодо необхідності забезпечення позову було саме обґрунтованим, тобто підтверджувалося певними доказами [3].

Відповідно ч. 1 п. 6 ст. 151 ЦПК України заява про забезпечення позову має містити пропозиції заявника щодо зустрічного забезпечення.

У ст. 154 ЦПК України, вказано, що суд може вимагати від особи, яка звернулася із заявою про забезпечення позову, забезпечити відшкодування збитків відповідача, які можуть бути спричинені забезпеченням позову.

Розмір зустрічного забезпечення визначається судом з урахуванням обставин справи. Заходи зустрічного забезпечення позову мають бути співмірними із заходами забезпечення позову, застосованими судом, та розмір збитків, яких може зазнати відповідач у зв'язку із забезпеченням позову.

Відповідно ч. 4 п. 2 ст. 154 ЦПК України зустрічне забезпечення, як правило, здійснюється шляхом внесення на депозитний рахунок суду грошових коштів у розмірі, визначеному судом. Якщо позивач з поважних причин не має можливості внести відповідну суму, зустрічне забезпечення також може бути здійснено шляхом вчинення інших визначених судом дій для усунення

потенційних збитків та інших ризиків відповідача, пов'язаних із забезпеченням позову.

Також, інститут забезпечення позову може стати предметом зловживання учасниками справи своїми процесуальними правами. З огляду на це суду має бути надане підтвердження існування реальної загрози невиконання чи ускладнення виконання можливого рішення суду про задоволення позову; забезпечення позову має бути обґрунтованим, тобто заявник повинен обґрунтувати, чому невжиття заходів забезпечення позову може ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду та яким чином; вид забезпечення позову повинен відповідати позовним вимогам у повному обсязі [3].

Таким чином, через забезпечення позову є можливість захистити свої права та інтереси в суді на різних етапах розгляду справи. Забезпечення позову передбачає звернення до суду за допомогою заяви для вжиття судом необхідних заходів щодо охорони інтересів позивача від можливих зловживань із боку відповідача з тим, щоб забезпечити позивачу надійний захист його прав та швидке виконання судового рішення, якщо воно буде прийняте на користь позивача.

Список використаних джерел:

1. Таранець К.О. Інститут забезпечення позову у цивільному процесі: практичні аспекти застосування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 496-500.

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.11.2023).

3. Мороз В. Забезпечення позову в цивільному та господарському процесі як спосіб зловживання правом. *Юридична газета online* /5 вересня 2017/ URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/zabezpechennya-pozovu-v-civilnomu-ta-gospodarskomu-procesi-yak-sposib-zlovzhivannya-pravom.html>.

Паньковецька Ю. В.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Науковий керівник:

Вовк М. З.,

доцент кафедри
цивільно-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРАВОЧИНУ, ЯКИЙ ВЧИНЕНО ПІД ВПЛИВОМ ПОМИЛКИ

Однією із підстав визнання правочину недійсним є його вчинення під впливом помилки. Правовому регулюванню наслідків правочину, який вчинено під впливом помилки присвячена ст. 229 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [1].

Дослідження питання правових наслідків правочину, який вчинено під впливом помилки, доцільно почати зі з'ясування поняття «помилка». Водночас, варто відзначити, що визначення відповідного поняття відсутнє у ЦК України.

На думку авторів підручника «Цивільне право України. Загальна частина» за редакцією О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика, помилка – це неправильне сприйняття особою фактичних обставин правочину, що вплинуло на її волевиявлення, за відсутності якого можна було б вважати, що правочин не був би вчинений [2, с. 544].

І. В. Давидова вважає, що під помилкою слід також розуміти і припущення щодо фактів або правових норм, яке не відповідає реальним обставинам, існуючим на момент укладення договору [3, с. 40].

Аналогічний зміст в це поняття вкладається і судовою практикою. Зокрема, у своїй постанові від 02.08.2018 року (справа № 317/1031/16) Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначає, що помилка – це неправильне, помилкове, таке, що не відповідає дійсності, уявлення особи про природу чи елементи вчинюваного нею правочину [4].

Щоб викликати відповідні правові наслідки, помилка повинна мати істотне значення. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 229 ЦК України істотне значення має помилка щодо природи правочину, прав та обов'язків сторін, таких властивостей і якостей речі, які значно знижують її цінність або можливість використання за цільовим призначенням. Помилка щодо мотивів правочину не має істотного значення, крім випадків, встановлених законом [1].

О. Самбір запропоновано помилки, що мають істотне значення поділяти на дві групи: 1) помилки щодо загальних обставин, які мають істотне значення для будь-якого правочину (закріплені в абз. 2 ч. 1 ст. 229 ЦК України); 2) помилки щодо окремих обставин, які мають істотне значення для конкретного виду правочинів у випадках, установлених законом (наприклад, помилка щодо мотивів правочину, учасників правочину, тотожності предмета правочину тощо) [5, с. 25].

А.С. Бахаєва, узагальнивши позиції вчених та судову практику, запропонувала класифікувати істотні помилки в недійсних правочинах відповідно до того, в чому саме помилявся учасник правочину наступним чином:

1) правова помилка – випадок, коли особа в наслідок недостатньої правової досвідченості перебуває в омані щодо поточного нормативного регулювання правочину;

2) помилка у характері правочину – випадок, коли обидві сторони добросовісно помиляються у визначенні (назві) правочину, наприклад, укладають договір оренди майнового паю, спадковий договір плутають з

договором довічного утримання, при наданні речі на зберігання застосовують правила договору безоплатного користування річчю;

3) помилка в предметі правочину – випадок, коли учасники правочину під час укладання правочину помилково мають на увазі різні предмети правочину (речі, об'єкти, дії);

4) помилка в особі учасника правочину – випадок, коли учасника правочину помилково приймають за іншу особу, однофамільця, або учасник правочину вдруге звертається для надання послуг на підприємство, коли з'ясовується, що робітник, який останнього разу був виконавцем послуги, в ній вже не працює [6].

Правочин, вчинений під впливом помилки, є оспорюваним і відповідно до ст. 229 ЦК України може бути визнаний судом недійсним.

У цивілістичній науці дискусійним є питання щодо кола осіб, які можуть звернутися до суду з позовом про визнання правочину недійсним як вчиненого внаслідок помилки. Вважаємо, що позивачем повинна виступати особа, яка діяла під впливом помилки, адже їй як нікому іншому відомі всі обставини, пов'язані з формуванням і вираженням волі. Зокрема, В. І. Крат зазначає, що уявлення про справжню волю може існувати тільки в особі, яка помилялася, а зовнішньому сприйняттю це може бути взагалі недоступно. Тому тільки особа, яка помилялась, і може ставити під сумнів неправильне формування волі за наявності помилки та оспорювати на цій підставі вчинений нею правочин [7, с. 39].

Основним правовим наслідком визнання недійсним правочину, вчиненого внаслідок помилки, є реституція, тобто повернення сторін до первісного стану [8, с. 385].

Відповідно до ч. 2 ст. 229 ЦК України за умови, якщо особа, яка вчиняла правочин внаслідок помилки, робила це в результаті власного недбальства, то на неї покладаються додаткові майнові обтяження у вигляді обов'язку відшкодувати другій стороні завдані цим збитки. Однак можлива і протилежна

ситуація, за якої інша сторона своєю необережною поведінкою сприяла помилці. У цьому разі вона зобов'язана відшкодувати другій стороні, яка вчинила правочин під впливом помилки, завдані їй збитки.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової, Р. А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
3. Давидова І. В. Категорія помилки в цивільному праві та законодавстві. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 66. С. 36-42.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 02.08.2018 у справі № 317/1031/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75691693> (дата звернення: 03.11.2023).
5. Самбір О. Помилка, що має істотне значення як підстава для визнання правочину недійсним. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 4. С. 24-28.
6. Бахаєва А.С. Правочин, який вчинено під впливом помилки, обману (шахрайства). *Форум права*. 2018. № 1. С. 8–15. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2018_1_3.pdf (дата звернення: 03.11.2023).
7. Крат В. І. Недійсність правочинів, учинених під впливом помилки. *Юрист України*. 2012. № 1-2(18-19). С. 35-40.
8. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар. Т. 2: Об'єкти. Правочини. Представництво. Строки та терміни. Позовна давність. Особисті немайнові права фізичної особи / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Харків: ЕКУС, 2021. 784 с.

Шмагало А. Н.,

здобувач вищої освіти Інституту права
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

Науковий керівник:

Яновицька А. В.,

доцент кафедри
господарсько-правових дисциплін Інституту права,
кандидат юридичних наук, доцент
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ДОГОВОРІВ

Господарські договори важливі, оскільки вони формалізують угоди між сторонами, встановлюючи умови та обов'язки. Вони відіграють вирішальну роль у формуванні прибутку, окреслюючи умови оплати, і підвищують операційну ефективність, чітко вказуючи ролі та часові рамки. Крім того, договори забезпечують дотримання відповідних норм і сприяють гарним стосункам завдяки чіткій комунікації та співпраці. Дві сторони погоджуються працювати разом і налагоджувати зв'язок, який, якщо його добре підтримувати та приносити користь обом сторонам, може тривати роками [1].

Суб'єкти господарювання, що здійснюють свою діяльність на території України відповідно до положень Господарського кодексу України мають право на вільний вибір контрагентів. Загальні засади укладення господарських договорів врегульовані положеннями глави 20 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [2].

Відповідно до ч. 7 ст. 179 ГК України, господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Зміст договору складається з умов договору, визначених у договорі між сторонами, метою якого є встановлення, зміна або припинення комерційних зобов'язань, узгоджених сторонами, а також зобов'язань, взятих ними на себе. Господарський договір вважається укладеним, якщо сторони у порядку та формі, встановлених законом, досягли згоди з усіх істотних умов. Умови, визнані такими за законом або вимагаються в таких договорах, є істотними, як і умови, які повинні бути узгоджені на вимогу будь-якої сторони (ч. 1, 2 ст. 180 ГК України).

Істотні умови господарського договору – це:

- предмет договору. Складові предмету договору: найменування (номенклатура, асортимент продукції, робіт, послуг), кількість продукції (робіт, послуг), вимоги до якості (технічні регламенти, стандарти, класифікатори і ТУ тощо);

- ціна договору. Вона є вираженням у грошовій формі еквівалентом одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації) [3, с. 70]. Іноземну валюту можна використовувати лише, якщо суб'єкти господарювання мають право здійснювати розрахунки в іноземній валюті згідно законодавства. За відсутності ціни – договір вважається таким, що неукладений;

- строк дії договору. Це час, протягом якого продовжують існувати зобов'язання сторін за господарським договором, сторони можуть здійснити свої права та виконати обов'язки (також ч. 1 ст. 631 ЦК України) [4]. Закінчення строку не звільняє від відповідальності сторін за порушення, які трапилися протягом строку дії договору. Однак, договір може бути укладений без обмеження максимального строку. Такі договори діють до припинення прав і обов'язків, які за ними виникли й така ситуація не розглядається як невказання істотних умов [5].

Однак, спеціальні закони можуть доповнювати дані істотні умови іншими, тому завжди слід вивчати істотні умови для конкретного виду договору.

Доповнювати істотні умови можуть і норми ГК України. Наприклад, для договору оренди (ч. 1 ст. 284 ГК України).

Відповідно до ст. 187 ГК України [2] спори, що виникають при укладенні господарських договорів за державним замовленням, або договорів, обов'язковість укладення яких є на підставі закону та в інших випадках, встановлених законом, вирішуються судом.

Господарський договір, як правило, оформляється у вигляді єдиного документа, підписаного сторонами і засвідченого печатками. Господарські договори можуть укладатися також у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо та підтвердженням отримання замовлення, якщо спеціальні вимоги до форми не встановлені законом та порядком укладення цих видів договорів. Кожна сторона може укласти договір [1].

Окремі види господарських договорів мають свою специфіку укладення договорів (спрощений спосіб укладення договорів, обов'язковість укладення договорів, відповідальність за неукладення договорів, незастосування загального порядку укладення договорів тощо).

На підставі попереднього договору суб'єкт господарювання зобов'язується укласти основний господарський договір на умовах, визначених попереднім договором, у визначений строк, але не пізніше одного року з дня укладення попереднього договору. Попередній договір повинен містити умови, які дають змогу визначити предмет договору, а також інші важливі умови основного договору. Угода між сторонами про наміри (протокол про наміри тощо) не є попереднім договором і не створює юридичних наслідків [6].

Завдяки розвитку сучасних технологій, насамперед Інтернету, з'являються нові можливості для бізнесу. Тому виникає необхідність пошуку нових форм укладання договорів. Для економії часу все більше договорів укладається в електронному вигляді. Згідно з абзацом п'ятим частини першої статті 3 Закону України «Про електронну комерцію» електронний договір – це домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення

цивільних прав та обов'язків, укладена в електронній формі [7]. Для економії часу все більше компаній укладають договори в електронному вигляді. Ще однією перевагою господарських договорів, укладених в електронній формі є те, що вони мають внутрішньо динамічний і гнучкий характер. Таким чином, використання електронного документообігу в господарській діяльності ефективно впливає на взаємодію суб'єктів господарювання. При цьому вважається, що електронна форма договору є різновидом письмової.

Щодо форми договору, Н. Кучаковська, зазначає, що поняття форми контракту можна визначити як спосіб відображення обопільної волі сторін контракту щодо його змісту на відповідному носії інформації. Слід також погодитися з позицією В. Мангори, який зазначив, що виділення електронних договорів в окрему групу договорів передбачає внесення змін до Цивільного кодексу України. Для цього необхідно частину першу статті 205 ЦК України викласти в такій редакції: правочин може вчинятися усно, письмово або в електронній формі [6]. Сторони мають право обрати форму правочину, якщо інше не встановлено законом. Виділення електронних договорів в окрему форму дасть змогу чітко визначити істотні умови договору, зменшить кількість випадків визнання договору неукладеним або недійсним. Невід'ємною частиною укладення господарського договору в електронній формі є використання електронного підпису. При цьому, використання електронного підпису значно спрощує процес підписання господарських договорів в цілому.

Список використаних джерел:

1. Reasons Why Contracts are Important. *Concord Editorial*. 2022. URL: <https://www.concordnow.com/blog/case-for-contracts-7-reasons/>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
3. Яновицька А. В. Дискусійні питання визначення сторін публічного договору. *Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку*. Міжнародна науково-практична конференція (18-19 грудня 2020 р.) Київський

регіональний центр Національної академії правових наук України, видавничий дім «Гельветика», 2020. Том 2. С.68-71.

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Господарський договір бюджетної установи. URL: https://oblikbudget.com.ua/article/908-gospodarskiy-dogovr-byudjetno-ustanovi#anc_1.

6. Shcherbyna V. S., Rieznikova V. V., Radzyviliuk V. V., Bevz S. I., Kravets I. M. Problems of concluding business contracts in electronic form. *Linguistics and Culture Review*, 2021. 5(S2), URL: <https://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1417>.

7. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>.

ЗМІСТ

БАЛИНСЬКА О. М. Вітальне слово.....	3
КРАСНИЦЬКИЙ І. В. Проблеми модернізації приватного права: нові виклики і можливості	4
АНДРУСІВ У. Б. Особливості примусового припинення права власності в умовах правового режиму воєнного стану.....	7
БУДЬКО В. С. Сутність вимог немайнового характеру.....	12
ВЕРБА О. Б. Фактори ефективності механізму захисту прав особи у виконавчому провадженні.....	15
ВОВК М. З. Конвалідація договору у разі недодержання вимоги закону про нотаріальне посвідчення.....	20
ВОРОБЕЛЬ У. Б. Правове регулювання інституту залишення позовної заяви без руху в цивільному судочинстві: pro et contra.....	26
ГРАБАР Н. М. Окремі аспекти перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.....	31
ГРИНОВЕЦЬ О. Б. Вирішення судом питання про відстрочення виконання рішення суду.....	37
ДЗЮМА В. І. Джерела правового регулювання договору про надання ріелторських послуг.....	42
ДОЛИНСЬКА М. С. Загальна характеристика положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин» від 14 липня 2020 року.....	47
ДРАПАТИЙ Н. В. Права та обов'язки фактичного вихователя.....	52
ДУТКО А. О. Виконання батьками обов'язків щодо виховання та розвитку дитини в умовах воєнного стану.....	57
ЗАЯЦЬ О. С. Принципи адвокатської діяльності в Україні.....	62
КАРАЩУК К. Л. Медіація на завершальній стадії цивільного судочинства – виконанні рішення.....	67
КОЗОЛИС А. Р. Способи захисту прав учасників бойових дій внаслідок військової агресії проти України у сфері надання реабілітаційних послуг.....	70
МАЙКУТ Х. В. Тенденції правового регулювання репродуктивних прав у світлі новелізації цивільного законодавства України.....	75
МЕЛЕНЧУК В. І. Заборона звернення стягнення на пенсію, стипендію та інші доходи боржника у виконавчому провадженні в умовах сьогодення.....	81
МИХАЙЛІВ М. О. Охорона інтересів зачатої, але ще не народженої дитини у спадкових відносинах.....	84
ПАСАЙЛЮК І. В. Поняття та види ухвал суду.....	90

ПЕТРОНЧАК Ю. О. До питання про механізм міжнародних закупівель товарів військового призначення та подвійного використання.....	94
ПИЦЬ А. А. Суб'єкти судового оскарження рішень, дій та бездіяльності приватного виконавця.....	97
РОМАНІВ Х. Б. Господарська компетенція VS правосуб'єктність юридичної особи.....	102
РЕПЕЦЬКИЙ В. Г. Правові наслідки звільнення від обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.....	106
РУДАКОВ Д. І. Правовий режим житла та його різновидів за законодавством України.....	112
ТЕЛЯВСЬКИЙ А. М. До питання про правову природу правочину з реалізації майна боржника.....	118
ЦЕБЕНКО С. Б. Принцип обов'язковості виконання рішень національних судів.....	123
ЮРКЕВИЧ Ю. М. Односторонні правочини: проблеми визначення правової природи та застосування.....	128

ТРИБУНА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

АПЕТИК М. М. Проблеми застосування медіації при вирішенні господарських спорів в Україні.....	135
БЛЮС В. Ю. До питання про правові аспекти сурогатного материнства.....	140
БЛЯТНИК А. Т. Цивільно-правові наслідки оголошення фізичної особи померлою.....	143
ВАСЮТА В. Р. Вплив правосвідомості сучасної молоді на цивільний процес: аналіз сучасних практик.....	148
ГУДА В. Р., ЛАБЮК Ю. Ю. Проблемні аспекти визначення поняття «припинення суб'єкта господарювання».....	152
ІВАСЬКЕВИЧ А. М. Законодавче закріплення використання медичного канабісу в Україні.....	156
КУЦ С. І. Цивільно-правові наслідки у разі повернення особи, яку визнали безвісти відсутньою або оголошено померлою.....	161
КУЦІР Н. С. Вирішення питання про примусове проникнення до житла боржника.....	165
МАНДЗЯК Н. Т. Співвідношення принципів законності та верховенства права при реалізації права на захист суб'єктом господарювання.....	169
МИХАЙЛІВ В. Д. Окремі аспекти забезпечення позову у цивільному судочинстві України.....	174

ПАНЬКОВЕЦЬКА Ю. В. Правові наслідки правочину, який вчинено під впливом помилки.....	178
ШМАГАЛО А. Н. Особливості укладання господарських договорів.....	182

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИВАТНОГО ПРАВА В
УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В
УКРАЇНІ**

**Збірник тез доповідей
учасників науково-практичного семінару
10 листопада 2023 року**

Тези доповідей, повідомлень та виступів опубліковано в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за дотримання авторських прав, достовірність інформації, точність наведених фактів, цитат, спеціальної термінології та інших відомостей